

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

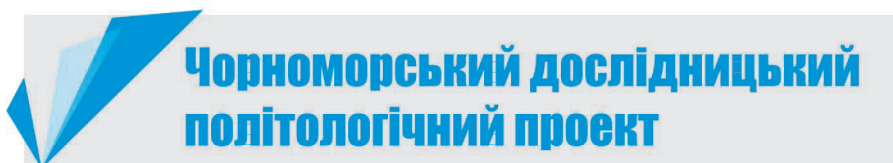

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ СТУДЕНТІВ
ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ІНСТИТУТ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИБОРУ»

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«Політологія, філософія,
соціологія, психологія:
контури міждисциплінарного перетину»**

11-12 листопада 2016 року

Одеса

УДК 001.2:[32+1+316+159.9](063)
ББК 72+66+87+60.5+88я43
П 50

ОРГАНІЗАЦІЙНИЙ КОМІТЕТ КОНФЕРЕНЦІЇ:

Голова – **Завальнюк Володимир Васильович** – професор, перший віцепрезидент, ректор Національного університету «Одеська юридична академія»;

ЧЛЕНИ ОРГКОМІТЕТУ:

Ульянова Галина – д.ю.н., професор, проректор з наукової роботи Національного університету «Одеська юридична академія»;

Яковлев Денис – д.політ.н., професор, декан факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Івакін Олексій – д.філос.н., професор, завідувач кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Лефтеров Василь – д.психол.н., професор, завідувач кафедри соціології та психології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Шамша Ігор – к.філос.н., доцент кафедри філософії Національного університету «Одеська юридична академія»;

Дворниченко Дарина – к.політ.н., доцент, заступник декана факультету психології, політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія»;

Пробачай Юлія – голова Одеського відділення Міжнародної асоціації студентів політичної науки.

Політологія, філософія, соціологія, психологія: контури міждисциплінарного
П 50 **перетину:** матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 11-12 листопада 2016 р.) / за загальною редакцією д.політ.н., професора Д.В. Яковлева. – Одеса : Національний університет «Одеська юридична академія», 2016. – 160 с.

УДК 001.2:[32+1+316+159.9](063)
ББК 72+66+87+60.5+88я43

ЗМІСТ

СОЦІОЛОГІЧНІ НАУКИ

Дземба Т.Д.

«Проблема безбілетника»: соціологічний аспект 6

Надозірна М.П.

Комунікативна раціональність як складова демократичної політики 10

Ніч Т.С.

Етапи розвитку громадянського суспільства 13

Осипенко В.С.

Образ общества в теории Адама Смита 15

Шедяков В.Е.

Развитие добровольной деятельности как черта постсовременности 19

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ

Балацька О.Б.

Тероризм у сучасному світі: тенденції розповсюдження 25

Васильченко О.М.

Природа поведінки акторів на міжнародній арені:
конструктивістська перспектива 29

Вовк С.О.

Фактори збройного насилля 33

Івасечко О.Я., Дякун А.І.

«Брексіт» як загроза цілісності Сполученого Королівства Великої Британії
та Ірландії 35

Іваноглу Н.Л.

Нормативно-правове забезпечення діяльності міжнародних неурядових
організацій в Україні 39

Колісніченко Р.М.

Воєнний захист Європи у світлі розвитку глобалістичної свідомості
населення країн – членів НАТО 43

Конотопенко О.П.

Соціокультурний дискурс політичної культури українців 46

Kostinyuk E.V.

Institutional weaknesses of the un in solving global problems:
ideas for the improvement 50

Матійчик А.В.

Електронні петиції як модерний засіб самоорганізації
громадянського суспільства 54

Матухно Г.Р.

Значення європейського досвіду державної молодіжної політики в період проведення реформ в Україні 58

Савон К.В., Ярова П.В.

Структура політичної ідеології та її призначення в політиці 62

Савчук А.В.

Громадська думка в Україні щодо інтеграції в ЄС: динаміка та перспективи 65

Северинюк В.М.

Україна в теоретичних побудовах Й. Сталіна 69

ПСИХОЛОГІЧНІ НАУКИ**Большакова А.М.**

Сприйняття себе як професіонала та складники особистісного потенціалу студентів 75

Галієва О.М.

Особливості прояву ситуативної тривожності студентів 78

Гресько В.В.

Психологічне підґрунтя національної ідентичності 81

Котлова Л.О., Дідківська В.М.

Теоретичні основи дослідження та розвитку комунікативності в юнацькому віці 85

Котлова Л.О., Примаць Л.О.

Теоретичні основи вивчення сімейних конфліктів як фактор емоційного вигорання жінки 88

Кудинова М.С.

Актуальные вопросы развития стрессоустойчивости у учеников учебно-реабилитационных заведений 90

Подкоритова Л.О.

Рефлексія фахівців соціономічної сфери і дихання 93

Полторацька М.В.

Індивідуально-психологічні характеристики професійної ідентичності майбутніх практичних психологів 98

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ**Батракіна Є.Є.**

Концептуальні суперечності в теорії агоністичної демократії Ш. Муффа 100

Боковня Я.П.

Проблема людської гідності в історико-філософській інтерпретації 104

Гриб В.І.

Міждисциплінарність та інтеграція як засіб репрезентації художньої реальності в науковому просторі сучасного мистецтвознавства 109

Капустіна Н.Б.	
До проблеми визначення поняття «легітимність влади»	113
Левченко Т.Г.	
Філософська рефлексія українського національного характеру.....	117
Марічану К.Д.	
Ідеологія як соціальний феномен	118
Охмуш-Ковалевська О.І.	
Гуманістична етика в інклюзивному середовищі	121
Соколова Ю.И.	
Аттракторы состояний бифуркационной личности.....	123

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

Амарян М.Х.	
Тадеуш Мазовецкий – «премьер всех поляков»	126

ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА ТА АДМІНІСТРУВАННЯ

Артеменко О.В.	
Екологічні обмеження як фактор соціально-економічного розвитку на державному, регіональному та місцевому рівнях	131
Весельська Л.А.	
Європейська політика управління міграційними процесами: досвід для України	135
Коліжак В.В.	
Актуальні питання реформування сектора безпеки та оборони України	138
Коновалова М.В.	
Соціальна відповідальність держави як умова соціальної безпеки.....	141
Коптелов А.О.	
Правозащитная функция государства на современном этапе.....	146
Сиромятнікова А.І.	
Проблемний аспект кооперації роботи органів виконавчої влади та населення	150
Чигринський В.А.	
Світові тенденції у сфері безпеки.....	154

Дземба Т.Д.

*студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

«ПРОБЛЕМА БЕЗБІЛЕТНИКА»: СОЦІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ

В сучасному суспільстві досить часто виникає ситуація при якій індивід ухиляється від сплати за використання суспільних благ. Дана ситуація у теорії публічного вибору називається проблемою безбілетника. В Україні з нею стикаються всі політичні та економічні актори, що мають відношення до створення суспільних благ, до управління великими організаціями. Проблема безбілетника існує при споживанні як загальнонаціональних, так і міжнародних, локальних, колективних громадських благ. Тому дана проблема вкрай актуальна та потребує досліджень з соціологічного кута зору.

В широкому сенсі слова «безбілетник», «фрірайдер», «заєць»-рівнозначні поняття. Тому досить часто як приклад приводять безкоштовний громадський транспорт, який утримується за рахунок добровільних внесків.

Одним з видатних дослідників, які зацікавилися проблемою безбілетника у контексті організації колективних дій був Менкур Олсон. Парадокс безбілетника Олсона звучить так: «раціональний індивід не бере участі в покритті витрат на соціальні блага, проте користується ними. Це публічні блага, і вони будуть існувати незалежно від того, буде людина платити за них чи ні» [4, с. 169].

Суспільним благом є товар або послуга, доступна громадськості для колективного споживання на неконкурентній основі, тобто споживання блага однією особою не зменшує його доступність для інших. Це наявність свіжого повітря, прибирання сміття, контроль злочинності тощо. М. Олсон вважає, що соціальне благо – це те, що дається всім, але що не можливо використати індивідуально без інших людей.

«Проблема безбілетника» виникає, коли індивід свідомо не бажає платити за суспільне благо, очікуючи отримати вигоду без будь-якої оплати» [2, с. 142]. Вона викликана тим, що в умовах, коли неможливо усунути від

споживання блага тих, хто його не сплатив, у людей менше стимулу оплачувати дане благо. Постає питання: «Чому я повинен платити, коли інші не платять?». Як наслідок, виникає недовіра.

Класичний приклад проблеми безбілетника, авторство якого належить Девіду Г'юму, наводить у своїй роботі «Межі свободи» Дж. Б'юкенен: «Припустимо, кожен житель села знає, що осушення луку виявиться вигідним особисто для нього в тому випадку, якщо витрати будуть рівномірно розподілені між усіма членами групи. Однак, ще більш бажаною для індивіда виявляється ситуація, коли луг осушується іншими, що дозволяє йому отримати виграш, не докладаючи ніяких зусиль. В цьому випадку у кожного індивіда виникне мотив утриматися від будь-яких добровільних дій, мотив настільки сильний, наскільки він вважає, що його власна поведінка не залежить від поведінки інших учасників потенційної соціальної взаємодії» [1, с. 72]. У результаті, все може бути зведено до того, що луг так і залишиться не висушеним (про це вже говорить «дилема в'язня»).

Одним з яскравих прикладів «проблеми безбілетника» є феномен ухилення громадян від сплати податків, які йдуть на забезпечення суспільних благ. В Україні усе ще є тіньові заробітні плати, які дозволяють уникати відповідних внесків до цільових фондів державного соціального страхування, у тому числі до Пенсійного фонду України (проте отримувати пенсії бажають усі без винятку).

Проблема безбілетника полягає в тому, що безбілетники занижують вагу суспільного блага, а це призводить до більш низького обсягу його виробництва в порівнянні з ефективним обсягом. Таким чином, можливість безкоштовного споживання суспільних благ обумовлює неефективність їх виробництва. В кінцевому рахунку це може призвести до ситуації, коли ніхто не буде платити і надання суспільного блага виявиться неможливим.

М. Олсон говорить про економічну модель спільного виробництва благ, на основі якої виділяє декілька основних причин, за якими менша група буде більш успішно забезпечувати себе таким благом, ніж велика: «По-перше, чим більше група, тим менше частка окремого індивіда в загальному прибутку, і тим менше адекватну винагороду за будь-яку групову дію, і тим далі віддаляється група від забезпечення себе оптимальною кількістю блага. По-друге, тому що чим більше група, тим менше частка загального прибутку, що припадає на кожного індивіда або будь-яку підгрупу, тим менше ймовірність того, що будь-яка підгрупа цієї групи, а для окремого індивіда така ймовірність ще значно менше, отримає достатню кількість

блага, щоб нести витрати по забезпеченню навіть малої кількості цього блага ...» [1, с. 77]. В даному випадку М. Олсон демонструє складнощі, які виникають в процесі перетворення раціональних рішень та дій індивідумів у колективні рішення і дії. Індивід може раціонально діяти у своїх власних інтересах («має мотив до торгів»), але це не призводить до раціоналізації суспільства.

«У великій групі людей кожний учасник отримає дуже незначну частку вигоди від дії, у якій він бере участь з метою задоволення інтересу групи, а отже, не має мотивів для вступу до простору інтеракції. Більше того, раціональна поведінка індивіда полягає у тому, щоб самому увійти до групи, яка не платить, і щоб інші увійшли до групи, яка сплачує витрати. Однак така гра не враховує довготривалу перспективу, за якої найбільшу вигоду приносять саме дії згідно «всеохопних інтересів» (їх М. Олсон протиставляє вузькогруповим). Через такий мотив до «безбілетництва» для виникнення колективної дії у більшості галузей чи груп потрібно багато часу» [5, с. 34].

А. Гомелаура та М. Горний розглядають «проблему безбілетника» як один із видів стратегії політичної поведінки. Вони вважають, що дана проблема характерна і для політичної сфери, зокрема в період виборів.

«Більшість є прихильниками демократії, але при цьому не йдуть голосувати за кандидатів від демократичної партії чи саму партію. Це пояснюється тим, що люди, вірячи в те, що їх (прихильників демократії) досить багато, не йдуть на вибори, вважаючи, що партія чи кандидат переможе і без урахування їх голосів. Тобто, намагаються отримати благо, не маючи витрат» [3]. У цьому теж прихована «проблема безбілетника».

Хоча всі розуміють, що демократія дає такі блага як: забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, стабільність, можливість захистити свої інтереси, соціальна турбота про населення і все інше, що необхідно для нормального комфортного існування. Якщо всі прихильники демократії будуть сподіватись на інших («що хтось піде і проголосує», «і без мене переможуть»), тоді є всі шанси, що до влади прийдуть радикальні кандидати чи партії.

Отже, безбілетник – досить типова фігура в будь-яких соціально-економічних та політичних умовах. Проте в період динамічного реформування соціально-економічних і політичних відносин існування безбілетників особливо негативно позначається на житті країни.

Оптимальним для індивідуума є така кількість колективного блага, при якому гранична вигода для групи перевищує граничні витрати в стільки ж

разів, на скільки групова вигода перевищує особисту. До факторів, які впливають на «проблему безбілетника», можна віднести: розмір, стійкість та однорідність групи.

Таким чином, основою добровільної участі індивідів в колективних діях може виступати також взаємна довіра (позитивні взаємні очікування), характерне для малих груп. Важливою умовою в даному випадку є раціональне конструювання соціальної солідарності. Коли добровільні колективні дії неможливі, створення суспільних благ вимагає участі держави (громадського сектора). Її функції в даному випадку полягають в забезпеченні примусового співробітництва, що дозволяє вирішити проблему безбілетника заради підвищення ефективності політичної діяльності.

Перспективними напрямками дослідження і вирішення «проблеми безбілетника» на рівні держави та громадськості є розробка технічно і технологічно оптимальних варіантів виключення неплатників з числа споживачів суспільних благ; урахування даної проблеми при обговоренні та прийнятті законів, що регулюють функціонування житлово-комунального сектора, науки, охорони здоров'я; дослідження можливостей альтернативного фінансування відтворення ключових суспільних благ, якщо наявними каналами їх забезпечення усунути безбілетників складно.

Література

1. Аузан А. Институциональная экономика [Электронный ресурс] / А. Аузан. – 2006. – Режим доступа: http://textbook.news/institutsionalnaya-ekonomika_799/problema-bezbiletnika-organizatsiya-58932.html
2. Гаманков Д.В. Основні чинники присутності держави на страховому ринку / Д.В. Гаманков // Актуальні проблеми економіки. – 2012, № 12 (138), С. 140–144.
3. Гомелаура А.С. Стратегии политического поведения: «дилемма узника», «проблема безбилетника» [Электронный ресурс] / А.С. Гомелаура, М.Б. Горный // Молодежный научный форум: Общественные и экономические науки: электр. сб. ст. по материалам XVIII студ. междунар. заочной науч.-практ. конф. – М.: «МЦНО». – 2014, № 11(18). – Режим доступа: <http://nauchforum.ru/node/4943>.
4. Коллинз Р. Четыре социологические традиции / Р. Коллинз, перев. В. Россмана. – М.: Издательский дом «Территория будущего», 2009. – 320 с.

5. Яковлев Д.В. Рациональный выбор политических акторов как фундаментальная умова переходу до демократії / Д.В. Яковлев // Актуальні проблеми політики. – 2012, – № 47, – С. 28–36.

Надозірна М.П.

*студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

КОМУНІКАТИВНА РАЦІОНАЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ДЕМОКРАТИЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Сучасний етап формування демократичної політики характеризується зрушеннями у взаєминах людини й влади, істотними трансформаціями панівної картини світу, висуванням на історичну авансцену комунікативної раціональності. Новизна становища індивіда в інформаційну епоху позначається такими термінами, як «споживач інформаційних послуг», «реципієнт», «дивідуум» (на відміну від індивідуума епохи модерну), «мереженін» (замість громадянина), «актор», ін., з'являються терміни «медіатизація політики», «медіакратія», «NETократія» [3, с. 72]. Зростає доступність політичної інформації, універсалізується культурний простір, народжуються нові уявлення про дозвілля, вільний час, самореалізацію, саморепрезентацію.

Комунікативна раціональність знаходиться в основі демократичної політики, вона є важливою складовою досягнення індивідуальних та групових компромісів, пошуку консенсусу, формування норм суспільної взаємодії.

Дослідженню політичних комунікацій, аналізу їх ролі у процесі розвитку демократичної політики присвячено наукові праці таких вітчизняних і зарубіжних авторів, як В. Бебик, О. Вартанова, Ю. Габермас, І. Засурський, О. Зернецька, М. Кастельс, Н. Костенко, Х.-Д. Кюблер, Дж. Лалл, Г. Ласуел, Н. Луман, М. Мак-Комбс, Г. Оберройтер, Дж. Пітерс, Б. Потятиник, Г. Почепцов, А. Сіленко, О. Соловйов, Д. Яковлев, ін.

Ю. Габермас, який запропонував поняття «комунікативна раціональність» переконаний у можливості досягнення раціональної суспільної згоди, що є основою демократичної політики. Він говорить про

можливість вирішення проблеми демократичної політики – досягнення консенсусу на основі порозуміння, комунікації та раціональності [1]. У теорії комунікативної дії Ю. Габермас розвиває концепцію комунікативної раціональності як складової суспільної згоди щодо напрямків політики.

Ідея комунікативної раціональності Ю. Габермаса, як основи соціальної дії, орієнтованої на консенсус, це продовження аналізу Максом Вебером раціональності у її зв'язку зі становленням капіталізму. Проте, Ю. Габермас, на відміну від М. Вебера, інтерпретує раціоналізацію як результат комунікативної, а не цілераціональної дії. У комунікативній раціональності істотно важливим є не стільки те, які цілі індивіду слід досягти, скільки те, ким би індивід хотів стати.

Ю. Габермас вважає, що консенсус щодо шляхів вироблення та реалізації демократичної політики можливий лише на основі визнаних усіма загальних правил. Важливий аспект консенсусу, як результату комунікативної раціональності полягає не у пошуку істини, а у досягненні взаєморозуміння. Парадигма раціональної філософії М. Вебера в роботах щодо комунікативної раціональності Ю. Габермаса була замінена новою парадигмою філософії мови, інтерсуб'єктивного розуміння та комунікативної дії [3, с. 74].

Відмінності між ліберальною та республіканською традицією у розумінні демократичної політики стосуються, на думку Ю. Габермаса, розуміння сутності демократичної політики: «Згідно з «ліберальним», або Локовим, поглядом, демократичний процес завершує завдання побудови урядування в інтересах суспільства, причому урядування репрезентовано як апарат державної адміністрації, а суспільство – як структурована на кшталт ринку сукупність взаємодій приватних індивідів... А згідно з «республіканським» поглядом, політика – це щось більше, ніж ця функція посередника: політика становить один з формотворчих процесів функціонування суспільства загалом. «Політику» розуміють як мисленнєву форму морального життя, солідарність і орієнтацію на спільне добро» [2, с. 364].

Дискурсивна інтерпретація демократичної політики, яку пропонує Ю. Габермас як альтернативу і ліберальній, і республіканській філософській традиції, «... розглядає процес формування політичної волі громадян з комунікативних припущень, які дають змогу найкращим аргументам відігравати свою роль у різноманітних міркуваннях, і з процедур, які забезпечують справедливий процес переговорів та узгоджень» [2, с. 365].

Поява дискурсивної позиції, яка акумулює та інтегрує республіканські та ліберальні погляди, дозволяє аналізувати нормативний зміст, виходячи зі структури комунікативних дій: «Згідно з ліберальним поглядом, демократичний процес відбувається у формі компромісів між конкурентними інтересами... Згідно з республіканським поглядом, демократичне формування політичної волі відбувається у формі морально-політичного дискурсу; тут дорадчість може покладатися на усталений культурою принциповий консенсус... Дискурсивна теорія запозичує елементи в обох поглядів та інтегрує їх у концепцію ідеальної процедури дорадчих міркувань та ухвалення рішення... нормативний зміст постає із самої структури комунікативних дій» [84, 369].

Ю. Габермас переконаний: політична комунікація, хоча й опосередкована демократичними інституціями, виборами та діяльністю мас-медіа відкриває щось більше, ніж лише боротьбу за владні посади, перемоги на виборах чи вплив на уряд, вона створює можливість досягнення суспільного порозуміння. Діалог у демократичній політиці виникає з конфлікту між зацікавленими особами, поява проблеми викликає потребу у розмові та пошуку порозуміння на шляху до її вирішення.

Література

1. Габермас Ю. Структурні перетворення у сфері відкритості : дослідження категорії «громадянське суспільство» / Ю. Габермас — Львів : Літопис, 2000. — 320 с.
2. Габермас Ю. Три нормативні моделі демократії / Ю. Габермас // Демократія: Антологія. — К. : Смолоскип, 2005. — С. 364–372.
3. Яковлев Д.В. Політична взаємодія як комунікативний процес : медіатизація, демократизація, раціоналізація / Д.В. Яковлев. — Одеса : Астропринт, 2009. — 288 с.

Ніч Т.С.

*студентка 5 курсу факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ЕТАПИ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

У процесі демократизації одним із головних завдань виступає створення сильних та ефективних інститутів та забезпечення їх подальшого розвитку. Без інститутів громадянського суспільства не може відбуватись розбудова демократичної держави. Сучасна демократія функціонує переважно у представницькій формі, а значить розвиток таких її інституцій, як парламент, партії, громадянське суспільство, мас-медіа є важливою складовою політичного процесу.

Дослідження етапів розвитку громадянського суспільства з кута зору політичної науки має тривалу історію, але особливої популярності дана тема набула в останню чверть ХХ століття. Це обумовлено наступними причинами: складністю та багатофакторністю самого феномену громадянського суспільства, трансформаціями механізмів впливу громадянського суспільства на владу у зв'язку із процесами демократизації та інформатизації, зростанням ролі громадянського суспільства у політичній взаємодії.

У межах єдиної теорії громадянського суспільства формуються окремі напрямки, які пропонують власні підстави для громадянських дій індивіда: «далекоглядний егоїзм», «відповідальність», «патріотизм». На особливу увагу заслуговує ідея «далекоглядного егоїзму», яка є складовою теорії раціонального вибору. Ця ідея побудована на моделі «економічної людини», яка приймаючи політичні рішення керується тими ж принципами, що і в крамниці при виборі товару. Теорія раціонального вибору виходить із категорії «індивідуалізму» при аналізі вибору: ключовим актором політичного ринку є індивід – його мотиви, переваги, експектації, орієнтації, цінності, а також трансформація індивідуальних очікувань у колективні дії. Здатність (нездатність) індивідів «переключати» режим вибору при переході з приватного простору у публічний стає основним предметом роздумів. Е. Даунс вважає, що базові мотивації індивіда та його інтереси залишаються незмінними. Зокрема, мова йде про раціоналізм і егоїзм індивіда» [3, с. 8].

Відносно сутності поняття громадянського суспільства, то мова йде про діяльність незалежних від держави організацій «третього сектору»,

соціальну структуру суспільства, яка координує власні дії за допомогою добровільних асоціацій та мереж, потужний чинник впливу на публічну політику.

А. Колодій вважає, що «суспільство загалом стає громадянським, якщо у ньому розвинена система інститутів і взаємодій... у суспільстві з розвинутою мережею громадських організацій, громадянським спілкуванням змінюється і тип політичної культури. Вона теж стає цивільною, громадянською, змінює спосіб функціонування усіх суспільних інститутів» [2].

До інститутів, які утворюють громадянське суспільство належать: – добровільні громадські організації та громадські рухи, а також політичні партії на перших стадіях свого формування, поки вони ще не задіяні в механізмах здійснення влади; – незалежні засоби масової інформації, що обслуговують громадські потреби та інтереси, формулюють і оприлюднюють громадську думку; – громадська думка як соціальний інститут; – у певному аспекті – вибори та референдуми, коли вони служать засобом формування громадської думки та захисту групових інтересів; – залежні від громадськості елементи судової та правоохоронної системи (як-от: суди присяжних, народні міліцейські загони тощо); – існує тенденція зараховувати до інститутів громадянського суспільства також розподільчо-регулятивні інститути сучасної держави загального добробуту [2].

Розвиток громадянського суспільства напряму пов'язаний із процесами розмежування суспільства та держави, переходу від традиційного до модерного суспільства, ускладнення та диференціації політичної та соціальної системи.

З кута зору історичних етапів розвитку громадянське суспільство проходить наступні стадії. По-перше, основою появи громадянського суспільства виступає усвідомлення та визнання природного та громадського станів індивідів. Саме цьому присвячено праці Т. Гоббса, Дж. Локка, Ж.-Ж. Руссо та ін. По-друге, визначення у філософській та політичній думці кордонів відповідальності громадянського суспільства та держави (варто згадати фундаментальні праці Г. Гегеля та Т. Пейна). На думку української дослідниці Антоніни Колодій, використання у роботах Е. Геллнера та Д. Кіна дихотомії «громадянське суспільство – негромадянське суспільство» дозволяє говорити про третій етап розвитку громадянського суспільства, коли воно розглядалося як окремих тип суспільства» [1, с. 46].

Таким чином, громадянське суспільство це не лише наявність відповідної кількості добровільних асоціацій та інших громадських інституцій, але й панування цінностей громадянської культури, довіри й толерантності.

Література

1. Колодій А. Особливості перехідного періоду і вибір демократичних інститутів в Україні / А. Колодій. – в кн. «Політичний процес в Україні: стан і перспективи розвитку». – Збірка наукових праць. – Львів, 1998. – С. 44-55.
2. Колодій А. Історична еволюція громадянського суспільства та уявлень про нього (формування ідеалу) [Електронний ресурс] / А. Колодій // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2001. – число 21. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/21-zmist.htm>
3. Яковлев Д. Вибір київського князя: спадок, випадок, доля? / Д. Яковлев // Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. – 2015. – № 4. – С. 5 – 12.

Осипенко В.С.

студентка 4 курсу

Национальный университет «Одесская юридическая академия»

ОБРАЗ ОБЩЕСТВА В ТЕОРИИ АДАМА СМИТА

В современных условиях конкуренции остро стоит вопрос о взаимоотношении государственной власти и монополий, своей актуальности не теряет также принцип невмешательства. Многократное обращение западных специалистов к научному наследию Адама Смита показывает, что его идеи не теряют своей значимости и в современном мире. Нынешняя Украина, находясь перед выбором политического, экономического и социального пути развития, нуждается в поиске рациональных путей развития государства, о которых в своих научных трудах писал известный шотландский философ и экономист Адам Смит.

Исследованием теории А. Смита занимались такие известные ученые, как Р. Коллинз, А. Сена, Д. Стюарт, М. Абрамов и др.

Адам Смит считается одним из основоположников современной экономической теории и политической экономии. Является представителем классического этапа развития теории рационального выбора.

Теорию экономического либерализма А. Смит разрабатывал в труде «Исследования о природе и причинах богатства народов» (1776). Центральное место в идеях ученого занимает тезис о том, что когда частный интерес стоит выше общественного, когда интересы общества рассматриваются как сумма интересов составляющих его лиц, тогда рыночные законы эффективнее могут воздействовать на экономику.

Смит рассматривал человека как абстрактного индивида, различая в нем чувственные и разумные начала. В его трактовке этой проблематики заметно влияние французских и британских мыслителей. Среди своих предшественников сам Смит особо выделял Т. Гоббса, Дж. Локка, Б. Мандевиля, Э. Шефтсбери, Ф. Хатчесона и Д. Юма.

Экономической концепции Адама Смита предшествовала его первая большая работа – «Теория моральных сентиментов» (1759). В данной работе, в качестве исходных характеристик, ученый вводит два понятия: «чувство симпатии» и «внутренний наблюдатель» (совесть). Основой симпатии является способность человека силой воображения ставить себя на место других людей и чувствовать за них.

Смит утверждал, что справедливо то, что естественно, а естественно стремление человека к собственному благу при благожелательном отношении к другим людям [5, с. 121].

Серьезной конфликтности в обществе Смит не видел. И говорил о том, что эгоистический интерес одного человека в отношении своих страданий и удовольствий не приходит в конфликт с такими же интересами другого человека. В «Теории моральных сентиментов» Смит показывает, что то, что мы считаем добром, – это то, что доставляет нам удовольствие, а то, что мы считаем злом, – это то, что доставляет нам страдание.

А. Смит одним из первых поставил индивида в центр исследований экономики. Исходным же пунктом классической политической экономии является так называемый своекорыстный «человек экономический» или *homo economicus*, который преследует собственную частную выгоду – экономические интересы.

Человек в рыночной экономике отождествляет свои предпочтения с товаром. Он стремится принять такие решения, которые максимизируют значение функции полезности. Исходя из этого его поведение рационально.

«Человек экономический», находясь в условиях постоянной конкурентной борьбы, является весьма предприимчивым, проявляет изобретательность, постоянно совершенствует производство, снижает цену на товар, чем автоматически способствует общественному благу.

Среди наиболее значимых характеристик «человека экономического» можно выделить следующие:

1) это человек с высокой экономической интуицией и познаниями, принимающий рациональные варианты экономических решений;

2) это человек, стремящийся к получению наибольшей выгоды, то есть реализации всех своих экономических интересов.[2]

Можно утверждать, что рациональность индивида в данной теории имеет универсальное значение. Это значит, что все индивиды – от простых граждан до президента – в своей деятельности руководствуются экономическим принципом, сравнивая предельные выгоды и предельные издержки в процессе принятий решений.

Следующее концептуальное понятие, введенное А. Смитом – «невидимая рука» рынка.

«В описании действия «невидимой руки» у Смита присутствует не только экономический аспект, который сводится к благотворности для общества непреднамеренных последствий целенаправленных действий людей, но и мировоззренческий – вера в мудрость Провидения, признание ограниченности человеческого разума» [1, с. 83].

Другими словами, «невидимая рука» рынка направляет, независимо от желания и воли, индивидов и общество в целом к наибольшей выгоде, наилучшим результатам и высоким целям.

«Смысл «невидимой руки» заключается в пропаганде таких общественных условий и правил, при которых благодаря свободной конкуренции предпринимателей и через их частные интересы рыночная экономика будет наилучшим образом решать общественные задачи и приведёт к гармонии личную и коллективную волю с максимально возможной выгодой для всех и каждого» [6, с. 95].

Таким образом «невидимая рука» Смита предопределяет взаимоотношения между «человеком экономическим» и обществом, между «человеком экономическим» и государственным управлением, которое интересует экономистов, политологов и социологов.

Одним из первых в западной литературе А. Смит ставит и разрабатывает вопрос об основных функциях государства и систематизирует

доктрину *laissez-faire* (принцип невмешательства) в своей экономической концепции.

В концепции ученого государству отводилась роль нейтрального референта: «Смит выступал за минимальную регуляцию для запрета монополий и укрепление справедливого ведения бизнеса на открытом рынке. Правительство должно было стать нейтральным референтом и не должно было использовать политическую власть для лицензирования своих собственных монополий» [4, с. 141].

Описывая экономическую концепцию А. Смита, Рэндалл Коллинз поясняет: «Экономическое соревнование способствует продуктивности, и общество с открытым рынком становится более богатым. Не возникает необходимости мешать людям, которые стремятся к личной выгоде, так как рынок – это огромная «невидимая рука», которая располагает все к лучшему» [4, с. 141].

Тем не менее, государство по Смигу выполняет три основные функции, среди которых:

1) защита каждого члена общества от несправедливости и насилия со стороны других членов, т.е. проведения в жизнь законов естественной справедливости;

2) защита общества от насилия и нападения со стороны другого, т. е. обеспечение внешней обороны;

3) основание и содержание таких общественных учреждений и работ для содействия торговле и поощрения народного образования, которые не могут быть обеспечены отдельными лицами или группой частных лиц [3, с. 12-13].

Таким образом, можно сделать вывод о том, что теоретические взгляды Адама Смита имеют большое значение для современной социологии. Так как они призваны описать такой социальный порядок, при котором индивидуум, удовлетворяя собственный личный интерес, будет заботиться о благе и удовлетворении интересов всего общества. Также бесспорна заслуга А. Смита в становлении экономической теории и политической экономии, существенен его вклад в развитие утилитарной (рациональной) традиции. Впервые поставив человека в центр экономической теории, Смит показал принцип, при котором достигается всеобщее благо, учитывая и максимизируя выгоды отдельного индивида. Разграничение сфер влияния государства и принцип невмешательства являются актуальными на

сегодняшний день для обществ, находящихся на стадии перехода от одного общественного строя к совершенно иному.

Литература

1. Агапова И.И. История экономической мысли: Курс лекций / И.И. Агапова. – М.: Изд-во ЭКМОС, 1998. – 248 с.
2. Ашмаров И.А. Человек в истории экономических учений [Электронный ресурс] / И.А. Ашмаров // Вестник Воронежского государственного технического университета. – 2009. – №1(5). – Режим доступа: <http://cyberleninka.ru/article/n/chelovek-v-istorii-ekonomicheskikh-ucheniy>.
3. Казарян Ж.Э. Политические и правовые взгляды Адама Смита: автореф. дис. ... к-та юридич. наук: 12.00.01 / Ж.Э. Казарян; Академия наук СССР. – М., 1987. – 21 с.
4. Коллинз Р. Четыре социологических традиции / Р. Коллинз. – М.: Изд. дом «Территория будущего», 2009. – 320 с.
5. Смит А. Теория нравственных чувств / А. Смит. – М.: Республика, 1997. – 351 с.
6. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов [Электронный ресурс] / А. Смит. – М.: Ось-89, 1997. – 255 с. – Режим доступа: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Econom/smit/smit_1.pdf.

Шедяков В.Е.

*доктор социологических наук, кандидат экономических наук,
независимый исследователь*

РАЗВИТИЕ ДОБРОВОЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КАК ЧЕРТА ПОСТСОВРЕМЕННОСТИ

Феномен добровольной деятельности известен издавна, однако ныне он становится важнейшим фактором глобальных, региональных и национальных трансформаций. Его усиление отражается в формах социального и индивидуального творчества, проявляется в разнообразии волонтерства, осуществляется в преломлении досуга и гражданской активности, общественно ответственного поведения и самореализации. Одновременно создаются условия и для маскировки под него разнообразных

корыстных интересов. Само наличие общественной среды квазидемократических социально-политических образований, с одной стороны, позволяет их правящим и оппозиционным элитам за внешними формам скрывать совершенно отличное от усреднённых шаблонов содержание, но, с другой, делает их уязвимыми к воздействиям под лозунгами реализации декларируемых ценностей. Вместе с тем, реактуализируются сопутствующие междисциплинарные вопросы. Как отделить общественно полезные социальные и индивидуальные инновации от асоциальной активности? Как упрочить резонанс осознанности и активности? Как эффективно воспрепятствовать нарушению при этом прав других? Как не допустить бюрократизации и вырождения гражданской активности?

Добровольная деятельность как социальное явление отражает элементы кросскультурные и специфические. Человек, общество, хозяйство – феномены органические, а не механические. Их нельзя описывать исключительно в терминах материальных интересов и эгоистического выбора, а этнос часто выступает как самостоятельная недробимая историческая величина с собственными задачами, волей, привычками. При этом культурно-цивилизационный мир принципиально един, но это единство различного [1-3]. Социальные системы и несистемные целостности выступают как диалектическое многообразие качественно отличных друг от друга взаимосвязанных образований. Существование же различных подсистем социального мира предполагает, с одной стороны, возможность их обособления, а с другой, – появление идеальных реакций у части этих подсистем. Ценности по своей природе как раз и являются личностным срезом общественного сознания, раскрываясь через познание идеального, духовного, общекультурного. Ценностно-смысловые комплексы складываются и реализуются на двух основных уровнях: мировоззренческом и функциональном – формируя, соответственно, подсистемы ценностно-мировоззренческих и ценностно-функциональных комплексов, которые отражают, по преимуществу, идеально-духовные и реально-бытовые срезы бытия.

Динамика добровольной деятельности характеризуется неравномерностью, разнонаправленностью, сменой акцентов и баланса возможностей / рисков в череде общественных Сверхпроектов, проецирующих свою силу на жизнедеятельность каждого. Всякая модернизация несёт в себе в снятом виде и элементы прошлой истории. Притом умение облекать свои устои в адекватные времени формы настояно на особенностях ценностно-смысловых

комплексов как квинтэссенции обеспечения собственной концептуальности, культуры, вероучения, идеологии, цивилизационного кода, этики. Нужно учитывать, что под влиянием разнородных ценностно-смысловых комплексов социальная структура – носитель разных циклов и ритмов, выделение которых требует преодоления субъективизма и личных пристрастий. Именно поэтому крайне важно обеспечить положение продуктивных ценностно-смысловых комплексов как определяющих трансформацию культурно-цивилизационного мира. Самодвижение системы обеспечивается контуром самоуправления (задание и поддержание выходных характеристик системы) и координации (задание и поддержание характеристик отношений связи между элементами), взаимовлияние которых рождает циклы трансформаций с вереницей волн прогресса / регресса.

Решающее значение приобретает исторический подход, всесторонний анализ данного социального явления, его составляющих и условий его существования. Так реализуется соотношение устойчивости и изменчивости, цивилизации и личности. Присвоение объектов прошлого труда становится и освоением культурного поля в целом, приращением всей социальной ткани. Это единство волнообразного (периодичного) и необратимого развития социальности суть процесс циклов развития культурно-цивилизационных миров. Так, отечественная история включает в себя, например, опыт трудармий и субботников, профессиональных союзов и объединений по интересам, добровольных народных дружин и комитетов народного контроля, движения ГТО / БГТО (ДОСААФ) и разнообразия кружков юных натуралистов, помощников милиции т.п. Наряду с ЖЭКаами существовали институты жилищного актива, председателей подъездов и домов. А перестройка активизировала самые разные неформальные объединения и дискуссионные клубы [4-6].

Базовые ценностно-смысловые комплексы культурно-цивилизационного мира формируют присущие ему модели реализации функций регулирования и саморегулирования, пересечения и взаимодействия процессов управляемых, самоуправляемых и неуправляемых. Постсовременность впитывает в себя многообразие смыслов, образов, методологий, подходов и практик; от каждой из которых можно искать созвучное и отторгать чуждое [7-9]. В этом контексте и само понятие развития нуждается в обновлении: кроме стабильного и сбалансированного роста, оно должно ориентироваться на такие максимы как солидарность, свобода выбора, убеждений и слова,

терпимость и доступность для каждого социокультурных благ и материальных ресурсов. Переход к логикам постсовременности, к логикам свободы является и отказом от единственности любого базиса развития, возможностью соединения отдельных черт несовпадающих миров в новую целостность. Снижается уровень определённости, падает результативность директивного администрирования, нарастает значение повседневных практик, внеиерархических социальных коммуникаций и неинституционализированных отношений. Между тем, умение самоосуществиться, не потерять себя и не нарушить права других, не утратить самоидентичность, сохранив высокий уровень созидательной энергии и духовно-нравственных ориентиров среди фигур постсовременного театра теней и текучей действительности калейдоскопа иллюзий тесно связано с наличием и реализацией собственной стратегии: без этого модели взаимодействия – лишь политические формы без собственного содержания. Здесь определяется: возобладают устремления созидателей или потребителей, творцов или манипуляторов, носителей своих смысловых иерархий или услуги чужих интересов.

Своевременная поддержка и формирование вектора разумной инициативы позволяют обеспечивать социальному наследию и историческому опыту народа инновационные проявления. Существенным при этом является обеспечение, во-первых, приращения материальной и духовной культуры, во-вторых, прав и свобод каждого члена общества. В этой ситуации положение инакомыслящих – важный симптом социокультурного состояния общества, особенно чувствительное для постсовременной среды. Обретение смысла, включение в социокультурное пространство становится осознанным личностным выбором, становлением как гражданственности, так и общественных полей (совокупность которых складывается в социальную ткань общества, приобретающую форму социального капитала). Соответственно, представления об обществе и государстве общего процветания (благополучия) сегодня связываются, скорее, с ценностно-смысловыми комплексами не праздности и потребительства, а созидания и творческого поиска. Это ориентирует не на скопление разнообразных социальных иждивенцев и их услуги, а на активную поддержку творчества (прежде всего, интеллектуального и духовного) с реализацией приоритета человека, его прав и свобод; социальной справедливости, то есть социального равенства людей в правах и возможностях; солидарности,

понимаемой как выражение общности человечества и сочувствия к жертвам несправедливости.

Важнейшим показателем состоятельности государства является его способность обеспечить основные права и свободы граждан, его прогрессивности – возможностью развития и реализации всей разносторонней творческой одарённости населения. Соответственно, определяющими осями демократического устройства постсовременного социального капитала, вокруг которых формируются и прочие признаки, являются доминирующими требованиями к обществу и его структурам в обеспечении корзины прав и свобод каждого гражданина, развития и реализации творческих возможностей каждого, регулятивной роли права. Посему ныне дополнительные вложения «в человека» – это отнюдь не обременительная социальная нагрузка, а непереносимое условие качественного участия в конкурентной борьбе культурно-цивилизационных миров на верхних этажах экономики, где место экономии на переменном капитале в качестве магистрального направления стратегического успеха занимает творческая деятельность, требующая тщательной подготовки и развития привычки к общественно ответственным инновациям.

Литература

1. Хабермас Ю. В поисках национальной идентичности. Философские и политические статьи / Ю. Хабермас. – Донецк : Донбасс, 1999. – 123 с.
2. Шедяков В. Співвідношення соціальних вимірів історичного процесу / В. Шедяков // Політичний менеджмент. – 2013. – № 59. – С. 47–59.
3. Шедяков В.Е. Ценности как феномен общественного сознания / В.Е. Шедяков // Теоретические проблемы развитого социализма: Тез. Всесоюз. научно-практ. конф. – М., 1984. – С. 27–30.
4. Шедяков В.Е. Гуманизм как приоритет социально ответственного поведения / В.Е. Шедяков // Actual questions and problems of development of social sciences: Proceedings of the International Scientific-Practical Conference «Current issues and problems of social sciences». – Kielce, Republic of Poland, 2016. – P. 89–92.
5. Шедяков В.Е. Трансформация социокультурных измерений гражданственности / В.Е. Шедяков // Гражданственность личности в условиях изменяющегося мира: от протестной к созидательной активности: Сб. научн. статей Междунар. научно-практ. конф. – Курск, 2015. – С. 151–159.

6. Шедяков В.Е. Дискуссионные политические клубы – важная форма стимулирования гражданской активности студенческой молодежи / В.Е. Шедяков // Политклубы в системе идеологической работы (Методические рекомендации в помощь организаторам политической учёбы молодёжи). – Х., 1989. – С. 27–37.
7. Валлерстайн И. Конец знакомого мира. Социология XXI века / И. Валлерстайн. – М. : Логос, 2004. – 368 с.
8. Beck U. Reflexive Modernization: Politics, Traditions and Aesthetics in the Modern Social Order / U. Beck, A. Giddens, S. Lash. – Cambridge : Polity Press, 1994. – 225 p.
9. Шедяков В.Е. Социология трансформирующегося общества / В.Е. Шедяков // Бизнес Информ. – 1996. – Ч. 1. – № 1. – С. 4–9; Ч. 2. – № 2. – С. 4–9.

Балацька О.Б.

кандидат політичних наук,

докторант кафедри політології та правознавства

ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»

ТЕРОРИЗМ У СУЧАСНОМУ СВІТІ: ТЕНДЕНЦІ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ¹

Тероризм – одна з найактуальніших глобальних проблем ХХІ століття. Розповсюдження тероризму є відбиттям загальносвітової тенденції зростання рівня політичного насилля, що становить один із наслідків геополітичної нестабільності сучасного світу. Особливого поширення набуває політичне насилля низької і середньої інтенсивності, такі його форми, як внутрішньодержавні, інтернаціоналізовані, асиметричні, іррегулярні збройні конфлікти, а також локальні й обмежені війни. Одним із проявів даного процесу є й активізація тероризму.

Сучасний тероризм має глобальний, транскордонний характер і світові масштаби розповсюдження. На думку українського науковця Радмили Войтович, глобальний тероризм реалізується на двох рівнях – міжнародному і транснаціональному. Міжнародний тероризм характеризується тим, що «виходить за межі локальних конфліктів» і має на увазі взаємодію локальних терористичних груп різних держав. Особливістю транснаціонального тероризму є його транскордонний, детериторіальний характер. Відсутність територіальної локалізації сприяє формуванню єдиної транснаціональної мережі терористичних осередків [1, с. 9–10].

Поширення тероризму прямо пов'язано з рівнем політичного насилля в державі чи регіоні. Згідно з дослідженнями Інституту економіки і миру, висока терористична активність, як правило, спостерігається в тих країнах, де актуальними є й інші форми політичного насилля – державний терор, внутрішній або зовнішньополітичний збройний конфлікт, обмеження свобод і систематичні порушення прав людини, дискримінація, а також наявна

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф-71.

політична нестабільність і відсутність поваги до міжнародних організацій [5, с. 5].

Розповсюдження тероризму в глобальному масштабі виявляється, насамперед, у постійному збільшенні кількості терористичних організацій. Так, список іноземних терористичних організацій, який складає Бюро Держдепартаменту США по боротьбі з тероризмом, щорічно поповнюється і на даний момент містить 60 суб'єктів [4]. За час існування списку з 1997 року з нього було виключено лише 12 угруповань. Зараз до нього внесені найнебезпечніші терористичні організації світу – «Аль-Каїда», «Ансар аль-Дін», «Боко Харам», «Джундалла», «Індійські моджахеди», «Ісламська держава Іраку та Леванту», «Палестинський ісламський джихад», «Техрік-е Талібан Пакистан», «Тигри звільнення Таміл-Ілама», ХАМАС, «Харакат аш-Шабаб», «Хізбалла» та багато інших. Останнім часом до списку були долучені такі організації, як «Ансар аль-Шаріа», «Джайч Ріджал аль-Таріка аль-Накшбандія», «ІДІЛ-Лівія», «ІДІЛ-Хорасан», «Рада моджахедів шури в околицях Єрусалиму», «Фронт ан-Нусра».

«Чорні списки» терористичних організацій мають Австралія, Індія, Канада, Росія. Один з найбільших переліків заборонених терористичних груп прийнятий у Великій Британії. Станом на липень 2016 року до нього входять 70 міжнародних організацій, що заборонені відповідно до Закону про боротьбу з тероризмом 2000 року, і 14 північноірландських угруповань. Тоді як, наприклад, у 2010 році до нього входило лише 55 суб'єктів [6].

Подібні списки мають також провідні міжнародні організації. Так, санкційний перелік відносно ІДІЛ (ДАШ) і «Аль-Каїди» Ради Безпеки ООН на 25 жовтня 2016 року включає 255 фізичних і 75 юридичних осіб. А список Євросоюзу містить десять фізичних осіб і 22 організації та групи [2; 3].

Незважаючи на зростання уваги міжнародного співтовариства до проблеми поширення тероризму в сучасному світі, єдиний список терористичних організацій відсутній, що створює суттєві проблеми для координації зусиль із боротьби з тероризмом на глобальному рівні та не виключає можливості політизації процесу прийняття рішень щодо внесення (чи невнесення) тих чи інших угруповань до «чорних списків».

Разом зі збільшенням кількості терористичних угруповань значно активізується їхня діяльність. Згідно з Глобальним індексом тероризму терористична активність у 2014 році підвищилася на 80%, досягнувши рекордно високого рівня. З початку XXI століття смертність від тероризму зросла в дев'ять разів – з 3329 чоловік у 2000 році до 32685 чоловік у

2014 році. А найбільш стрімке збільшення кількості смертей відбулося з 2013 по 2014 роки, адже у 2013 році від тероризму загинуло майже вдвічі менше людей – 18111 чоловік. При цьому значно почастишали випадки загибелі приватних осіб – на 172%. У цілому за останні 15 років відбулося більше ніж 61000 терористичних актів, які унесли понад 140000 життів [5, с. 4, 33].

Найсмертоносною терористичною організацією сучасності є ісламістська організація «Боко Харам». Кількість жертв «Боко Харам» у 2014 році збільшилася на 317% – до 6644 осіб. Іншою організацією, руйнівна діяльність якої набула величезних масштабів, стала «Ісламська Держава» (попередня назва – «Ісламська держава Іраку та Леванту»), жертвами якої в 2014 році стали 6073 людини. На рахунку терористів «Ісламської Держави» також як мінімум 20000 смертей, що сталися під час бойових дій. Разом «Боко Харам» та «Ісламська Держава» несуть відповідальність за 51% усіх смертей від тероризму [5, с. 4].

Активізація тероризму супроводжується розширенням географії його розповсюдження. Із 162 досліджуваних країн у 2014 році терористичні інциденти сталися в 93 державах (у 2013 році – 88 державах), а у 67 країнах теракти мали наслідком людські жертви. Разом з цим збільшилася кількість держав з високим рівнем тероризму: країн, в яких кількість жертв тероризму перевищила 500 осіб, стало більше на 120% – з п'яти в 2013 році до 11 в 2014 році. Однак основна частина терористичної активності традиційно сконцентрована в декількох країнах. Так, найбільш небезпечними державами сучасності є Афганістан, Ірак, Нігерія, Пакистан і Сирія. Саме в цих країнах у 2014 році сталося 78% смертей і 57% терористичних атак. Особливо високі показники тероризму спостерігаються в Нігерії та Іраку, на які припало 53% смертельних випадків. Найбільш стрімке зростання терористичної активності, а разом з цим і кількості жертв тероризму, відбулося в Нігерії, де активно діють два з п'яти найнебезпечніших терористичних угруповань – «Боко Харам» і бойовики фулані. В цій країні смертність від тероризму зросла в 2014 році на 300% від рівня 2013 року – до 7512 жертв. А країною з найбільшим рівнем тероризму продовжує залишатися Ірак, де смертність від тероризму досягає рекордно високих для окремої країни показників. Так, у 2014 році жертвами терористів у цій країні стали 9 929 чоловік, що на 55% більше ніж у попередньому році [5, с. 4, 14, 20].

Таким чином, сучасний тероризм є транскордонним, здебільшого має ісламістський характер і характеризується значною активізацією. Рівень

терористичної загрози надзвичайно підвищився в останнє десятиліття і продовжує зростати. Цей процес виражається, насамперед, у постійному збільшенні кількості терористичних організацій, активізації їхньої руйнівної діяльності, підвищенні інтенсивності та масштабності терористичних атак, зростанні кількості жертв терактів, поширенні географії розповсюдження тероризму. Дані обставини вказують на надзвичайну актуалізацію транснаціональної терористичної загрози в сучасному світі, що потребує інтенсифікації колективних зусиль щодо вирішення цієї глобальної проблеми.

Література

1. Войтович Р. Глобальний тероризм як виклик суспільному розвитку / Р. Войтович // Вісник Національної академії державного управління при Президентові України. – 2010. – № 4. – С. 5 – 17.
2. Санкционный перечень в отношении ИГИЛ (ДАИШ) и «Аль-Каиды» [Электронный ресурс] // Совет безопасности ООН : [официальный сайт]. – Режим доступа : https://www.un.org/sc/suborg/ru/sanctions/1267/aq_sanctions_list (дата обращения: 5 ноября 2016). – Загл. с экрана.
3. Council Decision (CFSP) 2016/1136 of 12 July 2016 updating the list of persons, groups and entities subject to Articles 2, 3 and 4 of Common Position 2001/931/CFSP on the application of specific measures to combat terrorism, and repealing Decision (CFSP) 2015/2430 [Electronic resource] // EUR-Lex. Access to European Union law : [website]. – Available at : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016D1136> (accessed 5 November 2016). – Title from the screen.
4. Foreign Terrorist Organizations [Electronic resource] // U.S. Department of State : [official website]. – Available at : <http://www.state.gov/j/ct/rls/other/des/123085.htm> (accessed 3 November 2016). – Title from the screen.
5. Global Terrorism Index 2015 [Electronic resource] / The Institute for Economics and Peace. – Available at : <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2015/11/2015-Global-Terrorism-Index-Report.pdf> (accessed 6 November 2016). – Title from the screen.
6. Proscribed Terrorist Organisations [Electronic resource] / Home Office // GOV.UK [official website]. – Available at : <https://www.gov.uk/government/publications/proscribed-terror-groups-or-organisations--2> (accessed 5 November 2016). – Title from the screen.

Васильченко О.М.

аспірант

Інститут міжнародних відносин

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРИРОДА ПОВЕДІНКИ АКТОРІВ НА МІЖНАРОДНІЙ АРЕНІ: КОНСТРУКТИВІСТСЬКА ПЕРСПЕКТИВА

Усвідомлюючи первинність соціальної природи міжнародних відносин як феномену, в дослідженні будь-якого їхнього прояву відтак варто звертати увагу на сутність механізму прийняття акторами відповідних рішень. А водночас – на існуючі структурні внутрішньо- та позасистемні чинники, що впливають на процеси планування та реалізації такої їхньої поведінки на міжнародній арені.

Саме тому наразі автор звертає увагу на ряд характерних рис теорії соціального конструктивізму (далі – конструктивізму), аби виявити ті з її ключових елементів, що можуть сприяти кращому сутнісному розумінню та ефективнішому поясненню й прогнозуванню поведінки акторів міжнародних відносин.

І для цього виокремимо деякі базові, на думку автора, концепти даної теорії, викладені в дослідженнях Ніколаса Онуфа, одного з основоположників застосування конструктивізму в теорії міжнародних відносин. Загалом останній, як і більшість конструктивістів, вважає, що більша частина феноменів соціальної дійсності (такі як влада, гроші, сила і т.п.) мають не природний, а суто конвенційний характер в межах комунікативної взаємодії відповідних сторін [1, с. 81].

Однак найвагомішим внеском Н. Онуфа в розвиток концептуального базису конструктивістської парадигми в міжнародних відносинах є запропоноване ним когнітивно-лінгвістичне розуміння природи міжнародних процесів. Так у своїй праці «Making Sense, Making Worlds: Constructivism in Social Theory and International Relations» дослідник виокремлює наступне. Дослідником стверджується, що поведінка акторів соціальної дійсності напряду залежить від природи та правил мовленнєвих структур, котрими вони користуються зокрема для створення поведінкових установок та – найважливіше – надання їм смислового значення. Тож Н. Онуф дає неформальному й «м'якому» вияву зазначених поведінкових установок на рівні принципів назву «норми (англ. – rules)». При цьому він

окремо артикулює, що створювана таким чином канва соціальної реальності, котру дослідник називає «світом», «завжди функціонуватиме на надання переваг одним акторам за рахунок ряду інших» [2, с. 19].

Зауважимо, що попередня теза відкриває альтернативне щодо раціонально-позитивістського фундаменту реалістичної парадигми розуміння природи поведінки акторів міжнародних відносин. Так як доводить, що в процесі реалізації власних дискурсивних практик та безпосереднього планування й прийняття поведінкових рішень агенти керуються специфічними когнітивними установками. Для міжнародного виміру підтвердження цьому знаходимо в подальших роботах Н. Онуфа, де він доводить, що «спільноти дійсно покладаються на правила і це особливо стосується міжнародного співтовариства» [3, с. 3].

Застосування такої перспективи до розуміння світових політичних процесів, звісно, відкриває нові грані й в розгляді міжнародних систем. Так одне з визначень, котре знаходимо в межах основ системної теорії міжнародних відносин, тлумачить структуру системи як сукупність стимулів та обмежень, що остання здійснює на свої елементи. А відтак можемо зауважити, що конструктивізм, в свою чергу, розглядає саме організовані сукупності згаданих норм і правил в якості такої структури, однак вносить важливий нюанс в розуміння характеру взаємозв'язку формули «агент-структура».

Оскільки в конструктивістській перспективі суб'єктність агента в структурі певної соціальної системи виникає лише тоді, коли він приймає відповідні попередньо встановлені поведінкові установки в її рамках; тобто долучається таким чином то згаданої структури.

На цьому тлі російський дослідник Олександр Макаричев показово виділяє сукупність соціально конструйованих структурних феноменів, що, згідно поглядів Н. Онуфа, становлять основу правил поведінки акторів міжнародного виміру. Це зокрема:

- 1) мовленнєві акти;
- 2) конвенції;
- 3) норми.

Відповідно, три типи мовленнєвих актів – стверджувальні, директивні та зобов'язальні – в процесі комунікації між акторами призводять до встановлення характерних суспільних домовленостей (конвенцій), що є результатом рішення, прийнятого на основі систем сприйняття таких акторів [4]. А в результаті ж багаторазового повторення на тлі соціальної

практики такі конвенції здобувають визнання та смислову вагу на боці учасників, відтак перетворюючись на явища установчого або конструктивного характеру – зокрема норми поведінки в міжнародному середовищі.

Варто відмітити, що всі такі норми, в свою чергу, як особливі установки та принципи поведінки за визначенням виконують функцію соціального контролю і, таким чином, становлять основу відповідних суспільних домовленостей, в межах котрих вони існують. А тому, як підкреслює Н. Онуф, норми ці спрямовані на забезпечення взаємозв'язку соціальних агентів із іманентно динамічним світом. При чому, варто відмітити, що й сам «світ», в якому функціонують актори-агенти, Н. Онуф пропонує розуміти як специфічну структуру, котра постійно трансформується в процесі модифікації згаданих норм та правил поведінки з боку агентів «нового» та «існуючого» гатунку [3, с. 4].

Виходячи з вищезгаданого, потрібно наголосити також на тому, що саме таке динамічне явище діалектичного характеру Н. Онуф називає втіленням агент-структурного зв'язку, на противагу баченню Александра Вендта, іншого відомого представника теорії конструктивізму в міжнародних відносинах. Останній же, в свою чергу, послуговується, серед іншого, концептами анархії, мікро- та макроструктур, а також вводить, наприклад, поняття «субагента» і т.п. в своїх дослідженнях [5, с. 145-157].

Таким чином, враховуючи окреслені вище результати наукового доробку Н. Онуфа, одного з початківців застосування теорії соціального конструктивізму в теорії міжнародних відносин, можемо прийти до таких висновків.

По-перше, конструктивізм як метатеорія дозволяє наблизитися до осягнення властивостей природи суб'єктного поля міжнародної політичної взаємодії. Оскільки ставить за мету пояснити, серед іншого, залежність взаємодії акторів від окремих поведінкових установок, вкорінених та водночас виражених у специфічних мовленнєвих актах сторін.

По-друге, варто пам'ятати, що такі мовленнєві акти, в свою чергу, є результатами когнітивної діяльності індивідів як нуклеарних одиниць будь-якої соціальної взаємодії й міжнародних відносин як її безпосереднього прояву.

Тож, по-третє, можемо ствердити, що, пропонуючи альтернативу раціонально-позитивістському фундаменту реалістичної парадигми міжнародних відносин, розуміння конструктивістами поведінки акторів світової арени відкриває можливості застосування до вивчення світової

політики широкого спектру дослідницьких підходів, котрі раніше були виключені з поля зору дослідників даної сфери. Серед них можна виділити для початку зокрема сукупність дослідницьких прийомів соціальної психології, нейролінгвістики, когнітології та семіотики.

Зрештою, по-четверте, прояв та подальший розвиток такого міждисциплінарного підходу до вивчення та розуміння теорії й практики міжнародних відносин свідчить про наближення «парадигмальної зміни» в розумінні процесів та явищ міжнародно-політичної дійсності.

Література

1. Porta D., Keating M. Approaches and Methodologies in the Social Sciences: A Pluralist Perspective / Donatella della Porta, Michael Keating. – New York: Cambridge University Press, 2008. – 365 p.
2. Onuf N. Making Sense, Making Worlds/ Nicholas Greenwood Onuf. – New York: Routledge, 2013. – 364 p.
3. Onuf N. Rule and Rules in International Relations [Electronic resource] / Nicholas Onuf// Erik Castrén Institute of International Law and Human Rights University of Helsinki. – Helsinki, 24 April 2014. – 23 p. – Access mode: http://www.helsinki.fi/eci/Events/Nicholas%20Onuf_Rule%20and%20Rules%20%204-2-14.pdf (last access: 31.10.16).
4. Макарычев А. Регионализм глазами конструктивизма [Електронний ресурс] /Андрей Макарычев// Неприкосновенный запас. – 2010. – № 3(71). – Режим доступу: <http://magazines.russ.ru/nz/2010/3/ma14.html> (дата звернення: 31.10.16).
5. Wendt A. Social Theory of International Relations/ Alexander Wendt. – Cambridge: Cambridge University Press, 2003. – 429 p.

Вовк С.О.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри політології та правознавства
ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка»*

ФАКТОРИ ЗБРОЙНОГО НАСИЛЛЯ¹

Сьогодні актуальним залишається пошук технологій, здатних вказати політичним лідерам шляхи врегулювання конфліктних ситуацій без збройного насилля, оскільки серед явищ і процесів суспільно-політичного розвитку людства ми спостерігаємо застосування індивідуальними і колективними суб'єктами збройного насилля, яке здійснюється за допомогою зброї – технічних засобів фізичного примусу та / або погрози застосування збройної сили. Проблеми застосування збройного насилля як засобу вирішення існуючих суспільних протиріч безпосередньо простежуються як у внутрішньополітичних процесах держав, так і зовнішньополітичному процесі.

Особливе місце збройного насилля в сучасному політичному процесі обумовлено наступними обставинами:

- збройне насилля спирається та акумулює в собі економічні, політичні, ідеологічні можливості конфліктуючих сторін, якими можуть вступати держава, соціальні й національні групи, суспільні та політичні рухи, групи інтересів, окремі індивідуальні суб'єкти;

- збройне насилля може виступати в різних формах, які безпосередньо залежать від характеру і масштабів збройної боротьби між конфліктними сторонами (бунт, заколот, громадянська війна, кримінальні «розборки», терористичні акції, збройні конфлікти тощо), від видів зброї, що застосовується (стрілкова зброя, важке озброєння, зброя масового знищення);

- збройне насилля за своєю суттю є найбільш авторитарним і рішучим засобом, по-перше, зміни статусу-кво в певній соціальній системі, по-друге, підкорення своїй волі супротивника;

- збройне насилля призводить до виникнення, зміни або припинення особливого виду правовідносин, тобто виступає юридичним фактом;

¹ Публікація містить результати досліджень, проведених при грантовій підтримці Державного фонду фундаментальних досліджень за конкурсним проектом Ф -71.

– збройне насилля в сукупності з економічним, ідеологічним, правовим насиллям є одним з інструментів вирішення соціальних і політичних проблем;

– оцінка застосування збройного насилля за критеріями справедливості, легітимності, легальності завжди суб'єктивна та заполітизована;

– збройне насилля безпосередньо залежить від певного політичного процесу, тобто стану політичних відносин між відповідними силами, від морально-психологічних особливостей суб'єктів політики.

Застосування збройного насилля обумовлено сукупністю суб'єктних відносин, що виникають на основі об'єктивних аспектів життєдіяльності певного суспільства (співвідношення політичних сил в певному суспільстві, рівень економічного розвитку держави, особливості протікання соціально-політичного життя, характер політичного режиму, політичний досвід мас, національний і соціальний склад населення).

До факторів застосування збройного насилля можна віднести наступні:

1. Соціальна нерівність, коли кожна соціальна група суспільства намагається поліпшити своє становище шляхом розширення обсягу соціальних благ, які є у неї в наявності. Враховуючи обмеженість ресурсів, останнє може призвести до зіткнень інтересів окремих соціальних груп суспільства.

2. Розрив між розвитком життєдіяльних політичних інститутів і процесами соціально-економічного розвитку в суспільствах, що переживають перехід від традиційного до сучасного.

3. Зниження соціального статусу (окремих його параметрів) суб'єкта або бажання отримати більший соціальний статус, коли представники певної соціальної групи мають в своїх руках більшість ресурсів, але знаходяться на низькому рівні соціальної ієрархії.

4. Ціннісна система контркультур, які мають радикальний характер, оскільки радикальні ідеології спираються на пропаганду ненависті до супротивників.

5. Збільшення збройного потенціалу певної держави (групи держав), накопичення зброї у населення і неконтрольоване розповсюдження та/або переміщення зброї в країні, прагнення до незаконного придбання зброї.

6. Психологічна готовність людей до можливості збройних зіткнень, розповсюдження настроїв очікування, формування суспільної думки щодо можливості конфлікту із застосуванням зброї.

7. Воєнно-організаційна активність громадян, спрямована на формування легітимних або нелегальних воєнізованих формувань, в розпорядженні яких знаходиться зброя.

8. Політична воля лідерів, які здатні застосувати збройні для методи для реалізації свого політичного курсу, можуть використати воєнні сили, що знаходяться в їхньому розпорядженні, і готові нести відповідальність за організацію збройних акцій. Позиція та рішення лідерів переводять соціальну активність населення з психологічної, культурної або етнічної характеристики в політичну площину.

Характер та функціонування одного з вище названих факторів не здатен обумовити тенденції, характер і масштаби застосування збройного насилля. Необхідно враховувати всі фактори для того, щоб отримати найбільш об'єктивну картину можливості застосування та масштаби збройного насилля в певному суспільстві.

Отже, застосування збройного насилля в конфліктах обумовлено об'єктивними і суб'єктивними факторами, які діють в сукупності, доповнюючи та посилюючи один одного і проявляються в структурному, політичному, соціокультурному і психологічному аспекті.

Івасечко О.Я.

*кандидат політичних наук,
доцент кафедри політології та міжнародних відносин*

Дякун А.І.

*студентка IV курсу за напрямом «Філологія»
Національний університет «Львівська політехніка»*

«БРЕКСІТ» ЯК ЗАГРОЗА ЦІЛІСНОСТІ СПОЛУЧЕНОГО КОРОЛІВСТВА ВЕЛИКОЇ БРИТАНІЇ ТА ІРЛАНДІЇ

На сьогодні Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії є однією з небагатьох багатонаціональних країн, що складається з політично та юридично самостійних частин (Англії, Північної Ірландії, Шотландії та Уельсу), об'єднаних єдиним урядом [6]. Історична довідка вказує на те, що об'єднання відбулося 1706-1707 рр. прийняттям законодавчого Акту про Союз (англ. Acts of Union) парламентами Англії та

Шотландії, що свідчило про утворення єдиної держави, названої Королівством Великої Британії [10].

У 2015 році у відповідь на заклики від членів Консервативної партії та Партії незалежності Сполученого Королівства (UKIP), які заявляли, що у британців не було можливості висловитися від 1975 року, прем'єр-міністр Девід Кемерон пообіцяв провести референдум, щоб «вирішити європейське питання у британській політиці» [13]. 23 червня 2016 року був проведений референдум, на якому була зафіксована найвища явка громадян з 1992 року: 71,8% [11]. Винесено було одне питання: «Чи має Сполучене Королівство залишитися членом Європейського союзу або вийти із Європейського Союзу?» [13] Прихильники виходу з ЄС перемогли з 17.4 мільйонами голосів (52%), на противагу 16.1 мільйонів голосів (48%), що вважали за потрібне залишитись у Союзі. Водночас у Шотландії та Північній Ірландії голосування показало інші результати: у Шотландії 62% виборців проголосували проти «Брексіту» на противагу 38%; у Північній Ірландії 56% виступили проти і 44% за вихід з ЄС відповідно [9].

Зарубіжні експерти прогнозують, що «Брексіт» створить значний ризик розпаду Британії, адже може спровокувати новий референдум про незалежність Шотландії.

Як свідчить історична довідка, 18 вересня 2014 року перед виборцями в Шотландії в ході першого референдуму стояло питання: чи хочуть вони, щоб їхня нація стала незалежною від решти Великобританії. Варто констатувати той факт, що відповіді були неоднозначними.

Ключовим моментом цієї ситуації є майже однопартійність Шотландії: Шотландська національна партія (SNP), що була створена заради здобуття незалежності від Сполученого Королівства, на даний момент має більшість у парламенті. Цікавою, на нашу думку, є позиція шотландського лідера, першого міністра Нікола Стерджен, яка, відразу наступного дня після результатів референдуму відзначила, що ще один референдум з питання про незалежність Шотландії є «дуже ймовірним», що Шотландію в даний час «витягують з Євросоюзу проти її волі». Нещодавні соціальні опитування в Шотландії, вказують на те, що зростає відсоток осіб, які готові віддати свій голос за незалежність. Проте, як відзначають аналітики найближчим часом ще одного референдуму про незалежність не буде.

Існують думки і про те, чи відбудеться «Брексіт» взагалі, навіть після публікації «Статті 50», за якою Британія має розпочати дворічні переговори з офіційним Брюсселем. За умови не вигідних положень угоди для останньої,

британський уряд зможе попросити дозволу на проведення іншого референдуму [15]. У відповідь на це Прем'єр-міністр Великобританії Тереза Мей звернулась до Першого міністра Шотландії з проханням спільного обговорення ситуації та чітко висловились проти другого референдуму про незалежність Шотландії. Вона також наголосила, що «шотландці дуже чітко висловились ще у 2014», на що Н. Стерджен зреагувала, що це буде «цілком неправильно не дозволити шотландцям провести повторно референдум, якщо вони хочуть цього». На думку Першого міністра Шотландії інтереси її країни були підставлені під ризик результатами референдуму щодо виходу Великої Британії з ЄС. За її словами вона готова розглянути усі варіанти, включно з незалежністю, щоби продовжити відносити Шотландії з Європейським Союзом.

Реакція шотландців з цього приводу не є однозначною. До прикладу непартійний рух Шотландія в Союзі, що об'єднує людей-прихильників Шотландії як частини Об'єднаного Королівства, висловився категорично проти незалежності, при цьому зайнявши нейтральну сторону у питанні виходу з ЄС. «Вихід з Об'єднаного Королівства у цих обставинах нанесе шкоду шотландському бізнесу та піднесе під ризик тисячі робочих місць, у той час як Шотландія витрачатиме кошти, щоб наново вступити до ЄС вже як незалежна держава» [12].

На думку одного з представників Шотландської націоналістичної партії у парламенті, Стефана Гетінса, є шляхи для Шотландії, залишаючись частиною Великобританії, також продовжувати свою діяльність у складі ЄС: «незалежність є лиш одним із варіантів продовження членства Шотландії у Європейському союзі» [11].

Таким чином, можемо висновувати про те, що по-перше, майбутні відносини незалежної Шотландії з Європейським Союзом є непередбачуваними, оскільки незрозумілою є позиція її щодо прийняття європейської валюти євро, а також готовності відігравати роль новачка у Співтоваристві. Також Іспанія готова накласти вето на шотландське членство в ЄС, а прем'єр-міністр Іспанії М. Рахой наголосив на тому, що: «Якщо Сполучене Королівство Великобританії і Північної Ірландії вийде з ЄС, вийде і Шотландія». Іспанський уряд відкидає будь-які переговори з будь-ким, окрім Великобританії. Незважаючи на нещодавні здобутки шотландської націоналістичної партії Н. Стерджен, націленої на незалежність, переважна більшість шотландців – в бізнесі, політиці і уряді – хочуть уникнути вибору між Лондоном та Брюсселем. Вони стверджують, що «Брексіт» може

ускладнити процедуру виходу Шотландії з Великобританії, через такі аспекти як торгівля, фунт стерлінг і «правила клубу ЄС».

Провідні аналітики наголошують на тому, що наслідками «Брексіту» будуть не лише політичні, економічні проблеми, але й соціальні, які суттєво впливатимуть на добробут життя тисяч громадян. За підрахунками експертів країна втратить до 80000 робочих місць, очікується падіння заробітної плати на 2000 £ в рік. Економіка Шотландії буде більш вразливою до зовнішніх чинників. Отже, на даний момент, питання національної самобутності для шотландців є як ніколи актуальним, адже, з виходом з ЄС, Шотландія може втратити можливість виходу зі складу Великобританії.

Література

1. Кулачинський М.М. «Сучасний напрям Європейської політики Великобританії». // М.М. Кулачинський – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.google.com.ua/url?url=http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%](http://www.google.com.ua/url?url=http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe%3FC21COM%3D2%26I21DBN%3DUJRN%3D).
2. «Шотландія погрожує накласти вето на вихід Британії з ЄС». // – 26 червня. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.com/ukrainian/politics/2016/06/160626_scotland_brexit_sa.
3. Adam Ramsey «Nine reasons Scotland is more Remain, (and what will happen if it's dragged out)». // Adam Ramsey.- June 15. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.opendemocracy.net/uk/adam-ramsay/eight-reasons-scotland-is-more-remain-and-what-will-happen-if-its-dragged-out>.
4. Andrew Black «Scottish independence: What's going on in Scotland?» // Andrew Black. – September 9. – 2014. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bbc.com/news/uk-scotland-scotland-politics-26550736>.
5. Gregor Aisch, Adam Pearce and Karl Russell «How Britain Voted in the E.U. Referendum». // Gregor Aisch, Adam Pearce and Karl Russell. – June 24. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.nytimes.com/interactive/2016/06/24/world/europe/how-britain-voted-brexit-referendum.html>.
6. James Kelly «Only an independence referendum can protect Scotland from Brexit now». // James Kelly.- October 6. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ibtimes.co.uk/only-independence-referendum-can-protect-scotland-brexit-now-1585175>.
7. Julia Rampen «A tale of two cities: Scotland's post-Brexit dilemma». // Julia Rampen.-September 15. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим

доступу : <http://www.newstatesman.com/politics/uk/2016/09/tale-two-cities-scotland-s-post-brex-it-dilemma>.

8. Max Fisher «After ‘Brexit,’ 3 Centuries of Unity in Britain Are in Danger». // Max Fisher.- June 25. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2016/06/26/world/europe/after-brex-it-3-centuries-of-unity-in-britain-are-in-danger.html>.

9. Mure Dickie and George Parker «Would Brexit lead to Scotland leaving the UK?» // Mure Dickie and George Parker.- March 1. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ft.com/content/6e5737f6-defa-11e5-b67f-a61732c1d025>.

10. Severin Carrell «Hard Brexit could cost Scotland £2,000 a head and 80,000 jobs». // Severin Carrell.- October 6. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.theguardian.com/uk-news/2016/oct/06/hard-brex-it-could-see-scotland-lose-80000-jobs-and-cost-2000-a-head>.

11. Steven Erlanger «Brexit’ Vote Feeds Scotland’s Alienation». // Steven Erlanger .- August 26. – 2016. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nytimes.com/2016/08/27/world/europe/brex-it-scotland.html>.

Іваноглу Н.Л.

студентка V курсу

Маріупольський державний університет

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ МІЖНАРОДНИХ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В УКРАЇНІ

Роль міжнародних організацій в Україні (МНУ) стає більш значущою, їхня активність зростає і стає потужнішою. Це особливо відчутно останніми роками.

З огляду на загострення фінансово-економічної кризи, поглиблення негативних демографічних тенденцій та глобалізаційних процесів, органи державної та місцевої влади не здатні у повному обсязі забезпечити необхідні суспільству публічні соціальні та екологічні послуги. У зазначених умовах створюються неурядові організації, які забезпечують задоволення потреб населення, виступають важливою складовою будь-якого

демократичного режиму та певним індикатором ступеня зрілості громадського суспільства. Неурядові організації працюють у багатьох сферах, проте найчастіше даний термін асоціюється з соціальними трансформаціями та покращенням якості життя.

Будь яке сучасне суспільство складається з трьох ключових секторів: влада, бізнес і громада. Владний сектор включає в себе органи державної влади (Верховна Рада України, Президент, міністерства та відомства, комітети), органи місцевого самоврядування, бюджетні установи та організації [2, с. 72].

Бізнес, або комерційний сектор, включає фізичних осіб-підприємців, підприємства, фірми, господарські товариства та інших юридичних осіб.

«Третій сектор» в Україні поступово набуває такої форми, яка являє собою проміжну ланку між владою та комерційним сектором.

В умовах подолання зовнішніх викликів та кризових явищ інтереси секторів наближуються, у результаті чого виникає явище соціального партнерства, яке існує на різних рівнях та у різних форматах.

Утвердження громадянського суспільства як гарантії демократичного розвитку України визначено одним із напрямів її внутрішньої політики. Відповідно до Закону України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики» від 1 липня 2010 року, державна політика у сфері формування інститутів та організацій громадянського суспільства має передбачати посилення їхньої взаємодії з органами публічної влади, запровадження громадського контролю за діяльністю влади, проведення регулярних консультацій із громадськістю [6].

Слід зазначити, що головною умовою появи дієвого громадського суспільства є конституційно закріплені права громадян на свободу слова, зібрань та демонстрацій, на свободу об'єднання.

Так, Конституція України закріплює права громадян «на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей» [1].

Це означає, що формально громадяни можуть об'єднуватися в рамках закону у громадські організації. Проте, які ж закони регламентують діяльність організацій в Україні?

По-перше, прийнятий Закон України «Про громадські об'єднання» добровільне об'єднання фізичних осіб та/або юридичних осіб приватного права для здійснення та захисту прав і свобод, задоволення суспільних, зокрема економічних, соціальних, культурних, екологічних та інших інтересів називає громадським об'єднанням. А засновникам і учасникам громадських організацій, на противагу громадським спілкам, дозволено бути лише фізичним особам. Треба відмітити, що жодної додаткової інформації про особливості функціонування громадських спілок (наприклад, оподаткування, валютне регулювання, взаємодія з органами влади, тощо) у будь-яких інших нормативно-правових актах не знайдено [5].

По-друге, Податковим кодексом благодійним фондам і благодійним організаціям; громадським організаціям, створеним з метою надання реабілітаційних, фізкультурно-спортивних для інвалідів (дітей-інвалідів) та соціальних послуг, правової допомоги, провадження екологічної, оздоровчої, аматорської спортивної, культурної, просвітньої, освітньої та наукової діяльності, а також громадським організаціям інвалідів, спілкам громадських організацій інвалідів та їх місцевими осередками надається окремий статус неприбуткової організації. Загалом Кодекс ключовою ознакою неприбуткових підприємств, установ та організацій визначає їх мету – не одержання прибутку, а провадження благодійної діяльності, меценатства тощо [3].

По-третє, майже ті ж самі сфери суспільних інтересів (освіта; охорона здоров'я; екологія, охорона довкілля та захист тварин; запобігання природним і техногенним катастрофам та ліквідація їх наслідків, допомога постраждалим внаслідок катастроф, збройних конфліктів і нещасних випадків, а також біженцям та особам, які перебувають у складних життєвих обставинах; опіка і піклування, законне представництво та правова допомога; соціальний захист, соціальне забезпечення, соціальні послуги і подолання бідності; культура та мистецтво, охорона культурної спадщини; наука і наукові дослідження; спорт і фізична культура; права людини і громадянина та основоположні свободи; розвиток територіальних громад; розвиток міжнародної співпраці України; стимулювання економічного росту і розвитку економіки України та її окремих регіонів та підвищення конкурентоспроможності України; сприяння здійсненню державних, регіональних, місцевих та міжнародних програм, спрямованих на поліпшення соціально-економічного становища в Україні; сприяння обороноздатності та мобілізаційній готовності країни, захисту населення у надзвичайних ситуаціях мирного і воєнного стану) відповідно до Закону

України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» є сферами благодійної діяльності, суб'єктами якої визначено благодійні організації, що можуть бути створені як благодійні товариства, установи чи благодійні фонди [4].

Треба наголосити, що у проаналізованих нормативно-правових документах не існує терміну, який би об'єднував всі організаційні утворення, що доцільно відносити до громадського сектору суспільства. Так як в англomовній літературі цей сектор часто називають громадянським суспільством (civil society), некомерційним (non-profit), неурядовим (non-governmental), добровільним (voluntary), незалежним (independent) або третім (third), то можна стверджувати, що дефініції «громадська організація», «недержавна організація», «неурядова організація», «організація громадського суспільства», «неприбуткова організація», «волонтерська організація» тощо, є практично синонімами, які лише частково можуть відрізнятися один від одного за окремими змістовними характеристиками, притаманними організаціям «третього сектору». Загальним ключовим принципом діяльності неурядових організацій відповідно у тому числі до вітчизняного законодавства є їх некомерційність та неприбутковість, яка означає відсутність прибутку, тобто у разі появи надлишку ресурсів чи коштів вони мають бути використані для впровадження майбутніх проектів та здійснення інших заходів, спрямованих на досягнення поставлених цілей організації, та не можуть бути розподілені між засновниками або учасниками організації. Щодо спільності інтересів, то вітчизняні законники трактують цю ознаку надто буквально, вважаючи, що громадські об'єднання захищають виключно інтереси своїх членів. Вважаємо, що у даному випадку мова має йти про партнерські інтереси влади, бізнесу і громади [2, с. 75].

Оцінка розвитку громадянського суспільства в Україні міжнародними неурядовими організаціями, особливо з огляду на події останніх років, має тенденцію до поліпшення. Про це свідчать оцінки Індексу сталості неурядових організацій низки агентств: Агентства міжнародного розвитку США (USAID NGO Sustainability Index), «Перехідні держави» (Nations in Transit), міжнародної неурядової організації «Дім свободи» (Freedom House) за останні три роки.

Таким чином, можна впевнено сказати, що неурядові організації, зокрема міжнародні, є вагомою силою, яка спроможна вирішувати гострі соціальні питання ефективніше та оперативніше, ніж державні структури. Тому розвиток третього сектору, зокрема його нормативно-правового

врегулювання, є важливим етапом для розбудови соціально розвиненої країни В Україні такий стан речей ще не став нормою, але є позитивні тенденції, котрі потребують подальшої підтримки.

Література

1. Конституція України // ВВР України. – 1996. – № 30. – Ст. 36.
2. Котенко Н.В. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку / Н.В. Котенко, С.Г. Карпенко // Вісник СумДУ. Серія «Економіка». – №3. – 2014. – С. 71-81.
3. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/print1398272319263972>.
4. Про благодійну діяльність та благодійні організації, Закону України від 05.07.2012, № 5073-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5073-17>.
5. Про громадські об'єднання. Закон України від 22.03.2012, № 4572-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
6. Солошенко В. Діяльність європейських неурядових організацій в Україні / В. Солошенко // Віче. – К., 2015. – № 2.

Колісніченко Р.М.

*кандидат політичних наук, доцент,
директор*

*Кіровоградський інститут
ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

ВОЄННИЙ ЗАХИСТ ЄВРОПИ У СВІТЛІ РОЗВИТКУ ГЛОБАЛІСТИЧНОЇ СВІДОМОСТІ НАСЕЛЕННЯ КРАЇН – ЧЛЕНІВ НАТО

Воєнна сила й глобальна впливовість НАТО зумовлює високе планетарне значення розвитку воєнно-політичних характеристик глобалістичної свідомості населення країн – учасниць Альянсу, важливість наукового дослідження особливостей ставлення громадян цих країн до глобальних воєнно-політичних проблем, миротворчої діяльності та воєнного захисту власної території від можливої військової агресії. Глобальну свідомість

людства досліджували О. Бабкіна, Д. Беттельгейзе, М. Головатий, В. Горбатенко, інші вчені. Проте, особливості ставлення населення країн НАТО до можливої воєнної оборони Європи залишається недостатньо вивченою.

Метою дослідження є аналіз суспільного ставлення до воєнного захисту Європи у світлі розвитку глобалістичної свідомості населення країн-членів НАТО.

Під глобалістичною свідомістю слід розуміти специфічну форму суспільної свідомості, що відображає ставлення до глобальних проблем, їх значення, особливостей і шляхів вирішення [1]. У період з 2 по 26 червня 2014 р. Німецьким фондом Маршала Сполучений Штатів («GMF») було проведене дослідження громадської думки у Греції, Іспанії, Італії, Нідерландах, Німеччині, Польщі, Португалії, Сполученому Королівстві, США, Туреччині, Франції та Швеції. За даними опитування, більшість респондентів в Європі (73%), Америці (59%) і Туреччині (57%) переконані, що НАТО повинен брати участь у територіальній обороні європейських країн, які належать до членів Альянсу [2].

Позитивне ставлення більшої частини опитаних до спільної оборони Європи є проявом розуміння стрижневого принципу діяльності НАТО, в основі якого закладена взаємовигідна гарантія колективної безпеки, заснована на оперативній воєнній взаємодопомозі, що в умовах нинішньої напруги у відносинах з Росією та ісламським світом набуває дедалі більшої актуальності. Без ефективної реалізації цього принципу дієздатність і саме існування Альянсу, як гаранта непорушності кордонів розвинених країн напевне втратило б своє значення.

Значно слабша підтримка необхідності колективного воєнного захисту території Європи серед громадян Туреччини і США, ніж в середовищі мешканців європейських країн логічно пояснюється відмінностями їх національних інтересів. Якщо європейцями оборона Європи сприймається переважно як захист своє Батьківщини, готовність до якого є ознакою оборонного типу глобалістичної свідомості, то для турків і американців оборона Європейського континенту є захистом суверенітету іноземних держав задля спільної безпеки НАТО, підтримка якого свідчить про приналежність не стільки до оборонної, скільки до миротворчої глобалістичної свідомості.

На думку 30% американців, 26% турків і 23% європейців, Північноатлантичний альянс не повинен брати участь у захисті своїх

європейських членів, що свідчить про низький ступінь розуміння переваг колективної безпеки в умовах існуючих воєнно-політичних глобальних загроз, неприховану зневагу до основоположних принципів НАТО [2].

Майже чверть європейців ірраціонально відмовляються залучати військові сили Альянсу для гіпотетичного захисту своєї території, що дає підстави віднести їх до нейтральної чи пацифістської глобалістичної свідомості. Так само як значна частина європейців, більше третини американців і турків очевидно не розділяють справедливості основних положень статуту НАТО і не належать до миротворчої глобалістичної свідомості навіть відносно своїх партнерів по Альянсу. Зазначений розподіл суспільних поглядів доводить актуальність проведення об'єктивної роз'яснювальної роботи серед населення країн-членів НАТО щодо важливості гарантування воєнної безпеки спільними зусиллями.

Література

1. Колісніченко Р.М. Глобалістична свідомість: поняття, структура, типологія / Р.М. Колісніченко // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. – Серія 22. Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін. – 2012. – Вип. 9. – С. 117–124.
2. Survey: transatlantic majorities want to see NATO engaged in territorial defense. Transatlantic Trends [Electronic resource] – Access mode: <http://trends.gmfus.org/survey-transatlantic-majorities-want-to-see-nato-engaged-in-territorial-defense-want-to-provide-economic-and-political-support-for-ukraine-even-at-risk-of-continued-conflict-with-russia-bu/>

Конотопенко О.П.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри правових наук та філософії
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ ДИСКУРС ПОЛІТИЧНОЇ КУЛЬТУРИ УКРАЇНЦІВ

Труднощі переходу до демократії, як в Україні, так і в інших посткомуністичних країнах, сплеск активності має під час «помаранчевої революції» загострили увагу науковців до проблеми політичної участі як своєрідної інтегральної характеристики політичної культури.

Інтерес до проблеми соціокультурних впливів на суспільно-політичну активність індивідів не випадковий. На думку українських вчених (В. Танчер), в соціології певний час переважала тенденція зводити модернізацію до структурних чи інституційних змін, соціо-економічних процесів. Культурні ж аспекти соціальних трансформацій були на другому плані. Проте реалії ХХІ століття саме їх висувують на авансцену соціологічного теоретизування [1, с. 18].

Вчені-гумантарії виокремлюють, як мінімум, три версії соціокультурного підходу, які дозволяють більш-менш повно вивчати сучасне суспільство. А саме: а) культура є якістю суспільства і соціального життя та соціальних відносин у його межах; кожне конкретне суспільство є якісно визначеним через його культуру; саме тому і саме цим воно відрізняється від інших суспільств; б) культурне і соціальне становлять два базові складники суспільства; їх питома вага і співвідношення в межах соціуму має конкретно-історичний характер; в) суспільство є різновидом системи, яка, в залежності від співвідношення в ній соціальності й культури, розвивається від простої до складної надорганічної і далі – до соціокультурної системи, що має здатність саморозвиватися й саморегулюватися [2, с. 42].

Не менш важливим для культури демократії є формування відповідної моделі поведінки суб'єктів політичних відносин, на чому наголошували, зокрема, Г. Алмонд, С. Верба, С.М. Ліпсет, Р. Даль, Г. Ерме, Р. Інглгардт, А. Інкельс, Р.Д. Патнам.

«Міць демократії немислима поза повноцінною демократичною культурою. Демократія життєздатна лише тоді, коли віддзеркалює

політичний досвід і справжню злагоду в суспільстві – згоду яка спирається на почуття відповідальності і домінування загального інтересу», – наголошує Г. Ерме [3, с. 87]. На його думку, демократія, – це, насамперед, культура, а не лише система інститутів; у будь якому випадку це набуток еволюції культурного розвитку, без якого ці інститути не мали б коренів.

Всебічна підтримка та культивування політичної культури демократії сприяє формування прошарку громадян, які не лише віддані ідеалам демократії, але й на практиці підтримують базові демократичні інститути.

Сучасний громадянин має володіти мінімально достатнім обсягом знань про те, що відповідає його інтересам, і про те, який політичний вибір дозволяє йому забезпечити ці інтереси. Сучасні інститути не можуть працювати самі по собі. Вони потребують людей, характер соціальної, економічної і політичної поведінки яких відповідав би запитам суспільства.

Україна, здобувши незалежність, устами тодішніх своїх очільників задекларувала розбудову демократичної держави. Та ніхто тоді не замислювався, на яких засадах має вона розбудовуватися.

Розмірковуючи над долею демократії, І. Ільїн писав: «Будь-який політичний устрій має власні життєві основи <...> Зникають ці основи – й політичний устрій вироджується у зловісну карикатуру, а потім власну протилежність. Брак цих основ у житті народу означає, що цей народ не здатний до такого політичного устою; що такого державного устрою зовсім не слід запроваджувати під загрозою згубних його наслідків. <...> Демократія має власні життєві основи – в дусі народу, його правосвідомості, в його соціальному укладі. Немає цих основ – і демократія вироджується або в охлократію, або в тиранію» [4, с. 66]. У цьому контексті слід звернути увагу на таку закономірність: переважна більшість економічно розвинутих країн є демократичними. Тому справедливо можна стверджувати, що економічний розвиток створює в суспільстві сприятливі умови для розгортання процесів демократизації.

Перехід до демократії передбачає наявність відповідних умов і у сфері соціальних відносин. Потрібно зауважити, що соціальні умови демократії виникають зазвичай у надрах громадянського суспільства. Чим досконаліше суспільство, тим ефективніша демократія. Якість суспільства залежить від якості членів даного суспільства, та їх рівня культури, прагненнями, мораллю тощо. Головна умова ефективного функціонування громадянського суспільства полягає в соціальній і політичній свободі, гармонійних відносинах з державними структурами. Соціальна свобода забезпечує

активну участь людей у справах громади та у політичному управлінні, в широкому розумінні – у самовизначенні особи в суспільстві.

Соціально-класова структура України з перехідною економікою має певні особливості. По-перше, в неї не існує чітких кордонів між класами за професійною ознакою. Це пояснюється тим, що ці класи потрапили під жорнова двоєдиного процесу: «розмивання» старих класів і формування нових. В соціальній структурі таких країн з'являється багато маргіналів – «напівробітників», «напівбізнесменів», «напівселян», які перебувають в стані переходу з однієї соціальної спільноти до іншої. Відтак їм доводиться «грати» різні соціальні ролі. По-друге, значна частина громадян животіє на межі бідності. По-третє, існує порівняно невелика частина середнього класу, який тільки починає формуватися.

Соціальний плюралізм передбачає наявність такої важливої передумови демократії, як численний і впливовий середній клас. Аристотель, розмірковуючи над формами суспільного устрою, вважав що середній достаток з усіх благ – найкращий [5, с. 547].

Політичній культурі українського суспільства в цілому притаманне поєднання різних систем цінностей, часом несумісних політичних орієнтацій та діаметрально протилежних типів політичної свідомості, позитивних і негативних характеристик явищ і політичних процесів, раціональних та ірраціональних чинників. За спостереженнями соціологів, специфічною ознакою свідомості в умовах посттоталітарного розвитку є амбівалентність з комфортно-нігілістичною спрямованістю [6, с. 115].

Індикатором якості політичної участі вважають політичну ефективність, яка, у свою чергу, дає змістову характеристику панівній у суспільстві політичній культурі. Під політичною ефективністю розуміють відчуття пересічною людиною можливості справляти вплив на політичний процес. Високий рівень політичної ефективності в масовій свідомості громадян корелює з розвинутою демократією в країні [7, с. 93].

Серед причин, які зумовлюють низький рівень громадської активності, можна назвати: наявність соціально-психологічних стереотипів, пов'язаних з патерналістськими настроями, які частково відтворюються в умовах несправедливої та недосконалої системи розподілу ресурсів на всіх рівнях; низький рівень матеріального забезпечення переважної більшості громадян, що корелює мінімальними показниками громадської активності; брак політичних ідеалів, які б стимулювали громадянську активність; втрата довіри до інститутів державної влади та можливості впливу на них, а також

брак розвинутих механізмів зворотного зв'язку між владою і громадянами; нерозвиненість інституційної структури громадянського суспільства, яка виступає в якості каналів громадянської активності – профспілок, громадських організацій, об'єднань і груп, незалежних ЗМІ тощо.

Таким чином, можна зробити деякі узагальнення щодо характеру соціокультурних чинників політичної участі в умовах демократичної трансформації в Україні. По-перше, немає чіткої диференціації соціально-стратифікаційної структури суспільства; процес поляризації супроводжується вимиранням старого середнього прошарку і надто повільним формуванням нового. По-друге, тип політичної культури українського суспільства науковці оцінюють як перехідний. Політичній свідомості українського населення притаманні такі риси, як схильність до конформізму. По-третє, головна загроза майбутньому демократії в Україні детермінується кризою ідентичності, притаманною значній частині громадян. Справа в тому, що нові суспільні відносини, пов'язані з цінностями сучасної демократії, вступають в протиріччя з цінностями, які відтворюють рудименти радянської субкультури: подвійна мораль, уявна, а не реальна відданість ідеалам та інші деструктивні риси. По-четверте, є певні ознаки пожвавлення демократичної політичної участі: дещо зросла політична ефективність, спостерігається позитивна тенденція зміни базисного типу особистості.

Новим етапом у розвитку української демократії є вихід на політичну арену нових соціальних груп, зокрема – представників нового середнього класу, зацікавлених у встановленні стабільних, правових і демократичних відносин; зростає політична культура громадян; «дорослішає» громадянське суспільство.

Література

1. Танчер В. Соціологічна концептуалізація суперечливого процесу модернізації // Суспільна трансформація: концептуалізація, тенденції, український досвід / За ред. В.В. Танчера, В.П. Степаненка. – К.: Інститут соціології НАН України. – С. 13–26.
2. Черниш Н., Ровенчак О. Основні поняття і положення соціокультурного підходу та специфіка застосування їх у соціології // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2006. – № 1. – С. 37–53.
3. Эрме Г. Культура и демократия / Пер. с франц. – М.: Издательская группа «Прогресс», «Экспорт», 1994. – 192 с.

4. Ильин И. Основы демократии // «Наши задачи». Избранные статьи (1948 – 1954 гг.) // Юность. – 1990. – № 8. – С.60–71.
5. Аристотель. Политика // Мыслители Греции. От мифа к логике: Сочинения. – М.: ЗАО Изд-во ЭКСМО-Прес; Харьков: Фолио, 1998. – С. 441–699.
6. Головаха Е.И., Панина Н.В. Социальное безумие: история, теория и современная практика. – К.: Абрис, 1994. – 168 с.
7. Паніна Н. Українське суспільство 1994 – 2005: соціологічний моніторинг. – К.: Видавництво Софія, 2005. – 160 с.

Kostinyuk E. V.

*4th year student of the Faculty of Psychology, Political Science and Sociology
National University “Odesa Law Academy”*

INSTITUTIONAL WEAKNESSES OF THE UN IN SOLVING GLOBAL PROBLEMS: IDEAS FOR THE IMPROVEMENT

In a modern global community one of the most influential institute on the international scene, which presents most of a state's representatives, is The United Nations (the UN), which was established on 24 October 1945 with the Charter, that consists of 19 chapters and 111 articles.

In Chapter 1, 1st and 2nd articles set out the main objectives and principles under which the UN functions. The main features of this Organization is a distinct political character, which has found its expression in orientation on such problems as peace, safety and a broad competence in all aspects of international cooperation.

Thus the UN is obliged to maintain international peace and safety and to that end: to take effective collective measures for the prevention and elimination of threats to the peace and for the suppression of aggression acts or other breaches of the peace by the peaceful measures in accordance with the principles of justice, international law and democracy; to develop friendly relations among nations based on respect for the principle of equal rights and self-determination of peoples; to achieve international cooperation in solving economic, social, cultural or humanitarian international problems and promotion and encouragement of the respect human rights and fundamental freedoms for everyone, without exception,

despite race, sex, language or religion; to be a center for coordination of nation's actions in order to achieve these mutual goals.

This international structure is based on the idea of world peace that was formed right after the Second World War, has repeatedly exercised decisive steps to maintain peace and safety, confirming its authority. But at the end of XX century and at beginning of XXI century international problems are becoming more global and cross-sectoral. This situation considers issues of development, providing emergency assistance and conflict resolution problems. The organization has faced a number of problems that is impossible to solve by the UN Charter.

In modern circumstances, one of the main tasks of the UN should be insurance of the unity of purposes and actions of its structural elements, providing of the integrated approach for solving international problems and, especially nowadays, it is necessary to coordinate actions in all aspects.

One of the significant problems that can be observed in the UN activity is control problem. Today's circumstances are characterized by impetuous changes and this makes insurance of a rapid response especially important. To establish a new rapid response system that meet's modern challenges, it is necessary to reform the Organization. We can agree with the opinion of Kofi Annan, that the main purpose of reform efforts should be narrowing the gap between aspirations and results. And this can be achieved only with the creation of a new management culture in the UN that will enhance the focus, coherence of efforts and responsiveness to urgent needs of the global community.

It should be noted that the another problem in the effective functioning of the UN is a decision-making procedure, which includes veto that 5 permanent members of The UN Security Council have.

It turns out that the international organization pursuing democratic goals and contributing to the development of democratic values in its very heart sticks to non-democratic principles in making important decisions that affects countries, continents and the whole world.

Today, the following issues are very important: how much do international community needs the UN functioning principles and its main institutes change? How can be changed the Charter of the Organization, or it would be easier to dismiss it and create a new international agency.

The United Nations never was a perfect institute, mostly because of differences of opinion and policy between nations-members. In general it was created by the states that have permanent membership in the Security Council and

veto right now, i.e. Russian Federation and China with the ability to block any decision.

There were already attempts of reformation in the UN. In this way purposeful process of reformation began after general secretary Kofi Annan's report «Renewing the United Nations: A Programme for Reform» (1997). On 8 of September 2000 General Assembly adopted key document «UN Millennium Declaration» in which states noted values and principles, that should be fundamental in the XXI century. Main objectives were divided on four blocks in this document, for which states are «absolutely sure»: peace and safety, development, economic and social issues and humanitarian issues.

Purpose of these transformations meant to be strengthening the central coordinating role of the UN in global matters, efficiency increasing of the Organization, its ability to accurate and rapid respond to the modern challenges and threats. The decisions should be made optimally on the basis of the consensus of the states-members. There are certain results of the UN reformation, especially after World Summit 2005. A number of the UN reformation reports were submitted from the 2006. According to these reports the main reformation problems are: 1) The lack of representation for developing countries; 2) The privileged position of the permanent UN Security Council members; 3) The need to resolve the financial problems of the Organization with only solution – submitting permanent or half-permanent Security Council member status to the rich economically developed countries; 4) Organization's structure, functions and role does not fully correspond to modern needs and realities and excessive bureaucracy is a distinctive feature of the UN in the Cold War time period impedes effective functioning of the Organization.

Hereby, it was proposed to extend the number of the permanent members and add 5 more permanent members without veto. But in this case withdrawal of the veto would be discrimination to new permanent members. In fact, this institute represents world order of the back forties of the XX century, when the Organization was found, but since the world has changed, a little bit. That's why reformation nowadays makes sense, it will allow for the Organization reflect the real world order.

For the possible UN dismiss – it does not have any sense. If the Organization will be disbanded, the need in it will remain, and will lead to establishment of an identical structure. The best option is to use positive UN experience and reform elements that have to be changed.

The UN's regulations, that was formed 70 years ago should be corrected, but not removed. It is necessary to develop the principle in accordance with which, country that has veto and appears to be a direct party of the conflict, should not vote. If such regulation was in use, then there would be no need in the reforms which are the discussions object of the UN Security Council nowadays. Within the decision-making mechanism the best option would be not to follow unanimous decision, which is almost impossible today and provoking such negative consequences as: blackmailing, states pressure at each other using the international policy and cooperation and corruption, but to stick to the democratic principle «The right of the majority». In this way, solution can adopted if it will support 2/3 of the states-members. With this decision-making method, the UN could fully ensure the realization of those purposes that is specified in the Charter.

Nowadays, humanity faces global problems that require immediate and effective solution: creation of the world without nuclear war threat, violence and conflicts, which is able to provide peaceful background for social progress for all peoples without any kinds of discrimination, based on the consensus; providing humanity with necessary natural resources (renewable and nonrenewable); overcome of the economic and cultural gap between Asia, Africa and Latin America countries; elimination of starvation, poverty and illiteracy; overcoming the ecological crisis.

The UN should create solutions and realize specific activities to resolve global problems. Today, the UN handles assigned tasks ambiguously and irregularly.

Given global problems and many other humanity problems could be solved or progress in its solving, if the UN's decision-making mechanism could be «let off the leash» as was described before.

In terms of the globalization and imposition of the new democratic values old and ineffective decision-making system in the UN agencies which has been used since 1945, is no longer effective. In our difficult times, time of challenges and anxiety, we have to act decidedly and prudently. But the paradox is that the initially in the decision making process of the UN was established mechanism that blocks proper functioning of the whole international agency and initially couldn't reflect real geopolitical picture of the world. Over the years, with the epochs change, the UN's mechanism for adoption of the balanced realistic solutions should be supplemented with new rules in order to improve, corresponding to the modern challenges. But these changes should be achieved without loss of the basic principles of the UN's Charter.

Hereby, recommendations, mentioned in the given work allows us to eliminate contradictions within the United Nations and this leads to the possibility of the effective decision-making in the future and solution of the global problems that humanity faces in the XXI century.

Матійчик А.В.

*здобувач кафедри політичних інститутів та процесів
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника»*

ЕЛЕКТРОННІ ПЕТИЦІЇ ЯК МОДЕРНИЙ ЗАСІБ САМООРГАНІЗАЦІЇ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Ефективною формою сучасної комунікації громадськості та влади можна назвати механізм електронних петицій. Незважаючи на те, що в інших країнах така практика взаємокомунікації існує досить давно, в Україні такий механізм запрацював з 28 серпня 2015 р.

Проблематика дослідження даної форми впливу інституту громадянського суспільства на прийняття загальнозначущих рішень, загальна характеристики практики застосування електронних петицій, позитивні й негативні сторони їх використання є недостатньо вивченими в Україні, тоді як закордонні вчені вже досить давно обґрунтували сутнісні характеристики такого механізму інтернет-участі. Серед вітчизняних науковців слід назвати І. Харченка, Л. Пономаренка, Д. Дзвінчука, С. Соловійова та інших.

Спочатку портал електронних петицій було запущено на сайті Президента України, а сьогодні дану форму можна знайти на сайтах місцевих рад переважної більшості населених пунктів України. Одним із перших міст, де було запущено даний проект як пілотний, став Бердянськ.

Також створено єдину систему місцевих петицій у рамках програми «Електронне урядування задля підзвітності влади та участі громади» (EGAP) (за фінансової підтримки Швейцарської Конфедерації та допомоги з боку Фонду Східна Європа, Фонду InnovaBridge у партнерстві з Державним агентством з питань електронного врядування). Цільовими регіонами

програми стали Вінницька, Волинська, Дніпропетровська та Одеська області, проте сьогодні кількість міст-учасників значно розширилася.

Аналіз використання цієї форми свідчить про ефективність її застосування саме на рівні місцевої громади. Наприклад, серед електронних звернень до Київради більшість стосується питань організації місцевого транспортного сполучення, перейменування вулиць, благоустрою території тощо, тобто саме того, чим і має займатися місцева влада. Серед електронних петицій, які були подані до Вінницької міської ради, найбільшу кількість підписів отримала пропозиція будівництва школи в районі «Поділля». У відповіді міської влади зазначено, що будівництво школи включено до плану робіт відповідного департаменту вже на 2016 р., і у 2017 р. об'єкт має бути введений в експлуатацію [1].

При організації такої петиції на сайті відповідного органу влади (Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів, органів місцевого самоврядування) необхідно зареєструватися особисто, або авторизуватися за допомогою сайту громадського об'єднання, яке здійснює збір підписів на підтримку електронних петицій, та розміщує текст електронної петиції. Таким чином, громадські організації на законодавчому рівні визнано суб'єктом процесу створення електронних петицій.

Відповідно до нової редакції статті 5 Закону України «Про звернення громадян» електронна петиція, адресована до центральних органів влади, підлягає розгляду за умови збору на її підтримку не менше ніж 25000 підписів громадян протягом не більше трьох місяців з дня оприлюднення петиції. Натомість петиція до відповідного органу місцевого самоврядування розглядається за умови збору на її підтримку протягом не більше ніж трьох місяців з дня її оприлюднення такої кількості підписів у відповідній адміністративно-територіальній одиниці, де проживає:

- до 1 тисячі жителів – не менше, ніж 50 підписів;
- від 1 тисячі до 5000 жителів – не менше, ніж 75 підписів;
- від 5000 до 50000 жителів – не менше, ніж 100 підписів;
- від 100000 до 500000 жителів – не менше, ніж 250 підписів;
- від 500000 до 1 мільйона жителів – не менше, ніж 500 підписів;
- понад 1 мільйон жителів – не менше, ніж 1000 підписів [3].

Таким чином, законодавчо урегульовано мінімальну кількість голосів для розгляду петицій органами самоврядування. Максимальний поріг не обговорюється, залишаючись на розсуд відповідної ради. Проведений вибірковий аналіз міст України дає можливість констатувати, що

мінімальний поріг, який необхідно набрати петиції, використовують не всі міста. Одні з найменших порогів використовуються у м. Маріуполь (250 голосів при кількості населення 458,5 тис. осіб, що становить 0,05%), м. Івано-Франківськ (250 голосів при кількості населення 243,9 тис. осіб, що становить 0,1%), м. Дніпро (900 голосів при кількості населення 991,6 тис. осіб, що становить 0,09%), м. Львів (1000 голосів при кількості населення 758,7 тис. осіб, що становить 0,13%). Натомість у містах-мільйонерах петиції для розгляду необхідно набрати приблизно 0,34%-ву підтримку з боку громадян (у м. Київ – 10000 голосів, у м. Харків – 5000) [підрахунок автора; 2].

Отже, формується новий сучасний механізм комунікації між громадянами, громадськими організаціями та органами влади. Про його високу суспільну значущість та затребуваність свідчить той факт, що з моменту запуску 28.10.2015 р. до 23.04.2016 р. до системи місцевих електронних петицій було підключено понад 50 територіальних громад, було подано понад 3000 петицій (серед міст лідером є Львів, жителі якого подали понад 450 петицій, понад 300 запитів до органів міської влади надійшло від жителів Вінниці, Луцька, Тернополя, Хмельницького). Якщо аналізувати тематику запитів, то 42,7% присвячені питанням благоустрою міст, 24,4% – питанням транспортного сполучення, а 32,9% – займають інші питання. Яка б критика не звучала в бік даних петицій (зокрема щодо низької вірогідності реалізації запиту), проте вже за перше півріччя було прийнято позитивне рішення по 20% запитів, ще 30% плануються бути вирішеними протягом року, а 50% отримали відмову у реалізації. Тобто маємо позитивну динаміку у цьому питанні [4].

На нашу думку, високу ефективність, багатоканальну комунікацію, посилення впливу на органи влади з боку громадянського суспільства матиме поєднання декількох інструментів – механізму електронних петицій, створення відповідної інформаційної кампанії на сайтах громадських організацій та їхніх аккаунтах у соціальних мережах та безпосередніх акцій на підтримку необхідності прийняття певного рішення в режимі реального часу.

Наприклад, Асоціація велосипедистів Києва 26 травня 2016 р. проводила широку акцію на підтримку зареєстрованої ними петиції щодо зниження швидкості руху в населених пунктах України та підвищення безпеки дорожнього руху. Була розгорнута інформаційна кампанія на сайті Асоціації, проведені просвітницькі заходи на Всеукраїнському Велодні у

містах України, а також було надано можливість підписання електронної петиції, скориставшись гіперпосиланням з сайту організації або за результатами власного пошуку.

Прецедент у зборі підписів за електронну петицію, коли вирішальну роль зіграв саме розголос проблеми у соціальній мережі Facebook, виник протягом серпня 2016 р. у м. Ужгород. Першою петицією, що набрала необхідні для розгляду місцевою радою 250 голосів, стала петиція «Про демонтаж тераси Fabbrica Drugetti». Дана тераса була встановлена місцевим бізнесменом майже на перехресті центральних пішохідних вулиць міста із порушенням законодавства. Стурбована громада, провівши потужну інформаційну кампанію в мережі Facebook, домоглася того, що рішення про демонтаж тераси очікувався на 19 серпня.

Таким чином, формується ефективний механізм «переводу» віртуального вирішення проблем у інституціональний вимір.

Література

1. Закірова С. Ефективність системи електронних петицій в Україні: аналіз і застереження першого досвіду [Електронний ресурс] / С. Закірова // Центр дослідження соціальних комунікацій. – 2015. – Режим доступу : http://nbuviap.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=1901:efektivnist-sistemi-elektronnikh-petitsij-v-ukrajini&catid=8&Itemid=350.
2. Міста України (за населенням) [Електронний ресурс] // Сайт Вільної енциклопедії Вікіпедії. – Режим доступу : [https://uk.wikipedia.org/wiki/Міста_України_\(за_населенням\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/Міста_України_(за_населенням)).
3. Про електронні звернення громадян та електронні петиції [Електронний ресурс] // Федерація професійних спілок України. – 2015. – 13.10. – Режим доступу : <http://porady.fpsu.org.ua/znay-svoi-prava/71-mansur1>.
4. Статистика електронних петицій [Електронний ресурс] // Район. – 2016. – 23.04. – Режим доступу : <http://rozhyshche.rayon.in.ua/news/7640-statistika-elektronnih-petitsii>.

Матухно Г.Р.

*студент кафедри політології, соціології та гуманітарних наук
Дніпропетровський університет імені Альфреда Нобеля*

ЗНАЧЕННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВНОЇ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ В ПЕРІОД ПРОВЕДЕННЯ РЕФОРМ В УКРАЇНІ

Сучасна Україна стала на шлях реформування, яке покликане забезпечити демократію, верховенство права та належне урядування. При цьому важливо враховувати євроінтеграційний напрям нашої зовнішньої політики, який передбачає залучення до європейських цінностей через інституційні реформи. Така політика може бути ефективною лише за активної участі молоді. Творчий потенціал молоді та її соціальний ресурс є однією з найважливіших основ модернізації суспільства, підвищення конкурентоспроможності нашої держави. Держава та суспільство мають забезпечити випереджальну та інноваційну участь молоді у державотворчих процесах, забезпечити духовні і культурні потреби молоді, рівні можливості для розкриття її творчого, професійного, інтелектуального потенціалу. Це в сучасних умовах вимагає виділення молодіжної політики як одного з основних загальнонаціональних пріоритетів.

В політологічній літературі визначається, що молодіжна політика є складовою частиною державної політики та являє собою цілісну систему заходів правового, організаційно-управлінського, фінансово-економічного, освітнього та інформаційного характеру, спрямованих на створення необхідних умов для свідомого вибору молодими людьми свого життєвого шляху [1].

В умовах модернізації суспільства та зростаючих вимог до людського капіталу державна молодіжна політика повинна стати інструментом розвитку й перетворення країни. Такий підхід цілком виправдав себе в країнах Європейського Союзу [2]. Тому вивчення і врахування такого досвіду має принципово важливе значення для України. Окрім того, слід зауважити, що в «Україні, як відносно молодій державі, процес формування моделі державної молодіжної політики знаходиться на початкових етапах» [3].

В концентрованому вигляді основи молодіжної політики ЄС були сформульовані у програмі «Молодь в дії», яка була ухвалена у 2006 р. на

період 2007-2013 рр. Вона стала продовженням попередніх програм дій ЄС, а саме «Молодь для Європи» (1988 р.), волонтерська програма «Європейська волонтерська служба» (1996 р.) [4].

У 2009 р. в ЄС був прийнятий документ «Молодіжна стратегія ЄС: інвестування і розширення повноважень», де зазначені концептуальні засади і довгострокові завдання молодіжної політики [5]. Документ передбачає поєднання двох підходів: 1) вкладення коштів у молоде покоління і його розвиток; 2) наділення молодих людей більш широкими соціальними повноваженнями з метою відновлення суспільства і його цінностей. Зазначено співробітництво країн ЄС по таких напрямках:

- створення більш широких можливостей для молоді;
- розширення доступу молоді до всіх соціальних ресурсів;
- зміцнення солідарності між суспільством і молодим поколінням.

Основні напрямки сучасної політики ЄС відображені у стратегії «Європа 2020», для досягнення цілей якої висунуті сім магістральних ініціатив, і всі вони в тій чи іншій мірі пов'язані з молодіжною політикою. Зокрема, проголошене Стратегією «Європа-2020» всеохоплююче зростання базується на наданні молодим людям більших можливостей за рахунок забезпечення високого рівня зайнятості, інвестицій в компетенції, модернізації ринків праці, систем підготовки кадрів, з тим щоб допомогти їм передбачати зміни та управляти ними і побудувати згуртоване суспільство.

Чималий досвід формування і реалізації молодіжної політики накопичений в окремих державах Європейського Союзу. Найбільш цікавий, на мій погляд, сформувався у Німеччині.

Наразі в Німеччині сформована солідна законодавча база щодо захисту дітей та молоді, яка враховує як захист їх природних прав, так і створення подальших умов для набуття молоддю професійних знань, формування громадянської свідомості та надання можливості для самореалізації. До основних законодавчих документів Німеччини, в яких закладені основні аспекти молодіжної політики, можна віднести: закон «Про професійне виховання», закон «Про захист молоді при працевлаштуванні», закон «Про освітні гранти», закон «Про дитячі та молодіжні служби», закон «Про федеральну соціальну підтримку» та інші закони та підзаконні нормативно-правові акти [6, с.19-20]. Всі вони ефективно реалізуються як місцевими та центральними державними органами, так і недержавними структурами. Цей приклад показує, що створення розгалуженого молодіжного законодавства є важливим кроком щодо проведення практичної молодіжної політики.

У німецькому досвіді звертає на себе увагу практика участі недержавних інституцій у реалізації державної молодіжної політики. Одним з основних недержавних органів такого плану, який має великий вплив на діяльність місцевих органів самоврядування і навіть Бундестагу, є *Федеральна Рада молоді Німеччини* (Deutscher Bundesjugendring, DBJR). Вона включає в себе представників 16 регіональних молодіжних рад та 24 молодіжних організацій [7, с. 115-116]. Основними цілями цієї організації є, в першу чергу, донесення позицій молодіжних організацій до Бундестагу та інших провідних державних органів, формування єдиної позиції та узгодження інтересів серед різних молодіжних організацій, а також постійна взаємодія зі світовими молодіжними організаціями в сфері молодіжної політики та міжнародних зв'язків. Для досягнення цих цілей Федеральна Рада молоді Німеччини бере участь в комісіях і робочих групах, засновує громадські посади за певними темами, що стосуються роботи з молоддю та молодіжної політики, а також публікує щоквартальний журнал «Jugendpolitik» («Молодіжна політика»). Паралельно із зустрічами комітету і робочих груп, Федеральна Рада молоді Німеччини проводить роботу з підвищення інформованості серед організацій-членів даної ради та молоді в цілому. Як було зазначено вище, активну роль в діяльності цієї ради відіграють 16 регіональних молодіжних рад, які сформовані з незалежних молодіжних організацій з загальною кількістю більш ніж 5 млн. осіб, тобто в цих організаціях приймають безпосередню участь до 70% представників молоді, що свідчить про превалювання активної суспільної та громадянської позиції над суспільно-пасивною часткою населення серед молоді.

Приклад Німеччини свідчить, що як і у більшості країн світу [8], ефективна державна молодіжна політика має мати трирівневу структуру та проводиться на державному (загальнонаціональному), регіональному й місцевому (муніципальному, районному) рівнях. Сама молодь при цьому повинна брати участь у розробці молодіжної політики, яка є основою її існування. «Без реалізації на практиці цього фундаментального принципу вся молодіжна політика буде зведена нанівець» [9].

Таким чином, проаналізовані вище аспекти молодіжної політики європейських країн і ЄС в цілому мають слугувати взірцем для України у формуванні власної молодіжної політики в складний період соціально-політичних реформ і розбудови правової держави.

Література

1. Бородин Є.І. Історія формування державної молодіжної політики в Україні (1991–2004 рр.): Моногр. / Є.І. Бородин. – Д.: Герда, 2006. – 387 с.
2. Лазос К.Д. Молодежная политика в Европейском Сообществе: структуры и подготовка молодежных работников/ Пер. с англ.; Под ред. А.А. Яременко, Н.Ф. Головатого / К.Д. Лазос. – К.: Укр. НИИ проблем молодежи, 1994. – 295 с.
3. Стадник М.М. Актуальні питання молодіжної політики країн ЄС / М.М. Стадник. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.vidkryti-ochi.org.ua/2015/10/blog-post_20.html
4. Гуцалова М.В. Моделі молодіжної політики в країнах Європейського Союзу / М.В. Гуцалова // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Сер. : Політологія. – 2014. – Т. 230, Вип. 218. – С. 18-21. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdupol_2014_230_218_5
5. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Youth Opportunities Initiative, Brussels, 20.12.2011. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.google.ru/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&ved>
6. Канунников К.С. Концепции европейской государственной молодежной политики: тенденции и основные направления / К.С. Канунников // Молодой ученый. – 2011. – №12.- Т.2. – С. 19–20.
7. Никитенко А.И. Молодежная политика в Европейском союзе: Современное состояние / А.И. Никитенко // PolitBook. – 2014 . – №3. – С. 115–116.
8. Сторожук Р.П. Зарубіжний досвід реалізації молодіжної політики [Електронний ресурс] / Р.П. Сторожук // Державне будівництво. Електронне наукове фахове видання Харківського регіонального інституту державного управління Національної академії державного управління при Президентові України. – 2006. – № 1. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : www.nbuv.gov.ua/e-journals/DeBu/2006-1/index.html.
9. Лук'янова Н. Державна молодіжна політика в Україні: світовий і національний досвід формування та реалізації / Н.Лук'янова // Віче. – 2009. – № 22. – [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.viche.info/journal/1740/>

Савон К.В.

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології

Ярова П.В.

студентка 4 курсу факультету психології, політології та соціології

Національний університет «Одеська юридична академія»

СТРУКТУРА ПОЛІТИЧНОЇ ІДЕОЛОГІЇ ТА ЇЇ ПРИЗНАЧЕННЯ В ПОЛІТИЦІ

Актуальність теми статті обумовлена тим, що протягом століть ідеологія впливала на суспільство та формувала політику кожної окремої держави. Для того, аби зрозуміти структуру політичної ідеології, ми наведемо основні визначення політичної ідеології та проаналізуємо основні моделі та функції, які виконує політична ідеологія.

Дану проблематику досліджували такі вчені: В. Баранівський, М. Вебер, К. Данкер, Т. Іглетон, Д. Істон, К. Мангейм, К. Маркс, Р. Міхельс, Р. Моска, В. Парето, Л. Саджент, Ф. Уоткінс.

У 17 столітті термін «ідеологія» (Антуан де Трасі) трактувався як вчення про ідеї. Політична ідеологія разом з політичною психологією є основними формами політичної свідомості, адже політична діяльність відображається у системі поглядів та інтересів людей. На думку А. де Трасі, у сприйнятті людей закладені психологічні основи політики.

Американський теоретик Л. Саджент вважав, що ідеологія, виробляючи певну мету і цінності політичного розвитку, в той же час робить більш грубими рішення практичних проблем. Його співвітчизник Ф. Уоткінс вважав, що ідеологія завжди протистоїть статус-кво і є політичним фактором, що зберігає значний перетворюючий потенціал. Неомакіавеллісти (Р. Моска, Р. Міхельс, В. Парето та ін.) гіперболізували політичну ідеологію, розглядаючи форми естетичної та релігійної свідомості як специфічні форми її прояву, породжені потребами легітимізації влади. У той же час, незважаючи на визнання багатьма видатними вченими вельми високої ролі політичної ідеології в суспільстві, в політичній думці існують і уявлення, що характеризують її як «служницю влади», що не має в «реальній політиці» більш-менш серйозної ваги.

І все ж більшість вчених трактують політичну ідеологію як певну доктрину, що виправдує боротьбу тієї чи іншої групи осіб за владу і добивається відповідно до цієї мети підпорядкування громадської думки

власним ідеям. Отже, «політична ідеологія – це різновид корпоративної свідомості, що відображає суто групову точку зору на хід політичного і соціального розвитку, що відрізняється схильністю до духовного експансіонізму» [3, с. 346].

Необхідно також зазначити, що ідеологію характеризують як систему цінностей (Д. Істон). Саме цінності створюють процес диференціації об'єктів за ступенем їхньої значимості, які необхідні для стимулювання людських дій.

М.Вебер визначав ідеологію більш релігійною наукою, тим самим він не визнавав саме постановку питання про науковість ідеології.

Карл Маркс перевів політичну ідеологію на більш науковий рівень. Він стверджував, що політична ідеологія виникає тоді, коли людина переходить з побутового рівня на політичний та приймає активну участь в суспільному житті та бажає реалізувати свої інтереси та задовольнити потреби. Слідом за Вебером, К. Мангейм визначає будь-яку ідеологію як неадекватне відображення дійсності, як сукупність не вірних уявлень, зумовлених певними соціально-історичними обставинами.

«Соціологія знання прагне зрозуміти мислення в його конкретному зв'язку з історичної і соціальної ситуацією, в рамках якої лише поступово виникає індивідуально-диференційоване мислення. Таким чином, мислять не люди як такі і не ізольовані індивіди здійснюють процес мислення, мислять люди в певних групах, які розробили специфічний стиль мислення в ході нескінченного ряду реакцій на типові ситуації, що характеризують загальну для них позицію. Таким чином, той факт, що кожен індивід живе в суспільстві, створює для нього подвійне приречення: по-перше, він знаходить ситуацію, що склалася, по-друге, виявляє в ній вже сформовані моделі мислення і поведінки» [2, с. 2].

Політична ідеологія має трирівневу структуру функціонування: на першому рівні формується узагальнене уявлення групи про свої інтереси та цілі. На другому рівні відбувається поєднання загальних політичних поглядів з повсякденними потребами, які громадяни та їх об'єднання висувають до влади. І на заключному рівні відбувається засвоєння громадянами цілей, вартостей, ідеалів, принципів політичної ідеології, наскільки вони втілені в діях громадян. «Структура політичної ідеології являє собою комплекс елементів: ідей, гіпотез, концепцій, теорій, ідеалів, гасел, програм політичного розвитку, взятих у взаємозв'язках, що мають певну системність, стабільність. Головним для збереження стійкості

структури політичної ідеології і забезпечення її функціональної дієвості є координованість, несуперечливість змісту її елементів, логічна і смислова впорядкованість зв'язків і відносин між ними» [1, с. 89].

Означені складники політичної ідеології в своїй сукупності формують програму політичної діяльності політичних суб'єктів. Програмою намічають послідовність дій, засоби, методи суспільних перетворень, передбачають темпи й терміни трансформацій.

Також слід зазначити властивості, які відрізняють політичну ідеологію від інших форм політичної свідомості, а саме: жага до тотальної значимості, тобто будь-яка політична ідеологія намагається подавити інші ідеології та нормативність, де будь – яка інтерпретація ідеології вимагає відданість з боку її прихильників певним цінностям і нормам, яку вона культивує.

Наступним необхідно визначити основні моделі формування політичної ідеології. Їх існує чотири: перша модель – модель конденсації. Механізм даної моделі наступний: в результаті своєрідної конденсації масової свідомості притаманні йому уявлення трансформуються в ідеологічні структури, наприклад, ідеологія фемінізму. Друга модель – інтеграційна. Для неї характерні синтез, конвергенція певних ідей та уявлень вже існуючих ідейно – політичних течій, наприклад, такі ідеології як неолібералізм, неоконсерватизм. Третя модель – дивергенційна. Тут формування ідеології відбувається в результаті дезінтеграції, так з'явилися соціал-демократичні ідеології та політична практика. Четверта модель – ревіталізація ідеологій, тобто відбувається повернення до старих ідей, їх відродження, як приклад сюди можна привести спроби повернення марксизму, консерватизму тощо.

Ідеологія, як соціальне явище та форма соціальної культури виконує низку функцій, а саме: мобілізуюча, світоглядна, культурологічна, інтегруюча, ідентифікуюча, соціальна, а саме: самоідентифікація індивідів та груп в політичному просторі, артикуляція інтересів груп, легітимізація влади правлячих кіл або право на владу опозиції, мобілізація та інтеграція громадян, стимулювання ціленаправлених дій з їх боку, компенсація соціальної незадовільності надією на благополучне змінення соціального буття. Головною метою політичної ідеології є впровадження в суспільну свідомість своїх цінностей і ідеалів і регуляція на їхній основі поведінки громадян. Тож можна вважати, що призначення ідеології є зв'язок між політикою та суспільством, за допомогою якого відбувається об'єднання людей на основі певних цінностей.

Таким чином, ідеологія в політиці є невід’ємним чинником формування саме політичної свідомості, адже політична ідеологія як форма мотивації політичної поведінки є дуже важливою. Завдяки ідеології в політичній діяльності можна вирішувати суспільно значимі задачі, які визначають певні політичні ідеї та цінності народу.

Література

1. Андрущенко В. Філософія політики: Підручник / Авт.-упоряд.: В. Андрущенко (кер.) та ін. – К.: Знання України, 2003. – 400 с.
2. Мангейм К. Идеология и утопия / К. Мангейм // Диагноз нашего времени. : Юрист, 1994. – 162 с.
3. Соловьев А. Политическая идеология / А. Соловьев // Политология: Лексикон. РОССПЭН. 2007. – С. 346–365.

Савчук А.В.

*студентка 6 курсу кафедри політології та міжнародних відносин
Інститут гуманітарних та соціальних наук
Національного університету «Львівська політехніка»*

ГРОМАДСЬКА ДУМКА В УКРАЇНІ ЩОДО ІНТЕГРАЦІЇ В ЄС: ДИНАМІКА ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Врахування громадської думки при реалізації євроінтеграційного вектору є важливим фактором її успішності. Тому для визначення засобів покращення механізмів реалізації державної євроінтеграційної політики України потрібно проаналізувати громадську думку останніх років щодо інтеграції нашої держави до Європейського Союзу та можливого її вступу до цієї організації.

Опитування громадської думки щодо євроінтеграції України проводили різні дослідницькі інститути: Інститут соціології НАН України, Фонд демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва, Київський міжнародний інститут соціології, Центр соціальних та маркетингових досліджень «Социс», соціологічна служба Центру Разумкова тощо.

Метою статті є виявлення загальної етимології та можливих змін відношення громадськості до євроінтеграції України від початку переговорів про укладання нової Угоди про асоціацію між Україною та Європейським

Союзом і то теперішнього моменту за допомогою аналізу громадської думки щодо даного питання згідно з даними різних соціологічних досліджень.

Відтак, за загальними даними вчених-соціологів Інституту соціології НАН України у 2009 р. значний обсяг українців – 44,2% були прихильниками вступу до ЄС[1]. Починаючи від 2006 р. прихильне відношення громадян України до вступу в ЄС переважає негативні оцінки таких цілей розвитку держави [2].

Згідно з даними загально – національного опитування громадської думки в Україні щодо євроінтеграції, яке відбулося у червні, 2006 р., грудні 2008 р., грудні 2009 р. і грудні 2011 р. Фондом «Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва» та Українською соціологічною службою [3], в середньому приблизно 45% є прихильниками вступу України до ЄС. (табл. 1)

Таблиця 1

Чи повинна Україна стати членом ЄС (у%)?

	Червень 2006 р.	Грудень 2008 р.	Грудень 2009 р.	Грудень 2011 р.
Так	43,7	43,3	42,8	46,0
Ні	35,9	34,6	32,9	32,9
Важко сказати	20,4	21,7	24,3	21,1

Згідно з результатами згаданими вище інтеграції нашої держави залежно від опитування в 2011 р., помітна відмінність між географічним регіоном держави та в залежності від віку відношення громадян України до євроінтеграції. (табл. 2.)

Таблиця 2

Чи повинна Україна стати членом ЄС (станом на 2011 р., у%)?

	Так	Ні	Важко сказати
Ставлення людей у різних регіонах України до членства в ЄС			
Захід	74,2	22,4	3,3
Центр і Пн. Схід	49,7	22,4	27,9
Південь і Пд. Схід	36,0	42,3	21,8
Донбас і АР Крим	26,0	47,7	25,9
Ставлення різних вікових груп до членства України в ЄС			
18-29	58,0	21,9	20,4
30-54	46,3	32,2	21,4
55 та старші за 55	35,2	43,3	21,4

Традиційно значно більше половини громадськості у західній частині держави (74,2%) є прихильниками європейської інтеграції, у той момент коли в Центральній частині та Північному Сході – близько половини (49,7%), а на Півдні та Південному Сході, а також на Донбасі та АР Крим – значно менше половини (36,0% і 26,4% відповідно). Говорячи про різницю за віковим критерієм, то більша частина половини (58%) молоді та близько половини людей середнього віку (46,3%) є прихильниками європейської інтеграції. Однак саме люди похилого віку не є прихильниками вступу України до ЄС. Вже у 2013 р. Інститут соціології НАН України оприлюднив схожі дані щодо регіональних (див. табл. 3.) та вікових відмінностей у відношенні громадян до євроінтеграційного курсу України.

Таблиця 3

Регіональні відмінності у ставленні населення до вступу України до Європейського Союзу (станом на 2013 р., у%)

Як ви відноситесь до вступу України в ЄС	Захід України	Центр України	Південь України	Схід України	У цілому
Скоріше негативно	7,2	20,3	36,0	47,6	27,9
Важко сказати	25,4	33,9	26,2	34,5	30,3
Скоріше позитивно	67,4	45,8	37,8	17,9	41,6

Відтак, порівнюючи результати опитувань щодо європейської інтеграції України різноманітних соціологічних інституцій за останні роки, то можна стверджувати, що загалом близько половини молоді підтримує членство нашої держави в ЄС.

Моніторинг громадської думки, проведений Фондом «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центру Разумкова у грудні 2012 р., встановив, що більшість українців були прихильниками тих умов, які ЄС висунув Україні для підписання Угоди про асоціацію з ЄС, а саме: вдосконалення виборчої системи, запровадження виборчого кодексу – 69%, реформування судової системи – 76%, усунення випадків вибіркового політично мотивованого судочинства – 70%, виконання рішень Європейського суду з прав людини – 75%. Більш того, ці вимоги ЄС підтримувала більшість виборців усіх регіонів та всіх політичних партій у Верховній Раді України після виборів 2012 р [4].

У травні 2013 р. Фондом «Демократичні ініціативи ім. Ілька Кучеріва» та соціологічною службою Центр Разумкова було проведено опитування

громадської думки, яке встановило, що 42% населення вважали вступ до ЄС основним інтеграційним напрямком України. Однак всього лиш 21% населення України коли-небудь були у країнах Західної Європи чи Північної Америки, і найменше з них – зі Сходу України (13,2%) порівняно з 32,8% із Заходу України [5]. Варто також відзначити, що відповідно до цього опитування громадської думки у 2013 р. лише 34% українців вважають себе європейцями, а 55% громадян нашої держави європейцями себе не вважають. При цьому характерно, що переважній більшості українців (59%) у всіх регіонах України, а особливо на Сході та Півдні, потрібен відповідний рівень матеріального добробуту для того, щоб почувати себе європейцями.

Соціологічне опитування, проведене Центром Разумкова у квітні 2013 р. показало, що прибічники вступу України до Європейського Союзу найчастіше обґрунтовують свою позицію економічними причинами: збільшенням добробуту громадян після вступу до ЄС. Після економічних причин вступу до ЄС, прихильники європейської інтеграції за пріоритетністю називають і соціальні перспективи, соціальні зміни, які повинні відбутися після вступу України до ЄС, а також спрощення візового режиму для громадян України, тобто лібералізація або ж відмова від візового режиму між Євросоюзом та Україною. Важливим висновком проведеного аналізу думок українців щодо інтеграції України до ЄС є те, що до цього процесу немає позитивного ставлення абсолютної більшості всього населення України незалежно від регіональних та вікових відмінностей.

Значним узагальненням аналізу громадської думки щодо інтеграції України до ЄС є те, що до цього процесу немає позитивного ставлення абсолютної більшості всіх громадян України незалежно від регіональних чи вікових відмінностей. Проте, ситуація почала змінюватися в кінці 2013 р. – початку 2014 р. в сторону більшої прихильності європейської інтеграції України, та цільовою групою для посилення державної інформаційної політики про ЄС та відносини Україна – Євросоюз є громадяни України всіх вікових груп у всіх регіонах України окрім західного.

Даний аналіз показує, що лише високий рівень матеріального добробуту і поваги до основних цінностей демократії, на думку переважної більшості громадян України, відрізняють громадян держав-членів Європейського Союзу від громадськості України, а відсутність цих факторів позбавляє громадян нашої держави почуття приналежності до європейської спільноти. Варто наголосити на тому, що єдиним однаково важливим фактором, для того щоб почувати себе європейцями у всіх регіонах України і серед всіх

вікових груп є лише наближення до європейських соціальних і економічних стандартів життя. Державна політика України повинна бути спрямована на реформи, особливо в соціально-економічній сфері, та забезпечити вихід нашої держави з економічної кризи.

Література

1. Геополітичні орієнтації населення і безпека України. За даними соціологів / Упорядник М.О. Шульга. – К. : ТОВ «Друкарня «Бізнесполіграф», 2009. – 80 с.
2. ЄС чи Митний союз? Куди хочуть іти громадяни? – загальнонаціональне опитування [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – 2013. – Режим доступу : http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/es-chi-mitniisoyuz_-kudi-hochut-iti-gromadjani_---zagalnonacionalne-opituvannja-.htm
3. Золкіна М. Українське суспільство : чи відчуваємо ми себе європейцями? / М. Золкіна // Громадська думка. – № 12. – 2013. – 11 с.
4. Ставлення громадськості до європейської інтеграції [Електронний ресурс] // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – 2013 – Режим доступу : <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2013-year/mlfgblfbllgmkl.htm>.
5. Ukrainians opt for EU Membership, in Particular the Youth [Electronic resource] // Фонд Демократичні ініціативи імені Ілька Кучеріва. – Access mode : <http://dif.org.ua/en/publications/press-relizy/dfefwgr.htm>.

Северинюк В.М.

*доктор політичних наук,
професор кафедри богослов'я та гуманітарних дисциплін
Класичний приватний університет*

УКРАЇНА В ТЕОРЕТИЧНИХ ПОБУДОВАХ Й. СТАЛІНА

У 1926–1947 рр. виходила книга Й. Сталіна «Вопросы ленинизма». Усього було випущено 11 її видань, які уміщували праці Сталіна (промови, звіти, лекції, статті, листи тощо) 1924–1939 років. Вони стосувалися широкого кола питань внутрішньої і зовнішньої політики радянської держави. Сукупно їх можна вважати теоретичною основою партійно-

ідеологічної складової політичної системи СРСР¹. Зрозуміло, що не тільки з цього джерела живилася ідеологія комуністичної влади, але той факт, що воно було визначальним, навряд чи потребує додаткового обґрунтування.

Назва «Україна» (в значенні союзної республіки) зустрічається в книзі Сталіна найчастіше, після назви «СРСР». Прослідкуємо, у контексті яких подій та офіційних рішень це відбувалося, і які обставини змушували генсека правлячої партії (ВКП(б)) кидати погляд на Україну.

Однією з важливих обставин утвердження радянської влади Сталін вважав неоднакову тривалість цього процесу в різних регіонах колишньої імперії: якщо у Поволжі й на Уралі він захопив 1919 р., то на Україні – 1919–1920 рр. [1, с. 160]. Причина полягала у тому, що в українських губерніях великою була приватна земельна власність. Посилаючись ще на дореволюційний період, Сталін у 1933 р., зазначав: «Близько півтора мільйона, а то й цілих два мільйони бідняків щорічно подавалося на заробітки на південь – на Північний Кавказ та Україну, в наймити до куркулів, а ще раніше – до куркулів і поміщиків» [7, с. 386]. Через більшу кількість заможного селянства в Україні, тут важче було реалізувати більшовицьке гасло революційної диктатури як «союзу пролетаріату з селянською біднотою при нейтралізації середняка». Ця обставина спричинила підозріливе ставлення Кремля до українського села й на подальші роки.

Помітною віхою у творенні офіційної ідеології сталінського режиму став 1929 р.: у керівництві ВКП(б) розгорнулася боротьба проти «правого ухилу», зокрема М. Бухаріна, який пропагував теорію «вростання куркуля в соціалізм». На цьому тлі Сталін навпаки активно доводив тезу про «загострення класової боротьби» через «опір капіталістичних елементів народного господарства» соціалістичному будівництву. Такими

¹ У грудні 1922 р. в Союз Радянський Соціалістичних Республік об'єдналися чотири республіки: РСФРР, УСРР, БСРР, ЗСФРР (до складу Федерації Закавказьких республік входили Азербайджан, Вірменія та Грузія). У травні 1925 р. до складу СРСР були прийняті Узбецька і Туркменська Соціалістичні Радянські Республіки, утворені у жовтні 1924 р. У 1929 р. на правах союзної республіки в Союз вступила Таджикицька Автономна СРР, яка до того перебувала у складі Узбецької СРР (остаточне оформлення відбулося у березні 1931 р.). Конституція Радянського Союзу від 5 грудня 1936 р. затверджувала існування СРСР вже у складі 11 союзних республік: ЗСФРР була розділена на три самостійних республіки, і права союзних республік також отримали Казахстан і Киргизстан, що раніше були автономіями у складі РСФРР. Тоді ж у назві республік поміняли порядок слів: спочатку стали писати «радянська», а потім – «соціалістична», як це було від початку у назві СРСР.

«елементами» проголошувалися передовсім «куркульство» та «буржуазна інтелігенція». Як доказ, Сталін посилався на т. зв. «шахтинську справу», яку називав «не випадковою», «першим сигналом організованого шкідництва старих спеціалістів» [2, с. 215, 217; 5, с. 327]¹.

Україна відігравала незамінну роль в економічному розвитку СРСР. Сталін визнавав, що в урожайні роки разом з Північним Кавказом республіка виробляє «більше половини, а іноді й дві третини усього заготовлюваного хліба по СРСР» [2, с. 258]. Сільськогосподарська «політика партії на Україні», зазначав він у квітні 1929 р., є такою ж, як і політика «на сході або в центрі СРСР» [2, с. 256]. Але роком пізніше, при обговоренні «темпу колективізації» (відповідна постанова ЦК ВКП(б) від 6.01.1930 р.), посилався на думку В. Леніна: «Центральну Росію, Україну, Сибір шаблонізувати... буде величезним глупством». Закінчити колективізацію українського села передбачалося серед регіонів «другої групи» – «в основному весною 1932 р.» [4, с. 308, 309]. Публічний оптимізм «вождя» щодо можливості колективізації «без порушення ленінського принципу добровільності та надмірної поспішності» [4, с. 306, 307] посилювався його висновком про 1929 р. як «рік великого перелому». У галузі сільського господарства це означало: 1) «в колгоспи пішов середняк», 2) країна «остаточно виходить і вже вийшла з хлібної кризи» [3, с. 272]. Сталін навіть підтримував «північнокавказців і українців», які розпускали «колгоспи з мертвими душами», коли частина селян почала з них виходити [4, с. 315].

Та незабаром виявився справжній характер політики «суцільної колективізації». У 1932 р. сталася надзвичайно гостра криза хлібозаготівель, що спричинилася до масового голоду в селах. За сучасними даними, тільки в Україні в 1932–1934 рр. прямі втрати і втрати ненародженими внаслідок голоду становили 3,9 млн осіб (дефіцит народжуваності – 600 тис.), загинуло 13% населення республіки. Однак Сталін у своєму виступі на першому Всесоюзному з'їзді колгоспників-ударників (лютий 1933 р.) про голод навіть не обмовився. А «труднощі і нестатки», які переживали колгоспники, він назвав «дитячими іграшками», не вартими серйозної розмови про них [9, с. 414, 415]. Україна була згадана лише в контексті виробничих досягнень

¹ Насправді «шахтинська справа» була першим показовим політичним процесом. У травні-червні 1928 р. у на лаві підсудних опинилося 53 інженерно-технічні працівники (у т. ч. 4 німецьких) Шахтинського району Донецької обл., яких звинувачували в «намаганні зруйнувати вугільну промисловість Донбасу». За рішенням суду (проходив у Москві) було виконано 5 смертних вирків.

робітників Донбасу і Харкова. Оскільки загалом в СРСР, у т. ч. на Україні, попри несприятливі кліматичні умови, хліба в 1932 р. було зібрано більше ніж у 1931 р., то головні причини хлібозаготівельної кризи більшовицький лідер вбачав в організаційних прорахунках місцевої влади, у її невмінні планувати та в нездатності убезпечити колгоспи від «проникнення в них контрреволюційних елементів». Як висновок, він пафосно заявляв, що «селяни не винні», що ВКП(б) є «наймогутнішою і найавторитетнішою партією у світі» і «повинна нести всю повноту відповідальності за роботу в селі», отже, потрібно «збільшити керівну роль комуністів» в сільському господарстві [8, с. 398, 402–409].

Сталін наголошував на промисловому значенні України. До початку 1930-х рр. українська вугільно-металургійна база служила «головним джерелом» усієї радянської промисловості; Південь, Московський та Ленінградський райони були трьома «основними вогнищами», де формувався командний склад промисловості [6, с. 340; 7, с. 373]. У виступах Сталіна згадувалися індустриальні новобудови в Україні: Дніпрогес, Харківський тракторний завод [7, с. 390; 10, с. 439], а також «новатори» та «ударники» соціалістичного виробництва, зачинателі різних видів стаханівського руху, який був започаткований на Донбасі, в м. Кадіївка, вибійником шахти «Центральна-Ірміно» Олексієм Стахановим у серпні 1935 р. За це Сталін особливо хвалив Донецьку обласну партійну організацію [11, с. 504]. На прикладі Стаханова та української колгоспниці з Черкащини Марії Демченко, чия ланка збрала рекордний урожай цукрових буряків (більше 500 центнерів з гектара, коли середня урожайність по Україні становила 130–132 центнера), Сталін показував, якими мають бути нові, підвищені, норми виробництва: посередніми між існуючими і рекордними (для цукрового виробництва – 200–250 центнерів) [11, с. 503]. Після 1935 р. в СРСР змагання за кращі виробничі показники часто переростало в рекордоманію, яка, крім трудового героїзму, супроводжувалася приписками, появою «олівцевих стахановців», аваріями на виробництві, що розглядалися як шкідництво або саботаж.

Українцям небезпечними для радянської влади Сталін проголосив «буржуазних націоналістів», котрі, за офіційною термінологією і статистикою, входили до категорії т.зв. «колишніх людей» [7, с. 395]. І тут знову «перед вела» Україна. На підтвердження, Сталін у «Звітній доповіді

XVII з'їзду партії» (січень 1934 р.) посилався на «гріхопадіння Скрипника¹ та його групи». Цей приклад «націоналістичних вивихів» не був винятковим для радянських республік, але його особливість полягала в тому, що «українському націоналістичному ухилу» (малась на увазі політика «українізації» 1923–1933 рр.) дали змогу «розростися до головної, державної, небезпеки» [10, с. 474].

Гострою в другій половині 1930-х рр. (до укладення в серпні-вересні 1939 р. радянсько-німецьких договорів про «ненапад» і «дружбу») була сталінська критика агресивних намірів фашистської Німеччини. Зокрема, у березні 1939 р. він саркастично висміював припущення європейської і американської преси про можливість «приєднання німцями Радянської України» до «так званої Карпатської України» [12, с. 571, 572], на територію якої претендувала союзниця Німеччини – Угорщина.

Як бачимо, Сталін звертався до «української теми» в історичному, економічному, соціальному, політичному, ідеологічному аспектах.

Література

1. Сталин И. О трёх основных лозунгах партии по крестьянскому вопросу (Ответ тов. Ян-скому) (1927 г.) // Сталин И. Вопросы ленинизма / И. Сталин. – Изд. 11-е. – М. : Госполитиздат, 1947. – 611 с. – С. 157–166.
2. Сталин И. О правом уклоне в ВКП(б) (1929) (Из речи на пленуме ЦК ВКП(б) в апреле 1929 г.) // Там же. – С. 214–263.
3. Сталин И. Год великого перелома (К XII годовщине Октября) (1929 г.) // Там же. – С. 264–274.
4. Сталин И. Ответ товарищам колхозникам (1930 г.) // Там же. – С. 305–321.
5. Сталин И. О задачах хозяйственников (Речь на первой Всесоюзной конференции работников социалистической промышленности 4 февраля 1931 г.) // Там же. – С. 322–330.
6. Сталин И. Новая обстановка – новые задачи (Речь на совещании хозяйственников 23 июня 1931 г.) // Там же. – С. 331–349.

¹ Скрипник Микола Олексійович (1872–1933) – визначний український державний діяч. У різні роки – нарком внутрішніх справ, нарком юстиції, нарком освіти. Один із засновників Комуністичної партії (більшовиків) України (1918 р.). Підтримував національно орієнтований напрям в комуністичному русі (націонал-комунізм). У липні 1933 р., під тиском звинувачень у «спотворенні ленінізму», застрелився.

7. Сталин И. Итоги первой пятилетки (Доклад на объединенном пленуме ЦК и ЦКК ВКП(б) 7 января 1933 г.) // Там же. – С. 362–397.
8. Сталин И. О работе в деревне (Речь на объединенном пленуме ЦК и ЦКК ВКП(б) 11 января 1933 г.) // Там же. – С. 398–409.
9. Сталин И. Речь на первом Всесоюзном съезде колхозников-ударников (19 февраля 1933 г.) // Там же. – С. 410–422.
10. Сталин И. Отчетный доклад XVII съезду партии о работе ЦК ВКП(б) (26 января 1934 г.) // Там же. – С. 423–486.
11. Сталин И. Речь на первом Всесоюзном совещании стахановцев (17 ноября 1935 г.) // Там же. – С. 493–506.
12. Сталин И. Отчетный доклад на XVIII съезде партии о работе ЦК ВКП(б) (10 марта 1939 г.) // Там же. – С. 564–611.

Большакова А.М.

*доктор психологічних наук, професор,
завідувач кафедри соціальної психології
Харківська державна академія культури*

СПРИЙНЯТТЯ СЕБЕ ЯК ПРОФЕСІОНАЛА ТА СКЛАДНИКИ ОСОБИСТІСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ

Підготовка високопрофесійного, конкурентноспроможного фахівця, здатного не тільки ефективно вирішувати свої професійні завдання, але й прагнути до невпинного особистісного та професійного зростання, є найважливішим стратегічним завданням навчального процесу у сучасному навчальному закладі. З цієї точки зору важливим є не тільки надання студентам необхідної суми спеціальних знань, умінь та навичок – значної уваги потребує розвиток певних внутрішньоособистісних якостей, які мають виступати фактором особистісних спрямувань студентів на оволодіння професією, їх прагнення до успішної професійної самореалізації, формування адекватних уявлень щодо власного професійного майбутнього, позитивної суб'єктивної оцінки успішності професійного становлення в усіх його аспектах.

Психічний феномен, що поєднує у собі сукупність самосприйняття та самоставлень у професійній сфері, суб'єктивний образ успішності професійного становлення у свідомості майбутнього фахівця або вже досвідченого професіонала, отримав назву професійної затребуваності.

Професійну затребуваність визначають як «багаторівневу, ієрархічно побудовану, пов'язану із іншими психологічними утвореннями (активність, смисл, цінність, зовнішнє середовище, спілкування, професійна діяльність та ін.) метасистему суб'єктивних ставлень особистості до себе як до «значущого для інших» професіонала» [2, с. 45]. При цьому затребуваною, значущою для інших вважається особистість, що оцінює себе як необхідну, корисну, цінну.

Виділено такі компоненти професійної затребуваності:

- ставлення до себе як до професіонала, який успішно реалізується;

- відчуття приналежності до професійного співтовариства – сприйняття себе як представника чітко диференційованої соціальної групи, визначеної за фаховою приналежністю;
- переживання професійної затребуваності – позитивна оцінка власного професійного «Я», наявних знань, умінь та навичок, досягнутих та майбутніх результатів діяльності;
- ставлення до себе як до компетентного професіонала – переконання у досить високому рівні професійної майстерності;
- ставлення до себе як до авторитетного професіонала – впевненість у повазі оточуючих до актуальних та потенційних професійних досягнень;
- висока оцінка власних досягнень у професійній діяльності;
- переконання у позитивному ставленні оточуючих до себе як до професіонала та позитивна самооцінка.

Особливого значення феномен професійної затребуваності у самосвідомості студента набуває в силу того, що самосприйняття успішності професійного становлення у майбутньому часто набуває характеристик «феномену, що самосправджується» – ситуації, коли людина несвідомо реалізує власні прогнози, незалежно від їх оптимістичності.

Доречно припустити, що професійна затребуваність як суб'єктивний образ успішності професійного становлення, який формується у свідомості студента, визначається повнотою розкриття та використання його особистісного потенціалу у процесі навчання у ВНЗ.

Грунтовне вивчення особистісного потенціалу як інтегральної характеристики особистісної зрілості та основи самодетермінації людини здійснено колективом науковців за керівництвом Д. Леонтьєва [1]. До структури особистісного потенціалу віднесено [1]: смисложиттєві орієнтації, каузальні орієнтації, життестійкість, толерантність до невизначеності, особливості контролю за дією, особистісний динамізм, самоорганізацію діяльності, часові перспективи, оптимістичність мислення. У розробці цього напрямку отримано значні наукові дані, але досі невирішеною залишається проблема вивчення взаємозв'язку особистісного потенціалу студента з особливостями суб'єктивного сприйняття власної професійної затребуваності як передумови успішності їх становлення як майбутніх фахівців.

Діагностику особливостей самосприйняття та самоставлення студентів у професійній сфері було проведено за допомогою опитувальника «Професійна затребуваність особистості» (О. Харитонova, Б. Ясько) [2].

За допомогою відповідних методик було досліджено такі базові складові особистісного потенціалу: смисложиттєві орієнтації (тест СЖО Д. Леонтьєва), рівень суб'єктивного контролю (опитувальник РСК Є. Бажина), життєстійкість (тест життєстійкості С. Мадді в адаптації Д. Леонтьєва), толерантність до невизначеності (опитувальник С. Баднера в адаптації Г. Солдатової).

Отримані результати показали наявність взаємозв'язку особливостей сприйняття студентами успішності свого професійного становлення (професійної затребуваності) та складових особистісного потенціалу.

Наявність такого взаємозв'язку дозволяє дійти висновку, що студентам із високим рівнем актуалізації особистісного потенціалу притаманне позитивне сприйняття процесу та поточних результатів власного професійного становлення. Отже, їм притаманні такі риси:

- висока оцінка актуальної та майбутньої професійної самореалізації;
- задоволення поточним та майбутнім професійним соціальним статусом та авторитетом;
- переконаність у наявності перспектив працевлаштування;
- висока оцінка професійної компетентності та перспектив досягнення успіху в трудовій діяльності.

Щодо особистісного потенціалу студентів, які позитивно сприймають процес та результати свого професійного становлення, то для нього властиві такі характеристики:

- інтернальний локус контролю – високий рівень відповідальності за власне життя, прагнення до опори на внутрішні критерії при прийнятті важливих життєвих рішень та винесенні оцінок;
- життєстійкість – впевненість у тому, що все, що відбувається, сприяє розвитку за рахунок набуття досвіду; впевненість у необхідності активної участі у життєвих подіях; здатність приймати виклик складних ситуацій;
- високий рівень осмисленості життя – переживання наявності у житті смислу як інтегральний показник психічного благополуччя; задоволеність процесом життя та результатами самореалізації у минулому; наявність чітких цілей на майбутнє та готовність до активності з їх реалізації;
- толерантність до невизначеності – позитивне ставлення до нової неочікуваної інформації; витривалість щодо дії складних, неконтрольованих обставин; здатність ефективно діяти у нетипових обставинах та комфортно почуватися у непередбачуваних ситуаціях.

Таким чином, отримані у дослідженні результати дозволяють дійти висновку, що наявність високого рівня розвитку особистісних якостей, які є складовими особистісного потенціалу студентів, є передумовою формування в їх свідомості позитивного образу власної професійної затребуваності як передумови успішності професійного становлення.

Перспективи подальших досліджень мають полягати у вивченні причинно-наслідкових зв'язків між рівнем розвитку різних складових особистісного потенціалу студентів та становленням системи самосприйняття, самооцінки та самоствавлення у професійній сфері.

Література

1. Леонтьев Д.А. Личностное в личности : личностный потенциал как основа самодетерминации / Д.А. Леонтьев // Ученые записки каф. общей психологии МГУ им. М.В. Ломоносова. Вып. 1. – М. : Смысл, 2002. – С. 56–65.
2. Харитонов Е.В. Опросник «Профессиональная востребованность личности» (ПВЛ) / Е.В. Харитонов, Б.Л. Ясько // Практична психологія та соціальна робота. – 2010. – № 7. – С. 45–57.

Галієва О.М.

старший викладач кафедри спеціальної освіти

Комунальний вищий навчальний заклад «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ СИТУАТИВНОЇ ТРИВОЖНОСТІ СТУДЕНТІВ

Накопичені у вітчизняній психології дані дозволяють розглядати розвиток емоційної сфери у контексті процесу формування особистості. У працях Л.І. Божович, Л.С. Виготського, О.В. Запорожця, І.С. Кона, Г.М. Бреслава прослідковуються глибокі взаємозв'язки між проявом особистісних новоутворень та особливостями емоційної сфери.

Джерела емоційного розвитку бачаться в «усвідомленій діяльності суб'єкта, в якій він реалізує власні відношення зі світом та під впливом якої

він починає не тільки розуміти, але і емоційно реагувати на події та явища, які відбуваються» [2].

Розвиток емоцій розуміється як процес перетворення емоційної регуляторної діяльності, ускладнення функцій та механізмів регуляції поведінки. Основна суть змін бачиться у підпорядкуванні безпосередньо емоційної регуляції з опором на моральні норми, компонентом якої є емоційні відношення.

З віком відбуваються зміни змісту емоцій, ускладнення об'єктів та розширення їх кола, з'являються нові почуття як стійкі емоційні відношення до певної групи об'єктів, які виникають в результаті узагальнення емоцій, формується здатність контролювати та регулювати емоції, аналізувати та передбачати емоційні ситуації та уникати їх, підвищується рівень диференційованості та вибіркової емоцій.

Такий зв'язок емоцій з процесом психічного розвитку обумовлює те, що особливості емоційної сфери розглядаються як показники формування особистості.

Відзначається, що переживання тих або інших емоцій та почуттів впливає на формування особистості студента, перебудову його поглядів та відношень до дійсності.

Позитивний вплив емоцій на діяльність пов'язаний з регулюючою функцією емоцій. Як зазначає Л. Г. Дика, емоції, які породжуються діяльністю, не тільки стають її необхідним компонентом, але й починають виконувати функцію її регуляції.

Зазначається також можливий негативний вплив негативних емоцій, які створюють стресові стани та знижують інтелектуальну діяльність та загальну активність. Зазначається, що негативні емоції, які поєднуються із невизначеністю мотивації, знижують успішність навчальної діяльності, впливають на механізми саморегуляції та посилюють дезадаптацію [2].

Проблемі тривожності як психічного стану, який виникає в результаті впливу ситуативних факторів, присвячені дослідження як вітчизняних (М.О. Амінов, Г.Ш. Габдєєва, М.Д. Левітов, Т.О. Нежнова, А.М. Прихожан, О.В. Філіпова, Ю.Л. Ханін та інші), так і зарубіжних вчених (І.В. Пацявичус, Ч.С. Спілбергер, К.Є. Ізард, Р.С. Лазарус та інші) [1].

За даними Р.Б. Кеттела, віковий пік тривожності припадає на вік 20 років [2].

Студентський вік (18-25 років) є складним періодом в житті людини, тому що є, швидше, первинною ланкою в ланцюзі зрілого віку, ніж

заключним у ланцюзі періодизації дитячого розвитку [4]. Б. Г. Ананьєв вважає необхідним виокремити студентський вік в особливий період психічного розвитку як період інтенсивної професійної самоосвіти [3].

Студентським віком називається період життя, який пов'язаний із здобуттям вищої освіти та є собою достатньо широким віковим діапазоном, який припадає у різних класифікаціях на вікові періоди пізньої юності або ранньої дорослості. У класифікаціях, в яких у якості принципу періодизації береться принцип соціалізації індивіда, студентський вік розглядається як спеціальна онтогенетична стадія.

В деяких працях отримані залежності успішності студентів від тривожності, які в цілому вказують на їх негативний зв'язок. Як підкреслює Р.Б. Кетелл, зв'язок тривожності та успішності складний та визначається мотивацією, складністю матеріалу, віком та іншими факторами. Передбачається, що незначний рівень тривожності може сприяти навчанню за рахунок збільшення часу на самостійну роботу з навчальним матеріалом. Вказується також на можливість існування зворотнього впливу низької успішності на виникнення стану тривоги [2].

В особистісному розвитку студентів спостерігається період перебудови – кризи третього курсу, який виражається у зміні ціннісних орієнтацій, відношень та фізіологічних показників рівня тривожності. На першому-другому курсі основна спрямованість студентів – спілкування, встановлення стосунків з однолітками та викладачами, широкий круг інтересів. Найбільш тривожні студенти серед них стають лідерами, відповідальними за організацію групи. На старших курсах основною спрямованістю стає оволодіння професією. Високу тривожність проявляють ті студенти, які не знайшли себе в професії. Зміна спрямованості викликає зміну оціночного ставлення до викладачів. Професійне самовизначення набуває конкретної поведінкової форми [3].

Таким чином, ситуативна тривожність студентів характеризує їх стан у даний момент, впливає на поведінку, розвиток емоцій і на процес професійного становлення. Зростання ситуативної тривожності в студентському віці є стресогенним фактором, може призвести до розвитку емоційного стресу, зниження здатності до адаптації. Тому, при організації навчальної роботи у вищому навчальному закладі необхідні заходи, спрямовані на зміну ставлення студентів до навчального процесу з метою формування мотивації досягнення.

Література

1. Капитанец Д.А. Влияние ситуативной тревожности на успешность учебно-профессиональной деятельности субъектов образовательного процесса / Д.А. Капитанец. // Психология и педагогика : методика и проблемы практического применения. – 2011. – № 18. – С. 91-95.
2. Колесникович В.Н. Эмоциональный фактор в структуре личности и учебной деятельности студентов : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / Колесникович Вадим Николаевич – СПб., 1997. – 113 с.
3. Палагина Н.Н. Психология развития и возрастная психология : учебное пособие для вузов. – М. : Московский психолого-социальный институт, 2005. – 288 с.
4. Уддин М.А. Сравнительный анализ личностных и мотивационных особенностей студентов очного и дистанционного обучения (на примере студентов-психологов) : дис. канд. псих. наук : 19.00.07 / Уддин Мд Актхер – Москва, 2014. – 234 с.

Гресько В.В.

аспірант факультету психології

Науковий керівник: Данилюк І.В.

доктор психологічних наук, професор,

завідувач кафедри загальної психології

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ПСИХОЛОГІЧНЕ ПІДґРУНТЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

Україна виступає поліетнічним суспільством, в якому етнічна ідентичність не завжди збігається з національною.

Поняття «нація» насамперед асоціюється з «громадянством», «державою» і означає певну територіальну політичну спільноту, тоді як етноси відрізняються один від одного особливостями мови, культури, психіки. Нація об'єднує членів суспільства на основі повсякденної спільної праці сьогодні, а етнос – на основі загального походження в минулому [3, с. 6].

Національна ідентичність – раціональне усвідомлення належності до певної національної спільноти, ототожнення з її системою цінностей, символами, культурою, історією, територією, державними та правовими

інститутами, політичними й економічними інтересами. Вона має динамічний характер.

Значний вплив на формування національної ідентичності чинять інші етнічні групи, які перебувають на території України.

Етнонаціональна багатоманітність українського суспільства представлена, за даними Державного комітету статистики України, 130 національностями та народностями. Як наслідок, культурна ідентичність української нації фрагментується посиленням локальних ідентичностей [1, с. 154].

Також наявна різниця у вираженості національної ідентичності у представників різних регіонів України, яка зумовлена тривалим впливом на їх населення, різних державних центрів.

Національна ідентичність виховує, соціалізує та творить особистість, етнокультуралізує свідомого громадянина. Проте сьогодні українська національна ідентичність переживає кризу, яка характеризується етнопсихологічною деформацією свідомості. Різниця у прояві ідентичності, самоізоляція етнічних, культурних спільнот перешкоджає існуванню цілісності держави та її суспільнотворчих процесів.

Нагальною потребою виступає створення нової, міцної загальнодержавної моделі, об'єднання в етнонаціональну спільноту. Формування єдиної системи цінностей, спільних для всіх груп, що перебувають на територіях України, розвитку єдиної національної ідентичності, створення єдиного простору української держави. Потрібно впровадження стратегій розвитку і зміцнення державності, яке призведе до усвідомлення цінності єдиної держави і суспільства.

Саме тому, необхідна інтеграція, перетворення представників різних етнічних груп, які перебувають на території України, у суспільний організм. Повноцінне залучення представників національних меншин в українське суспільство. Оптимізувати та подолати стан психологічного відчуження від держави і нації, сприяти їхній соціалізації та психологічній адаптації.

Необхідною умовою цього процесу виступає врахування психологічних особливостей, етнічних, культурних.

Ключ до гармонізації міжетнічних стосунків, толерантного співіснування і взаємодії різних етнічних спільнот в Україні лежить у площині поєднання інтересів і потреб титульної нації та інших суб'єктів етнокультурного життя [4, с. 9].

Вагомий вплив на розвиток і формування національної ідентичності належать психологічним механізмам.

Л. Нагорна виділяє такі основні функції національної ідентичності:

- пізнавальну (когнітивну), котра містить певні етнічні стереотипи і уявлення про характер міжетнічних комунікацій, формуючи сприйняття зовнішнього світу, почуття єдиного громадянства, патріотизму, розуміння національних інтересів;

- комунікативну (інтеграційну, нормативну), яка забезпечує відповідний ступінь гомогенності і згуртованості соціуму, визначає способи соціальної взаємодії між його членами і механізми соціалізації індивідів. Водночас за її допомогою встановлюється психологічна комунікативна дистанція, що визначає взаємини з іншими спільнотами, створює загальновизнані регулятори міжкультурної комунікативної поведінки;

- емоційну функцію – створює відчуття спільності інтересів, захищеності від ударів долі, причетності до високих культурних цінностей;

- компенсаторну функцію, яка виявляється в певному відшкодуванні втрат, що виникають у процесі стандартизації, виконання індивідом анонімно-казених функцій, формальних соціальних ролей;

- ідеологічну функцію, котра виникає одночасно з появою націоналізму як ідеології і створює не лише відчуття причетності до історичної долі групи, а й можливості змінювати її. Вона ж забезпечує певний ступінь соціального консенсусу;

- інструментальну функцію, призначення якої полягає у створенні механізму закріплення у свідомості позитивної ідентичності, налаштованості на пріоритет власних цінностей і традицій перед усіма іншими, виховання самоповаги [6, с. 55].

Психологічним фундаментом національної ідентичної виступає менталітет, певне світобачення, яке інтегрує свідомість у певне поле, визначаючи поведінку людей відповідно до певного, спільного історичного буття.

Надзвичайно тісно корелює з поняттям національної ідентичності і категорія «ментальність». У найзагальнішому розумінні ментальність – це «стійкі структури глибинного рівня колективної та індивідуальної свідомості, що визначають устремління, нахили, орієнтири людей, у яких виявляються національний характер, загальновизнані цінності, суспільна психологія. Ментальність означає щось спільне, яке лежить в основі свідомого і підсвідомого, логічного та емоційного, тобто вона є глибинним джерелом мислення, ідеології та віри, почуттів та емоцій» [2, с. 334].

Ментальність так чи інакше впливає на мислення, відчуття, сприйняття світу. Вона фіксує існування унікальної духовної основи світобачення нації чи її окремих сегментів, наявність певних алгоритмів, культурних традицій, ознак і рис національного характеру, темпераменту. Ментальність нації виявляється в особливостях світосприйняття, домінуючих суспільних настроях, життєвих стратегіях, у системі цінностей і моральних норм, у трудовій етиці та ставленні до довкілля, родинних зв'язках і принципах виховання. Найповніше вона виявляється в національному характері та культурно-символічних формах національної ідентичності, національній психології, національно-релігійних традиціях тощо. Саме на її основі виникає відчуття ідентичності, виробляється кодекс правил, що визначають політичну і побутову поведінку індивідів [5, с. 23-24].

Менталітет постає важливою рушійною силою у зміцненні етнонаціональної ідентичності, суспільнотворчих процесів та держіснування. Менталітет постає ядром національної свідомості і входить до структури індивідуальної психіки людини, зберігає генетичний код нації. Вивчення та дослідження менталітету дозволить винайти принципи і механізми збереження державності, гармонійних міжособистісних відносин.

Література

1. Бакальчук В.О. Толерантність як ціннісна складова української культурної ідентичності / В.О. Бакальчук // Стратегічні пріоритети. – 2007. – № 2(3). – С. 153–158. – (Серія –Гуманітарний розвиток та суспільно-політичні процеси).
2. Бойко О.Д. Ментальність (менталітет) // Політичний енциклопедичний словник / Упорядник В.П. Горбатенко; За ред. Ю.С. Шемчушенка, В.Д. Бабкіна, В.П. Горбатенка. – 2-е вид., доп. і перероб. – К.: Генеза, 2004. – С. 334–335.
3. Данилюк І.В. Етнічна ідентичність як соціокультурний і соціально-психологічний феномен / І.В. Данилюк // Вісник Одеського національного університету, 2009. – Т. 14, вип. 17: Психологія. – С. 155–162.
4. Козловець М.А. Україна: від зіткнення ідентичностей до толерантності / М.А. Козловець // Історія. Філософія. Релігієзнавство. – 2009. – № 1. – С. 2-9.
5. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні / НАНУ. Ін-тут політичних і етнонац. досліджень. – К., 2002.

Котлова Л.О.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри соціальної та практичної психології*

Дідківська В.М.

магістрант

Житомирський державний університет імені Івана Франка

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗВИТКУ КОМУНІКАТИВНОСТІ В ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Актуальність дослідження. Сучасний етап розвитку суспільства передбачає тісне міжособистісне спілкування, яке є невід'ємним аспектом існування людини, важливою передумовою формування її як соціальної істоти, взаємодії з різноманітними спільнотами, а також необхідною умовою існування суспільства. У процесі спілкування відбувається інтелектуальна та емоційно-чуттєва взаємодія індивідів, досягається злагодженість їх дій, що зумовлює формування спільних настроїв і поглядів, взаєморозуміння, згуртованості й солідарності. Вони необхідні в колективній діяльності, оскільки становлять культурно-комунікативну основу соціального життя суспільства.

Потреба у спілкуванні виступає однією з найголовніших у житті людини. Вступаючи в відносини з навколишнім світом, ми повідомляємо інформацію про себе, натомість отримуємо відомості що нас цікавлять, аналізуємо їх і плануємо свою діяльність в соціумі на основі цього аналізу. Ефективність цієї діяльності часто залежить від якості обміну інформацією, що в свою чергу забезпечується наявністю необхідного і достатнього комунікативного досвіду суб'єктів відносин. Чим раніше освоюється цей досвід, чим багатший арсенал комунікативних засобів, тим успішніше реалізується взаємодія. Отже, самореалізація і самоактуалізація особистості в соціумі безпосередньо залежить від рівня сформованості її комунікативної культури.

Існує міжособистісна, групова, міжкультурна та масова комунікація. Як складова людської діяльності, спілкування розглядається в працях Б.Г. Ананьєва і О.О. Леонтьєва. Зокрема спілкування, як процес обміну думками і переживаннями, досліджували такі психологи, як: Л.С. Виготський і С.Л. Рубінштейн.

Проблема розвитку комунікативності, яка постала в психології й лінгвістиці досить давно важко переоцінити. Враховуючи та приділяючи

увагу різним аспектам комунікативності, розроблялися методики щодо її розвитку та вдосконалення. Зокрема проблемою комунікативних здібностей і спілкування в ранньому юнацькому і старшому підлітковому віці займалися І.С. Кон, Д.І. Фельдштейн, І.А. Зимова, Н.І. Карасьова, Л.В. Жемчугова і деякі інші дослідники.

Мета дослідження – на основі теоретичного аналізу й узагальнення психолого-педагогічної літератури обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність впливу корекційно-розвивальної роботи психолога на рівень комунікативності юнаків.

Спілкування – це, по-перше, складний, багатоплановий процес встановлення і розвитку контактів між людьми, що виникає на основі потреб і спільної діяльності та включає в себе обмін інформацією, сприймання та розуміння іншого; по-друге, це взаємодія суб'єктів через знакові засоби, викликана потребами спільної діяльності та спрямована на значимі зміни стану, поведінки партнера.

Серед чинників, що формують особистість, у психології виділяють насамперед трудову діяльність, пізнання і спілкування. Якщо формами і методами трудової діяльності, а також способами пізнання світу людина оволодіває протягом досить тривалого часу, то мистецтву спілкування особистість не навчається ніколи й ніде [1, с. 75].

Комунікативність – особистісна якість що характеризується потребою у спілкуванні, здатністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовників, відчувати задоволення від спілкування.

Поняття комунікативності необхідно доповнити елементами, що відносяться до усвідомлення діяльнісного середовища (соціального та фізичного), що оточує людину і здатністю дії на неї для досягнення своїх цілей, а в умовах спільної роботи робити свої дії зрозумілими для інших.

Одним з центральних чинників комунікативності є здатність людини адекватно відображати особові і індивідуальні особливості навколишніх людей [3, с. 137].

Комунікативність передбачає ситуативну адаптовність і вільне володіння вербальними і невербальними засобами соціальної поведінки.

Основними джерелами придбання людиною комунікативності є життєвий досвід, мистецтво, загальна ерудиція і спеціальні наукові методи. Всі ці джерела мають для кожного з нас різну суб'єктивну значущість, що проте ведуча роль у будь-якому випадку належить життєвому досвіду [4, с. 20].

Особливе місце в структурі життєвого досвіду займає досвід міжособового спілкування. До сфери життєвого досвіду слід віднести також рівень досконалості професійної і побутової діяльності, оскільки успішні трудові операції комунікативно значимі для формування в повсякденній культурі моделей комунікативної поведінки. Загальна ерудиція також є одним з необхідних компонентів комунікативності. Під загальною ерудицією розуміється запас достовірності і систематизованих гуманітарних знань, таких, що відносяться до історії та культури людського спілкування, які має в своєму розпорядженні даний індивід.

Таким чином, спілкування як соціальний вид діяльності є для людини обов'язковим чинником формуючим особистість, а досвід і практика провідних педагогів, психологів, психотерапевтів переконують, що лише спілкування надає великі можливості для творчого перетворення особи [2, с. 176].

Також нами було обрано методологію для проведення дослідження на дослідження рівня комунікативності та обрано методи для підвищення рівня комунікативності юнаків.

Гіпотезою дослідження є: цілеспрямована корекційно-розвивальна робота психолога буде ефективно впливати на підвищення рівня комунікативності старшокласників.

Для підтвердження гіпотези ми використали такі методики : «Оцінка умінь говорити і слухати Тест У. Маклені» та «Опитувальник рівня комунікативності (В. Ряховського)». Також використовуємо метод спостереження та техніку рольова гра.

Література

1. Волошина Н.В. Формування комунікативної компетентності старшокласників // Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка АПН України. – К., 2002. – Т. IV. – Ч. 4. – С. 73–76.
2. Вердербер Р. Психология общения / Р. Вердербер, К. Вердербер. – СПб.: ПРАЙМ_ЕВРОЗНАК, 2003. – 320 с.
3. Вікова та педагогічна психологія: навч. Посіб. / О.В. Скрипченко., Л.В. Волинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
4. Киричук В.О. Психолого-педагогічні умови стимулювання соціально-комунікативної активності старшокласників: Дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01. – К., 1998. – 199 с.

5. Парошіна Р.А. Формування комунікативності у старшокласників: дисертація на здобуття наукового ступеня ВПП, Красноярськ, 2001.

Котлова Л.О.

*кандидат психологічних наук,
доцент кафедри теоретичної психології та психології розвитку*

Примак Л.О.

*магістрант
Житомирський державний університет імені Івана Франка*

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ СІМЕЙНИХ КОНФЛІКТІВ ЯК ФАКТОР ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ЖІНКИ

Проблема конфлікту завжди була актуальна для будь-якого суспільства. Однак в Україні на всіх етапах розвитку конфлікти залишали не просто помітне місце, а, як правило місце, яке впливало на її історію.

Дослідження подружніх конфліктів, способів їх вирішення, вивчення і порівняння чоловічих та жіночих поглядів на їх подолання є дуже актуальним у сьогоденному суспільстві.

Сім'я постійно перебуває в процесі розвитку, в результаті цього виникають непередбачені ситуації, а членам сім'ї доводиться реагувати на всі зміни. На їхню поведінку в різних ситуаціях впливають темперамент і характер особи. Не дивно, що в кожній сім'ї між її членами з неминучістю виникають різного роду зіткнення.

Окремі аспекти типології сімейних конфліктів відображено в працях Ю.Е. Алешина, І.В. Ващенко, С.М. Ємельянов, С.В.О. Сисоєнко.

У вивченні проблеми емоційного вигорання виокремлюють, як стан фізичного, психічного й емоційного виснаження, зумовленого довготривалим перебуванням в емоційно перевантажених ситуаціях спілкування, тобто «вигорання» як синдром «хронічної втоми» (К.В. Маслач, В. Е. Орел, Х. Фреденбергер)

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати взаємозв'язок між рівнем конфліктності сім'ї та емоційним вигорання жінки.

Сімейний конфлікт – конфлікт, що виникає між членами однієї сім'ї з приводу питань життєдіяльності сім'ї, так і з приводу задоволення різноманітних потреб її членів, відповідності рольової поведінки

очікуванням. Протиріччя, що виникають в сім'ї, в більшості випадків вирішуються і регулюються самими подружжям безконфліктно. Особливості конфліктів в сім'ї виражаються в тому, що психічний стан подружжя може перейти в стресовий, що спотворює психіку людини; загострюються негативні переживання в духовному світі людини, може наступити стан спустошеності, при якому все здається байдужим [1, с. 113].

Саме конфлікт викликається для подружжя складною проблемою. Конфлікти специфічні для різних стадій розвитку сім'ї. Найбільш глобальна роль конфлікту в період коли формується сім'я, коли подружжя починає пристосовуватися один до одного. Саме на даному етапі важливо визначити шляхи та способи вирішення конфліктних ситуацій, адже рівень конфліктності в сім'ї є одним із факторів емоційного вигорання жінки.

Емоційне вигорання – один з нових, розглянутих в психологічній літературі механізмів захисту, тому його визначення є дещо розмитим. Слід відзначити, що емоційне вигорання завжди розглядається і трактується лише з негативного боку. І, звичайно, на це є конкретні причини, адже коли людина перебуває у такому стані це відбивається на виконанні нею своєї діяльності, на відносинах з партнерами, клієнтами і близькими людьми, так як приводить до емоційної і особистісної відстороненості, незадоволеності собою, слідом за чим іде тривога, депресія і неадекватне емоційне реагування на звичайні життєві ситуації [4, с. 162].

Після підвищеної активності і робочого ентузіазму приходить період виснаження і втоми. Першою ознакою зниження активності є відсутність бажання йти на роботу, наступною ознакою – робити сімейні обов'язки, для жінок, особливо, прибирання в кімнаті кожного дня, готувати їсти, доглядати за дітьми, вчити уроки, в кінці дня в жінок виникає емоційне вигорання, адже роботу яку виконує одна жінка без допомоги чоловіка.

Література

1. Анцупов А.Я. Словник конфліктолога. – М: Питер, 2006, – 528 с.
2. Бойко В.В. Синдром «емоціонального вигорання» в професійній комунікації / В. В. Бойко. – СПб. : Сударыня, 1999. – 434 с.
3. Захарченко В.Г. Подружні конфлікти та стратегії їх розв'язання в молодих сім'ях // Український соціум. – 2004., № 3. – С. 48-55.
4. Freudenberger H.J. Staff Burnout / J. Freudenberger // Journal of Social Issues. – 1974. – Vol. 30. – P.159–165.

Кудинова М.С.

методист, преподаватель колледжа

Коммунальное высшее учебное заведение «Хортицкая национальная учебно-реабилитационная академия» Запорожского областного совета

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ РАЗВИТИЯ СТРЕССОУСТОЙЧИВОСТИ У УЧЕНИКОВ УЧЕБНО-РЕАБИЛИТАЦИОННЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

Современный этап развития украинского государства характеризуется значительными политическими, социальными, экономическими и культурными преобразованиями (в частности в сфере информационной, технологической, морально-ценностной), а также постоянным воздействием на человека стресс-факторов. При этом основной проблемой является не само влияние стресс-факторов (поскольку существование человека невозможно без них), а их разнообразие по природе происхождения, продолжительности и интенсивности воздействия, специфике реакций [2; 4; 5].

К стресс-факторам, которые наиболее распространены в современном обществе, можно отнести:

- постоянное переживание человеком ситуаций успеха или неудач;
- интенсивность / увеличение нагрузок, перегрузок в профессиональной деятельности;
- состояние напряженной борьбы или острого соперничества;
- наличие межличностных и личностных проблем;
- необходимость быстрого реагирования в сложных жизненных ситуациях;
- ограниченность ресурсов личности и т. п.

По данным научных исследований, последствия стрессогенности проявляются в повышенной тревожности, фрустрированности, раздражительности, эмоциональном напряжении, усталости, частых головных болях, бессоннице, «синдроме эмоционального выгорания». Такое количество стрессогенных и психотравмирующих факторов приводят к стрессу, что негативно влияет на профессиональную и жизненную деятельность, благополучие и здоровье человека и может вызвать нервно-психические, психосоматические расстройства [1; 4].

В данной работе мы рассматриваем стресс с внешней и внутренней стороны. С внешней стороны стресс определяется как состояние,

обусловленное отрицательными обстоятельствами, условиями, в которых находится человек. С внутренней стороны стресс определяется как неспецифическое физическое и психологическое самочувствие, возникающее в результате внешнего негативного воздействия.

Мы согласны с мнением А. Полищук о том, что «проблемы, которые вызывают стресс разные, но организм реагирует на них одинаковыми биохимическими, физиологическими изменениями». Это доказывает, что возникновение стресса зависит не столько от объективных условий стрессовой ситуации, сколько от субъективных характеристик человека и отношение к тому, что происходит [3].

Итак, непрерывные меняющиеся условия социальной среды и их последствия на жизнедеятельность человека обуславливают необходимость формирования качества, которое повышает устойчивость психики к действию интенсивных внешних и внутренних раздражителей, то есть формирования стрессоустойчивости.

В связи с этим приобретает актуальность изучение стрессоустойчивости как свойства человека противостоять негативному влиянию внешних и внутренних факторов.

Сущность стрессоустойчивости раскрыта в работах Г. Андреевой, А. Баранова, Б. Величковского, А. Гурич, О. Джеджули, В. Корольчук, Ли Канг Хи, О. Лозгачовой, Г. Мигаль, Д. Морозова, С. Оя, О. Протасенко, Г. Ришко, В. Суботина, Т. Тихомировой, М. Хуторной, Т. Циганчук, М. Черпиты и др.

Большинство ученых объясняют стрессоустойчивость как комплексное качество (свойство) личности, которое характеризуется необходимой адаптацией к экстремальным условиям, обусловлено уровнем активации ресурсов организма и проявляется в показателях его функционального состояния и способности успешно осуществлять жизнедеятельность.

В работах В. Корольчук, А. Гурич, М. Черпиты, О. Джеджулы отмечается, что высокая стрессоустойчивость обеспечивает выполнение профессиональных обязанностей в экстремальных условиях, сохранение работоспособности и здоровья личности после воздействия экстремальных факторов внешней среды. В свою очередь, низкий уровень стрессоустойчивости, неспособность человека противодействовать стрессам, приводят к негативным последствиям в психической, социальной, профессиональной и поведенческой сферах – различных проявлений посттравматических стрессовых расстройств, суицидов и т. п. [1].

Определив сущность стресса и стрессоустойчивости, основные стресс-факторы и последствия стрессогенности, кратко рассмотрим, какие могут быть причины стрессов у учеников учебно-реабилитационных заведений.

В методическом пособии «Формирование жизненных навыков у выпускников школ-интернатов и в Программе школы социальной адаптации сказано, что именно ученики интернатных и учебно-реабилитационных заведений зачастую находятся в состоянии психологического стресса. Объясняется это тем, что в таких заведениях позиция учащихся в значительной мере имеет «объектный» характер, о них заботятся, их обеспечивают всем необходимым. На фоне эмоциональных (ограниченность общения с семьей; деформация семейных связей; дефицит любви, ласки, внимания, замкнутость круга общения, жесткая регламентация времени; несформированное «Я», повышенное чувство тревожности, ощущение враждебности социума; закомплексованность, отсутствие свободы выбора), социальных (деформирован социальный опыт, социальная незащищенность после выхода из учреждений опеки, отсутствие материальной поддержки; гиперопека со стороны воспитателей, отсутствие социальных навыков собственной жизни, отсутствие навыков решения собственных проблем с официальными структурами, неспособность противодействовать негативному социальному влиянию) и экономических проблем (экономическая депривация, отсутствие личного пространства, постоянное пребывание в узком коммуникативном пространстве, отсутствие личных вещей) возникают стрессы.

В связи с этим, исследование природы стрессоустойчивости, путей и средств ее формирования, поддержания и сохранения у учеников учебно-реабилитационных заведений имеет актуальное значение для современной психологии.

Литература

1. Корольчук В. М. Обоснование организационной модели исследования стрессоустойчивости личности / В. М. Корольчук [Электронный ресурс] // Проблемы экстремальной та кризисной психологии : сб. науч. трудов. – 2010. – № 7. – С. 210-218. – Режим доступа : NUCZU.edu.ua>...7...обґрунтування організаційної моделі...
2. Мигаль Г.В., Протасенко О.Ф. Стрессоустойчивость человека-оператора. Методы повышения стрессоустойчивости / Г.В. Мигаль,

О.Ф. Протасенко [Электронный ресурс] – Режим доступа : http://www.khai.edu/csp/nauchportal/Arhiv/OIKIT/2008/OIKIT39/p_248-252.pdf.

3. Полищук О. Психологические компоненты стрессоустойчивости личности / О. Полищук [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/1348>.

4. Ришко Г.М. Психологические особенности развития стрессоустойчивости у научно-педагогических работников высших учебных заведений : дисс. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Ришко Галина Михайловна – К., 2014. – 255 с.

5. Чернева И.В., Захарова К.И. Психологические особенности стресса в период профессионального самоопределения студенческой молодежи в период обучения в вузе / И.В. Чернева, К.И. Захарова [Электронный ресурс] – Режим доступа : <http://uk.lib-ebook.com/41istoriya/1816126-1-udk-1599222-612176-psihologichni-osoblivosti-stresu-period-profesiynogo-samoviznachennya-studentskoi-molodi-period-navchan.php>.

Подкоритова Л.О.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практичної психології та педагогіки
Хмельницький національний університет*

РЕФЛЕКСІЯ ФАХІВЦІВ СОЦІОНОМІЧНОЇ СФЕРИ І ДИХАННЯ

Рефлексія як пізнання людиною свого внутрішнього світу є невід’ємною частиною її життя. Вона тісно пов’язана зі здатністю до самостереження, яке можна вважати одним з рефлексивних механізмів і який особливо важливий для фахівців соціономічної сфери. Зокрема уміння спостерігати свої внутрішні стани – як психічні, так і фізичні є необхідним для психолога, оскільки розуміння себе дає можливість краще зрозуміти клієнта. Низка дослідників (О. Вознесенська, Л. Мова, О. Копитін, Б. Корт та ін.) вважають, що одним з найбільш важливих процесів для рефлексування психолога під час психологічної практики є дихання – як власне, так і клієнта, оскільки воно може використовуватися для діагностики актуального психічного стану клієнта під час психотерапії, а також для самодіагностики психотерапевта [1]. Наші дослідження за допомогою авторської методики «Малювання

дихання» [5] дають підстави вважати, що концентрація особи на власному диханні дає поштовх до глибокої рефлексії своїх внутрішніх станів.

Мета публікації – представити короткий аналіз можливого впливу дихання на рефлексію фахівців соціономічної сфери.

Завдання публікації: 1) представити значущість дихання для психодуховного життя особи через короткий аналіз міфології та етимології; 2) зробити загальний огляд праць, присвячених дихальним психотехнікам; 3) проаналізувати зв'язок рефлексії і самоспостереження за власним диханням у фахівців соціономічної сфери.

Відповідно до найдавніших уявлень, із диханням ототожнювались душа і дух людини. Так, відповідно до християнського вчення, Бог створив людину з глини і «дихання» життя. Проте оповідь, відповідно до якої бог «вдихає» у першо-людину життя, душу, створює її із дихання життя існує у епічній культурі бамбара, народності мео, малагасійській епічній культурі та ін. У Китайській міфології і філософії є верховне божество Тай-і – первинне дихання, що дає життя світу і всім істотам. Ідентичну функцію виконує єгипетський бог Херишеф. У дагомейській міфології життя людини також дає божество повітря і дихання Дьо. У нурістанській міфології бог Імра створює або оживлює своїм диханням інших богів. Дихання також наділялось і здатністю знищувати. Такі божества як Дхундху в індуїстській міфології, Сехмет – у єгипетській, Цан-лен – у китайській мали здатність своїм диханням знищувати інших божественних створінь та цілі воїнства. Вважали, що крім життя і смерті, через дихання можна передавати певні сили чи дар. Окремі божества та герої через дихання могли зцілювати людей та інших живих істот [2]. Отже, стародавня міфологічна культура наділяла дихання такими властивостями: життєдайність; смертоносність, знищення; зцілення, лікування; передача іншому певного дару чи сили.

Міфічне ототожнення дихання з душею і духом знайшло своє відображення у мові. Так, у східнослов'янських мовах слово «дихання» походить від кореня «дих-», «дух-». Відповідно, багато емоційних станів і ставлень метафорично описується із застосуванням слів «дихання», «дух»: «дихання (дух) захоплює (перехоплює)» від жаху або захвату; «віддих спирає» від жаху або здивування; «важким духом дихати» (дуже сердитись на когось, стримуючи до часу свої почуття); «подих (дух) захоплює»; «подих (дух) займається» (стає важко дихати від сильного хвилювання); «легко дихається» при радості; «погана атмосфера», «важке» або «задушливе» повітря виникають у колективі, де порушені стосунки; подія може

«нагнітати атмосферу»; якщо хто-небудь сердиться, то у нього виникає потреба «випустити пару» «кого кохає, за тим і зітхає», «на одному диханні», «сумнів диханням розігрій» та багато інших [4]. Подібні вирази зустрічаємо в польській, англійській, французькій та інших мовах. Наприклад російське «вдохновение», англійське «inspiration», українське «натхнення», польське «natchnienie», французьке «une inspiration» – стан, що позначається цим словом означає особливе піднесення усіх сил людини – фізичних, психічних і духовних. Так у мові відображається зв'язок тіла і психіки через дихання.

Глибинний зв'язок між диханням і душевним життям людини був практично відображений у стародавніх обрядах, а також становив основу багатьох практик духовного самовдосконалення, у яких дихальні вправи обов'язково входять у базові навички як учнів так і вчителів. Найвідомішою серед них є індійська йога. Йоги надають особливого значення диханню і створили про нього науку. Дотримуючись думки, що від правильного дихання залежить добре здоров'я і подовження життя людини, вони виробили низку правил і норм, зокрема, це контроль ритму дихання і свідомість. Сукупність дихальних вправ, які виконують свідомо і навчають контролювати весь дихальний процес, у йозі називається пранаяма. Ці вправи спрямовані не лише на фізичне оздоровлення людини, а й на її психологічне і духовне вдосконалення. Дослідження пранаями здійснюються і сьогодні в інститутах йоги в Індії та інших країнах світу [3]. Відомі й давньокитайські системи духовного та фізичного оздоровлення, де дихальні вправи займають чільне місце – тай-цзи-цюань, ци-гун та ін.

Важливо зауважити, що і китайська, і індійська практики мають ґрунтовну і глибоку філософську основу, в якій дихання має сакральне значення. Ці знання зазвичай були закриті і довірялись лише обраним. Удосконалення власного тіла відбувалося одночасно з удосконаленням власного духу, самопізнанням і рефлексією свого внутрішнього світу.

Потрапивши до Європи та Америки, східні практики духовного самовдосконалення стали основою для розвитку та формування багатьох медико-терапевтичних і психотерапевтичних підходів, що застосовують дихання як інструмент впливу з метою психічного оздоровлення і лікування.

У сучасній науці і практиці техніки, які засновані на свідомому цілеспрямованому застосуванні дихання активно використовуються у різних сферах: медицина (лікування та реабілітація при захворюваннях серцево-судинної, дихальної систем); валеологія (загальне оздоровлення організму і психіки); спорт (підготовка спортсменів, особливо за такими видами спорту

як плавання, бокс, різні види східної боротьби, гімнастика, легка атлетика та ін.); дефектологія (робота із заїканням); педагогіка (розвиток педагогічної майстерності); риторика, театральне та естрадне мистецтво (постановка голосу, розвиток виразного мовлення тощо); психотерапія і психокорекція (робота зі стресом, тривожністю, страхами, почуттям провини; психологічна корекція психомоторики, сенсомоторики, гіперактивності), психосоматика (застосування дихання і дихальних технік для лікування психосоматичних розладів і патологій); перинатальна психологія (підготовка до пологів; корекція емоційних станів вагітної, зокрема робота зі страхами), психологія спорту (психологічна підготовка і саморегуляція спортсменів).

Практика і теорія застосування дихальних технік ґрунтовно розроблені у валеології (О. Коржова, О. Захаревич, Є. Маслова, О. Савина, О. Смирнова, Н. Рогалува, Д. Преображенський, Ю. Щербатих, С. Хижняк, М. Чиковані та ін.), психотерапії (Ф. Александер, В. Волков, С. Гроф, П. Крістоф, О. Копитін, Д. Леонард, Е. Луценко, М. Шевченко, Ю. Шевченко, та ін.); психосоматиці (Ю. Буйденко, І. Воротніков, О. Гришин, Н. Елпідифоров, Л. Ковтун, І. Малкіна-Пих, А. Мінченков, Н. Некипелова, М. Сандомирський та ін.) [6].

При цьому праць, присвячених детальному дослідженню рефлексії і дихання, зокрема у фахівців соціономічної сфери, нами на даний момент не виявлено. Однак, аналіз вище зазначених праць дає нам можливість припустити наступне:

- концентрація на власному диханні сприяє зануренню у власний світ і веде до рефлексії та самоспостереження;
- самоспостереження власного дихання може сприяти рефлексії власних психічних і фізичних станів і може спонукати до самоаналізу;
- самоаналіз особливостей власного дихання (наприклад ритму і темпу) сприяє рефлексії і дослідженню своїх характерних психічних станів, емоцій, переживань.

Таким чином, робота з власним диханням здатна активізувати такі рефлексивні механізми як концентрація, самоспостереження і самоаналіз.

Висновки. Дихання прямо пов'язане з внутрішнім світом людини, її психічними і фізичними станами, і завдяки цьому дослідження власного дихання (концентрація, самоспостереження, самоаналіз) може сприяти розвитку рефлексії, зокрема у фахівців соціономічної сфери.

У подальшому планується більш детальне дослідження впливу дихання на рефлексію фахівців соціономічної сфери.

Література

1. Копытин А.И. Техники телесно-ориентированной арт-терапии / А.И. Копытин, Б. Корт. – М. : Психотерапия, 2011. – 128 с.
2. Мифы народов мира. Энциклопедия. – М. : ДиректМедиа Паблишинг. – 2006. – 8880 с.
3. Миланов А. Вправи йогів / А. Миланов, І. Борисова ; пер. з болгар. – 2-е вид., стереотип. – К. : Здоров'я, 1972. – 144 с.
4. Прислів'я та приказки українського народу. – Сімферополь : Інфолекс, 2001. – 208 с.
5. Подкоритова Л.О. Апробація методики «Малювання дихання» на студентах-психологах / Л.О. Подкоритова // Простір арт-терапії : зб. наук. праць / УМО НАПН України, ГО «Арт-терапевтична асоціація», 2012; Редкол.: Лушин П.В., Чуприков А.П. та ін. – К. : Золоті ворота, 2012. – Вип. 1 (11). – С. 79–91.
6. Подкоритова Л.О. Сфери застосування дихальних технік у практичній психології // Актуальні питання теорії та практики психолого-педагогічної підготовки майбутніх фахівців : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (Хмельницький, 24–25 квітня 2014 р.) / [ред. колегія : Є.М. Потапчук (голов. ред.), О.В. Кулешова, Л.О. Подкоритова, В.К. Гаврилькевич, Л.Г. Параскевич] / М-во освіти і науки, молоді та спорту України, Хмельницький нац. ун-т, Каф. практ. психол. та педагог. – Хмельницький : ХНУ, 2014. – С. 147–149.

Полторацька М.В.

студентка

Науковий керівник: Туркова Д.М.

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри практичної психології

ДВНЗ «Криворізький державний педагогічний університет»

ІНДИВІДУАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ

Сучасне суспільство потребує адресної кваліфікованої психологічної допомоги. Наразі й роль практичного психолога стає ключовою. Актуальності набуває питання підготовки висококваліфікованих практичних психологів, здатних здійснювати дієвий психологічний супровід. Складовою підготовки таких кадрів є виявлення та розвиток професійного становлення особистості студента як майбутнього фахівця, на підставах яких відбувається свідоме оволодіння професією з першого року навчання у вищій школі. За таких умов з перших кроків професійного навчання відбувається формування парадигми майбутньої професії, а становлення особистості стає основою професійної компетентності.

Надання психологічної допомоги клієнтам, цільовій групі потребує розвиненості якостей, які можна описати у площині таких особистісних характеристик, як комунікабельність, активність, ініціативність, наполегливість, енергійність, спостережливість, заповзятість, працездатність, організованість, самостійність, компетентність тощо.

Саме у ранній юності люди починають замислюватися про свою майбутню професію, про своє професійне становлення, співвідносять свої особистісні, інтелектуальні можливості. Тобто вони концентрується увага на своїх здібностях, можливостях, необхідних у своїй майбутній професії. Джерелами професійного розвитку є не тільки умови навчання, а й особистісні характеристики, якості [1].

У професійному становленні, в самовдосконаленні велику роль відіграє саме внутрішня мотивація студента-психолога, його зацікавленість професією, яка призведе до компетентності у своїй сфері. У професійному становленні студентів-психологів відіграє також значну роль навчально-професійне середовище.

Під майбутніми психологами ми розглядаємо студентів вищих навчальних закладів, котрі оволодівають психологічною професією.

Особливістю студента-першокурсника є нестабільна ситуація у колективі, так як вони тільки починають знайомитися один з одним, дізнаватися один про одного. Саме в цей час вони проявляють себе, свої характеристики. Саме в цей час важливим є прийняття оточуючою групою кожної особистості.

Нами було проаналізовано соціально-психологічні особливості становлення студентів-психологів в умовах навчально-професійного середовища.

Проаналізувавши літературу нами було виявлено, що найважливішими факторами в професійній діяльності психолога є здібності, внутрішня мотивація, професійна готовність, професійний тип особистості.

У професійному рості, в самовдосконаленні велику роль грає саме внутрішня мотивація студента-психолога, його зацікавленість професією.

Через спектр соціальних ролей студенти-першокурсники намагаються визначити своє місце та ролі у суспільстві. Вони залучаються до взаємодії з суспільством через включення в діяльність студентського самоврядування та інше. Внаслідок цього студенти розвивають свої міжособистісні взаємовідносини на діловому рівні. Тому певні якості особистості виступають важливим фактором у процесі взаємодії з соціумом.

Найважливішими факторами в професійній діяльності психолога є здібності, внутрішня мотивація студента, професійна готовність, професійний тип особистості, зацікавленість професійною діяльністю, бажання саморозвиватися, самовдосконалюватися, концентрується увага на своїх здібностях, можливостях, необхідних у своїй майбутній професії. Такі якості допомагають закріпити позитивну поведінку у взаємодії в професійному середовищі.

Зважаючи на актуальність досліджуваної теми в подальшому рекомендовано розроблення програм тренінгів для розвитку особистості студентів-психологів в умовах навчально-професійного середовища.

Література

1. Герасимова Е.Н., Горшенина М.В. Проблема развития профессиональной рефлексии у студентов-психологов / Е.Н. Герасимова, М.В. Горшенина. – Елец: Елецкий государственный университет им. И.А. Бунина, 2009. – Том 2. – № 3-4. – С. 5-8

Батракіна Є.Є.

*аспірант кафедри теоретичної та практичної філософії
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ СУПЕРЕЧНОСТІ В ТЕОРІЇ АГОНІСТИЧНОЇ ДЕМОКРАТІЇ Ш. МУФФ

В обґрунтуванні своєї концепції агоністичного плюралізму Ш. Муфф спирається на М. Вебера, К. Шмітта, А. Грамши, Л. Вітгенштейна, а також звертається до критики агрегативної та деліберативної моделей демократії. Агрегативна теорія передбачає підсумовування народних інтересів політичними партіями, де політичне включення суспільства обмежується лише участю у виборах, які проводяться через певні проміжки часу. У деліберативній демократії ключову роль відіграють процедури обговорення в суспільстві: легитимація влади досягається лише шляхом комунікативних процедур, за допомогою раціонального дискурсу. Агрегативна теорія антинормативна за своєю природою, нехтує можливостями суспільної консолідації і не викликає у автора особливого інтересу в силу своєї очевидної неспроможності. Муфф солідарна з прагненням деліберативних теоретиків збагатити агрегативну модель дієвою участю громадян та суспільними дебатами. Але все ж основні положення своєї агоністичної теорії вона формулює на підставі критики деліберативної моделі Ю. Хабермаса. Як вірно зауважив П. Бурдьє, «недостатньо розвернутися у зворотний бік від помилки, щоб прийти до істини» [1, с. 31]. При більш детальному розгляді стає очевидним, що ця критика в теорії Ш. Муфф часто веде не тільки до викривлення ідей своїх теоретичних опонентів, але й концепцій, на яких засновано її дослідження.

Як вважає Муфф, теза про зворотну залежність влади і демократії, на яку спирається деліберативна модель, є помилковою. Невірно вважати, що в більш демократичному суспільстві присутній менший обсяг влади в соціальних відносинах. Влада не є перешкодою, вона неминуча і становить невід'ємну частину суспільних відносин. Тому «головне питання демократичної політики полягає не в тому, яким чином усунути владу, а в

тому, яким чином створити форми влади більш сумісні з демократичними цінностями» [2, с. 193]. Метою має стати її мобілізація демократичним шляхом.

Специфіка політичних відносин в агрегативній моделі демократії Й. Шумпетера виражена економікою, а в деліберативній теорії Ю. Хабермаса – етикою. І в тому, і в іншому варіанті, на думку Муфф, своєрідність політичного упускається. Політичне в агоністичній теорії виступає не як простір свободи та громадського обговорення, але як «простір влади, конфлікту і антагонізму» [3, с. 89]. На думку автора, для побудови оптимальної демократичної політики не можна ігнорувати природу політичного, існуючий антагонізм і опозицію «ми-вони». Тому метою демократичного процесу не може стати раціональний консенсус, як в деліберативній теорії, і в принципі, «враховуючи невикорінність плюралізму цінностей, не існує жодного раціонального вирішення конфлікту, чим обумовлюється його антагоністичний вимір» [2, с. 195]. Консенсус претендує на тотальність, що пригнічує існуючий плюралізм в суспільстві, саме тому йому протиставляється «незнищенна» політична боротьба, яка водночас є і «умовою» демократії. Не треба долати антагонізми, а навпаки, потрібно згладити опозицію та перетворити «їх» з ворогів на суперників, де «суперник – це ворог, але ворог легітимний, ворог, з яким у нас існують певні точки дотику, оскільки ми обидва дотримуємось етико-політичних принципів ліберальної демократії: свободи та рівності» [2, с. 194]. Таким чином, якщо антагонізм К. Шмітта є конфлікт між ворогами, які прагнуть знищити один одного, то «агонізм» Ш. Муфф передбачає конфлікт між «суперниками», які протистоять один одному, але також і визнають один одного, як носіїв легітимних поглядів. Основне завдання Муфф бачить саме в трансформації цього антагонізму, як боротьби між ворогами, в агонізм – боротьбу між суперниками.

Насправді, за вдалим висловом С. Поцелуєва, «концепція агоністичної демократії є лише інверсія абстрактної схеми деліберативної демократії, перетворення консенсусу з ідеалу в контр-ідеал політичного дискурсу» [4, с. 79]. Але як ми відзначали на самому початку, цього недостатньо для побудови логічно бездоганної моделі.

Єва Ірман, аналізуючи звинувачення Муфф на адресу теорії деліберативної демократії з приводу спотворення природи політичного та ігнорування його конфліктного виміру, стверджує, що саме делібератія є конститутивною складовою конфлікту. У своїй аргументації Ірман показує,

що не тільки агонізм, але й антагонізм залежить від деліберативних рамок. Конфлікт може існувати тільки за наявності єдиного символічного простору, який в свою чергу конструюється деліберативними методами. Саме там учасники бачать один одного як ворогів або друзів: «залучені актори можуть розпізнати антагоністичний конфлікт тільки за наявності загальних припущень щодо один одного як суб'єктів» [6, р. 1045]. Ідею нерозв'язності конфліктів Ірман вважає небезпечною тенденцією у сучасній політичній теорії. Автор підкреслює: «якщо ці ідеї не піддавати ретельному дослідженню, вони можуть перешкоджати глибшому розумінню конфліктів, а саме, як вони виникають і з чого вони складаються» [6, р. 1045]. Таке ставлення до конфлікту не тільки помилкове, але ще й може служити демотиватором для реальних учасників процесу комунікації, які свідомо не будуть налаштовані на досягнення взаєморозуміння.

Занадто перебільшені звинувачення з приводу нехтування пристрасним виміром політичного в деліберативній теорії демократії. Як зауважує Д. Краудер, «всупереч перебільшеній картині Муфф, обговорення не передбачає «усунення» пристрасностей, або пристрасних прив'язаностей до колективних ідентифікацій. Мається на увазі критичне дослідження цих прив'язаностей та припущень, які вони виробляють» [5, с. 25].

Муфф приділяє багато уваги поняттю «гегемонії», стверджуючи, що в той час як ліберальні «конкуренти» є просто суперниками за владу в рамках існуючих структур ліберальної демократії, агоністичні «супротивники» борються за «гегемонію», або домінування їх світогляду. Але такі суперники також визначаються Муфф як легітимні опоненти, і «легітимний», в свою чергу, розуміється в термінах гегемоністських, як вираз будь-якого домінуючого порядку, який де-факто представляє успішну владу. раз ми живемо в світі лібералізму, якщо супротивники є «легітимними ворогами», то тільки ті, хто готовий прийняти ліберальні цінності, тільки вони можуть розглядатися як супротивники. Виходить, якби фашизм досяг ідеологічного домінування, то, ймовірно, фашистські цінності були б легітимними. Яких правил ми б дотримувалися в цьому випадку і яким чином тоді можлива конкуренція заснована на рівності та свободі. Яка гарантія, що «вони» готові прийняти намічені автором принципи. І якщо ці принципи також можуть бути оскаржені, то наскільки ймовірним є те, що вороги зможуть ще коли-небудь перетворитися в суперників, адже саме антагонізм, а не агонізм може бути природним і неминучим.

Як підкреслює Муфф, ліберальні ідеали консенсусу і згоди щодо універсальності людської природи і розуміння того, що вважається «розумним» і «виправданим» для всіх людських істот. Такі фіксовані моделі не прийнятні в плюралістичному суспільстві, ефективна демократична модель повинна бути більш гнучкою і чуйною. Проте, ми можемо з впевненістю сказати, що всі політичні позиції ґрунтуються на цілком певному розумінні людської природи. Тому що всі нормативні підстави, які мають на увазі такі концепції сконцентровані навколо певного розуміння людського блага. Також і позиція Муфф в цьому питанні не є винятком. По-перше, основним принципом її моделі є ліберальні вимоги свободи і рівності. По-друге, акцент на антагонізмі в якості основної особливості людського буття також є певне розуміння людської природи. Теорія Муфф не позбавлена есенціалізму. Вона є навіть більш вимоглива, ніж більшість ліберальних теорій та нагадує класичний республіканізм, що наполягає на розміщенні політики у центрі людського життя. У той час як ліберали, як правило, визнають, що люди оточені великою різноманітністю концепцій блага і участь в політичному житті може займати різне місце в житті людини, Муфф вірить, що людське благо пов'язане лише з політичним.

Ш. Муфф накладає психоаналітичні схеми на соціальні антагонізми, розглядаючи їх як розрішення останніх і, на жаль, часом тут складно розгледіти щось ще, крім мовної гри. Аналіз зазначених суперечностей змушує нас погодитися із доречним зауваженням Дж. Краудера, що агоністична модель демократії представляє собою лише «опис традиційної політики групових інтересів, перекладений на модну та незв'язну мову постструктуралізму» [5, с. 26].

Література

1. Бурдье П. Социология политики / П. Бурдье; пер. с фр. Н.А. Шматко. – М.: Socio-Logos, 1993. – 336 с.
2. Муфф Ш. К агонистической модели демократии / Ш. Муфф // Логос. – 2004. – № 2 (42) – С. 180-197.
3. Муфф Ш. Политика и политическое / Ш. Муфф // Политико-философский ежегодник. – М.: ИФ РАН, 2008. – № 1. – С 88-102.
4. Поцелуев С.П. От «антагонизма» к «агонизму»: к теории демократии Э. Лаклау и Ш. Муфф // Политическая концептология. – 2011. – № 2. – С. 48-73.

5. Crowder G. Chantal Mouffe's Agonistic Democracy // University of Newcastle. – 2006. – P. 2-28.

6. Erman E. What is Wrong with Agonistic Pluralism?: Reflections on Conflict in Democratic Theory // Philosophy and Social Criticism. – 2009. – vol. 35, № 9. – P. 1039-1062.

Боковня Я.П.

*студент факультету психології, політології та соціології
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ПРОБЛЕМА ЛЮДСЬКОЇ ГІДНОСТІ В ІСТОРИКО-ФІЛОСОФСЬКІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

Гідність – значимий параметр буття особистості, людина не може визнати своє життя справжнім, якщо вона змушена існувати в умовах, які позбавляють її почуття власної гідності. Вивчення базисних підвалин людської гідності як одного з центральних понять філософії, є актуальним і значущим, оскільки допоможе вплинути на формування світогляду людини, допоможе знайти вихід з сучасної антропологічної кризи.

Об'єкт дослідження – феномен людської гідності в його цілісному історико-філософському і соціокультурному осмисленні як важливого виміру людського буття.

Предмет дослідження – історична трансформація проблеми людської гідності і різноманіття її сутнісних характеристик.

Одним із перших до категорії гідності звернувся Аристотель, який пов'язує суть поняття «гідність» з «діяльністю душі і розумними вчинками за участі судження» [1]. Гідність виступає як свідомий вибір, це вміння, пов'язане з підпорядкуванням пристрастей розуму, характеристика помірної, розсудливої, мужньої людини. Аристотель заперечує випадкове походження гідності, вважає її якістю, похідною від самої людини, а не просто природний дар, посланий лише деяким.

У релігійній концепції джерелом гідності людини є Бог, надособистісне трансцендентне начало, Абсолют. Причетність до Абсолюту визначає гідність людини. У християнській традиції людина розуміється як центральна цінність Божого світу. Цінність людини полягає в її причетності

до Абсолюту, в смиренні, в служінні Богу. Самоствердження і самодостатність автономного індивіда розглядалися як прояв гордині, першого з семи смертних гріхів і головного джерела зла в світі.

Трансформація проблеми людської гідності в епоху Відродження та Нового часу

В епоху Відродження в суспільній свідомості з'являються ознаки нового антропоцентричного ставлення до людської індивідуальності, відображенням чого стало утвердження гідності як самостійної цінності. Вже в XIII столітті Г. Гвінецеллі в роботі «Любов тісниться в серці благороднім» висловлює припущення про те, що благородство людини полягає не в її походженні, а в особистій гідності [2, с. 41]. Дж. Манетті в трактаті «Про гідність і перевагу людини» обґрунтовує переваги людини над іншими живими істотами, підтверджуючи гідність людської природи [3, с. 38]. Значний внесок у розробку проблеми гідності людини вніс Дж. Піко делла Мірандолла. У своєму трактаті «Промова про гідність людини» мислитель проголошує нове ціннісне уявлення про гідність людини.

Гуманісти XIV-XVI ст. Петрарка, Лоренцо Валла, Піко делла Мірандола, Браччоліні стверджують і обґрунтовують гідність кожної людини незалежно від її соціального статусу і станової приналежності. У новоєвропейській гуманістичній традиції становлення гідності людини пов'язується з процесом секуляризації культури, відпаданню людини від Бога, який спочатку «втомився творити» (Піко делла Мірандола, Спіноза), потім взагалі саме буття Творця стало заперечуватися, аж до ницшевського «Бог помер». Піко делла Мірандолла найбільш виразно формулює центральну для всієї антропології Відродження ідею суверенності людини як творця власної сутності: «О, вище і чудове щастя людини, якій дано володіти тим, чим побажає, і бути тим, чим хоче!» [4, с. 266].

У новоєвропейській гуманістичній філософії вперше здійснюється сама постановка проблеми людської гідності, як самостійного предмета дослідження. У творі «Левіафан, або матерія, форма і влада держави церковної та громадянської» Т. Гоббс, видатний англійський мислитель, міркує про публічну або суспільну цінність людини, яка визначається ціною, що дається їй державою і називається гідністю [5, с. 69].

Заслуговують на увагу роздуми Б. Паскаля – творця своєї «філософії серця». Оскільки мислитель впевнений, що «ми осягаємо істину не тільки розумом, а й серцем», гідність об'єднує ментальність і почуття, мудрість розуму і мудрість серця. Гідність виступає протилежністю

«себелюбства», що є джерелом усіх пороків. Але, антиномічність людини, її велич і нікчемність, «міжусобиця розуму і пристрастей» наводить мислителя до висновку, що «вся гідність і велич людини полягає в думці [6].

Просвітителі XVIII ст. зробили спробу руйнування релігійної картини світу і феодальних культурних цінностей. Значний внесок у розвиток ідеї людської гідності зробив французький просвітитель, філософ, один з ідеологів Великої Французької революції Ж.-Ж. Руссо, який пов'язував людську гідність із забезпеченням її природних прав і розглядав свободу як важливу і необхідну умову збереження та розвитку гідності особистості. Він зазначав, що «відмовитися від своєї свободи – означає відмовитися від усього: людської гідності, від прав людини, навіть від її обов'язків» [7; 8.].

Найважливіший внесок у розробку категорії гідності людини вніс І. Кант. В інтерпретації німецького філософа гідність є безвідносно цінність, існуюча як мета сама по собі, а не як засіб. У трактуванні І. Канта гідність є абсолютною внутрішньою цінністю, завдяки якій людина змушує всі інші розумні істоти поважати її, може порівнювати себе з кожним іншим представником людського роду і давати оцінку на основі рівності. У цьому полягає визнання гідності в іншій людині, тобто гідності, що не має «ні ціни, ні еквівалента» [8, с. 478.].

Про гідність людини у концепції «порядного суспільств»

Всесвітньовідомий автор теорії справедливості як чесності Дж. Ролз і визнає почуття власної гідності одним із найістотніших благ людини, варто зауважити, що вся його робота «Теорія справедливості» спрямована на пошуки шляхів побудови чесного, гідного людини суспільства.

Запропоновані Ролзом принципи справедливості варто вважати принципами, механізмами взаємозв'язку людської гідності та соціальної справедливості. В цьому руслі, руслі поваги до людини, повинні розвиватися важливі новітні способи обґрунтування необхідного для людей певного соціального мінімуму. Адже вимога соціального забезпечення (через інституції соціальної держави) може розглядатися як те, що справедливо належить кожній людині.

Проте вже відомий дослідник проблеми людської гідності Авішаї Маргаліт звернув увагу на те, що вимога поваги до людської гідності не виконується тоді, коли вона стає не частиною системи чесного розподілу соціальних благ, а наслідком милості держави чи державних службовців. Осмислення цих проблем і привело автора до створення вже класичної нині праці «Політика гідності: повага та зневага», де Маргаліт спирається на

розуміння людської гідності іншими філософами, зокрема, М. Бубером та Е. Левінасом, та створює концепцію «порядного суспільства». Таким він називає суспільство, чії інституції нікого не принижують [9, с. 11]. На думку А. Маргаліта, приниження – це не просто психологічна категорія, а реальне ставлення до людини як до об'єкта чи тварини, машини чи інвентарного номеру.

Сучасна німецька філософія: роздуми про людську гідність

Одним з найвідоміших представників сучасної німецької філософії франкфуртської школи, який звертається до проблеми людської гідності, є Ю. Габермас. Не лише звернення Ю. Габермаса до проблеми людської гідності. В його роздумах вільною та гідною поваги людиною можна вважати таку, яка не лише захищає загальні принципи, але й вміє відповідально застосовувати їх до конкретних обставин. Габермас постійно виходив з важливості відмови від власної необмеженої свободи та спотвореного, маніпулятивного спілкування. Це означає, що ідея визнання людської гідності пов'язується Ю. Габермасом з ідеєю ідеальної комунікації, в якій спілкування не спотворюється не лише зовнішнім, але й внутрішнім (цій самій комунікації притаманним) примусом, а конститується силою кращого аргументу.

Роздуми Ю. Габермаса розгортає та поглиблює (саме в площині проблеми людської гідності) і відомий німецький філософ, учень та послідовник Габермаса, А. Гонет. Його головну роботу «Боротьба за визнання» можна було б назвати «Боротьба за людську гідність» [10]. Аксель Гонет постійно звертає увагу на тісний зв'язок зневаги людини та її гідності та несправедливості. На його думку, люди вважають несправедливим той суспільний лад, за якого зневажені ті їх права, які здаються їм невід'ємними. Підсумком роздумів сучасних філософів про гідність людей у справедливому суспільстві може стати наступна теза: саме люди, яким властива гідність, можуть стати не лише об'єктами, але й суб'єктами справедливості, тобто громадянами. Завдяки подоланню політичного патерналізму та існуванню індивіда як суб'єкта політичної дії відбувається глибинне переакцентування визнання із завузького поля міжособистісного спілкування та індивідуального буття та формування нового, заснованого на людській гідності та чесності, розуміння соціальної справедливості.

Підсумовуючи сказане, можна сказати що проблеми становлення та функціонування в Україні відкритого, високо цивілізованого суспільства і побудова сучасно значущої шкали ціннісних соціальних регулятивів

безпосередньо пов'язані з визнанням та культивуванням такої цінності як людська гідність. І на свободу сучасної людини варто поглянути з точки зору гідності та справедливості, щоб з'ясувати її відмінність від сваволі. Трагічною ми мусимо визнати не відсутність необмеженої свободи, а тлумачення її як сваволі, як свободи, яка не зважає на іншого і не соромиться цього.

Література

1. Арістотель. Нікомахова етика. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://www.aelib.org.ua/texts/aristoteles_nicomachean_ethics_ua.htm
2. Гулиев В. Е., Рудинский Ф. М. Демократия и достоинство личности. – М., 1983.
3. Итальянский гуманизм эпохи Возрождения. Сборник текстов. – Саратов, 1988.
4. Пико делла Мирандола, Дж. Речь о достоинстве человека / Дж. Пико делла Мирандола // Антология мировой философии: Возрождение. – Минск : Харвест., 2001. – С. 266-274.
5. Гоббс Т. Левиафан. Сочинения: в 2 т. – М., 1991. – Т. 2.
6. Стрельцова Г.Я. Блез Паскаль. / [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: http://pawet.net/library/v_other/02_pascal8C.html
7. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре. Трактаты: перев. с франц. – М., 1998.
8. Кант И. Основоположения метафизики нравов Сочинения: в 8 т. – М., 1994. – Т. 4.
9. Margalit A. Politik der Würde: über Achtung und Verachtung. – Berlin, 1997.
10. Honneth A. Kampf um Anerkennung. Zur moralischen Grammatik sozialer Konflikte. – Frankfurt am Main, 1994.

Гриб В.І.

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри правових наук та філософії
факультету історії, етнології і права
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського*

МІЖДИСЦИПЛІНАРНІСТЬ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ЯК ЗАСІБ РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ХУДОЖНЬОЇ РЕАЛЬНОСТІ В НАУКОВОМУ ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО МИСТЕЦТВОЗНАВСТВА

Інтеграційні тенденції в науках про мистецтво є предметом досить великого зацікавлення як дослідників-мистецтвознавців, так і взагалі у всіх тих, хто намагається з позицій раціональності пояснити сутність сучасної наукової інтеграції. Метою даної роботи є дослідження інтегративних процесів в науках про мистецтво, міжпредметних зв'язків, які в свою чергу є виявом більш глибокої інтеграції (аніж просто міждисциплінарності продиктованої орієнтацією на спільний об'єкт), інтеграції раціонального і чуттєвого, логічного і емоційного, розуміння і переживання, об'єктивного і суб'єктивного. Полем поєднання цих протилежностей є мистецтво, а рефлексією свідомості щодо нього є наука про мистецтво, яка в свою чергу також потребує рефлексії щодо самої себе, тобто філософії науки про мистецтво. Епістемологічний образ цієї науки, представлений як міждисциплінарність та інтеграція різноманітних засобів наукової репрезентації художньої реальності, є ключовим моментом в розумінні мистецтвознавства як наукового простору з плюралістичною, толерантною і гнучкою раціональністю. «В дійсності, – як говорив П.В.Копнін, – не існує двох різновидів пізнання – художнього і наукового <...>. Художня творчість, як і наукова, включає в себе всі моменти, які складають процес пізнання» [2, с. 263].

Термін «мистецтвознавство» застосовується для позначення ряду наук з окремих видів мистецтва: літературознавство, театрознавство, музикознавство, архітектурознавство, наука про образотворчі види мистецтва, кінознавство та ін. Такий підхід не вичерпує всієї повноти поняття «мистецтвознавство», тому цілком логічно було б включити сюди всі науки про мистецтво, всі науки, які так чи інакше займаються дослідженням в галузі мистецтва, або, якщо перефразувати сам термін, всі знання про мистецтво. Історично цей процес почався в середині XIX століття, коли в

європейській естетиці розгорнулась гостра боротьба навколо ідеологічних, філософських, художніх настанов, які слід вважати найбільш плідними для естетики як науки, і навколо основних методологічних проблем (проблеми опори естетики на ту чи іншу галузь знання як на базову для естетичного аналізу). В залежності від розв'язання цього питання поряд з традиційними типами філософської та мистецтвознавчої естетики почали з'являтися нові її типи – психологічна естетика, фізіологічна естетика, соціологічна естетика, а потім семіотична, кібернетична, математична та ін. При цьому поступово назрівало суттєве питання: чи ми маємо справу з пошуками нових методологічних основ однієї й тієї ж науки, чи може поряд з естетикою виростають нові самостійні науки – психологія мистецтва, соціологія мистецтва, семіотика мистецтва та ін., що мають відмінні від естетики проблематику й наукову методологію та покликані не підміняти собою естетику, а доповнити її зусилля.

Таким чином, комплекс наук, що досліджують мистецтво можна уявити як складну динамічну систему знань з широкою амплітудою від чистого емпіричного мистецтвознавства до розвинутої філософсько-естетичної теорії. Але ці різні підходи до дослідження мистецтва не є взаємовиключними, тому що через проміжні ланки, які містять в собі певні порції «емпіричного» й «теоретичного», різноманітні проекції наук на сферу мистецтва об'єднуються в єдину систему. Історичний розвиток наук про мистецтво сприяв знищенню кордонів між ними, самовизначенню й структуруванню власних предметів і методів дослідження. Ця позитивна тенденція мала й зворотний результат – методологічне розмежування в науках про мистецтво.

На початку ХХ століття процес методологічного розмежування намагались зупинити німецькі вчені М. Дессуар, Е. Утіц та Р. Гаман [3, с. 11-16]. Вони намагались перекинути містки між науками про мистецтво, об'єднати в єдину систему розрізнені філософські, соціологічні, психологічні, формалістичні підходи до мистецтва. Тоді ж то вперше й була поставлена проблема «загального мистецтвознавства». В 1906 році вийшла фундаментальна праця М. Дессуара «Естетика й загальне мистецтвознавство». Так був названий й створений автором часопис, і міжнародний конгрес з естетики, який відбувся в Штутгарті в 1913 році, і теми доповідей Е. Утіца та Р. Гамана на цьому конгресі.

В сфері методології М. Дессуар намагався поєднати філософський, психологічний та мистецтвознавчий підходи, об'єктивістську та

суб'єктивістську тенденції. Е. Утіц вважав, що оскільки художній твір є надзвичайно складним продуктом культури, зумовленим взаємодією самих різноманітних обставин, тому необхідними є різноманітні наукові підходи до вивчення мистецтва – аксіологічний, психологічний, культурфілософський, історичний, естетичний, соціологічний та ін. Але з'єднати їх в межах однієї науки неможливо, а тому власне й виникає потреба в загальному мистецтвознавстві. Про це він й написав в своїй двотомній праці «Основи загального мистецтвознавства», яка була надрукована в 1914-1920-х роках. А Р. Гаман в «Естетиці» (1911 р.) запропонував погляд на мистецтво як на багатоманітне культурне явище, в якому естетичні параметри співвідносяться з практично-утилітарними, ідеологічними та іншими характеристиками і таким чином також вказав на необхідність загального мистецтвознавства.

Проблема мистецтвознавства, яка була поставлена ще на початку ХХ століття та спроби її вирішення цікаві й сьогодні. Зараз з великою гостротою постають питання, які виникають в так званій «стиковій» області досліджень мистецтва, коли дослідження реалізуються міжпредметним способом. Наприклад, соціологія мистецтва є однією із стикових наук про мистецтво, а з'ясування її сутності неможливе без цілісного уявлення про мистецтвознавство, частиною якого вона є. В цілому ж мистецтвознавство це «сукупність наук, які досліджують соціально-естетичну сутність мистецтва, його походження й закономірності розвитку, особливості й зміст видового розподілу мистецтва, природу художньої творчості, місце мистецтва в соціальному та духовному житті суспільства, його функції, характер соціально-психологічного функціонування і т. д. [4, с. 121].

На жаль міждисциплінарному дослідженню мистецтва не вистачає єдиного концептуально-методологічного обґрунтування, яке б встановило специфічне місце кожної з окремих моделей спільного об'єкта дослідження і уможливило б відповідь на запитання: «Чи ми маємо тут справу з випадковим конгломератом різних і несумісних наукових підходів, чи перед нами – система наук, яка як всяка система, має певну внутрішню будову і закономірні зв'язки між елементами? [1, с. 45]. Саме через це процес диференціації окремих дисциплін й спричинив виділення методологічних проблем в естетиці. Естетика почала виконувати функцію теоретичної основи (метатеорії) по відношенню до всіх мистецтвознавчих наук (літературознавства, театрознавства, музикознавства та ін.). Вивчаючи загальні закони розвитку мистецтва, естетика озброює їх методологічними

принципами, досліджує зв'язки й відносини між окремими мистецтвознавчими дисциплінами, аналізує методи дослідження та межі їх застосування, вивчає способи впровадження нових мистецтвознавчих понять тощо.

Перед естетикою, таким чином, стоїть завдання систематизації багатопредметного об'єкта – мистецтва. М.С. Каган, наприклад, виділив вісім окремих теоретичних дисциплін, які утворюють комплекс наук про мистецтво, взаємодію між якими естетика як метатеорія повинна досліджувати. Це відносно самостійний блок дисциплін, що досліджують художню культуру. Сюди входять: культурологія мистецтва і художня критика; і блок дисциплін, що досліджують художню діяльність: мистецтвознавчі дисципліни, семіотика мистецтва, психологія мистецтва та інформологія мистецтва [1, с.44-52]. А тому, в найширшому баченні мистецтвознавство є системою міжпредметних зв'язків, що виникають в процесі інтеграції різноманітних наукових підходів до вивчення мистецтва. Ситуація з мистецтвознавством не є особливим випадком, а є загальною тенденцією сучасного розвитку науки, проявом в ній диференційно-інтегративних процесів. Йдеться про тенденцію виникнення якісно нового типу мислення (нового синкретизму), тенденцію, що відображає об'єктивний процес, який полягає в інтеграції не лише в середині самої науки, але й в інтеграції всіх сфер духовного життя. Зростання розподілу в сфері виробництва і праці в сучасному суспільстві супроводжується одночасним прагненням до пізнання цілісності об'єктів і явищ, до пошуків «мостів» між різними галузями знань. Інколи це приводить до народження нових жанрів не лише в межах однієї наукової дисципліни, але й в так званій «пограничній» зоні, наприклад, між наукою і мистецтвом.

Література

1. Каган М.С. Системный подход к комплексному изучению искусства. В кн.: Методологические проблемы современного искусствознания. Л., 1980.
2. Копнин П.В. Гносеологические и логические основы науки. М., 1974.
3. Лекции по истории эстетики. Кн. 3, 4.2 ЛГУ, 1977.
4. Эстетика. Словарь. М., 1989.

Капустіна Н.Б.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри філософії
Національний університет «Одеська юридична академія»

ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ЛЕГІТИМНІСТЬ ВЛАДИ»

Актуальність обраної теми обумовлюється в першу чергу, різноманітним політичним процесом, що відбувається у сучасному світі. Україна так само залучена в цей процес, з одного боку прагне до суверенізації влади, з іншого боку прагне до інтеграції у світову спільноту. У зв'язку з цим, слід звернутися безпосередньо до вивчення легітимності влади, яка багато в чому визначає міру дієздатності влади у вказаних процесах. В сучасний період історичного розвитку звернення до питань легітимності влади має велике значення і практичний сенс.

Проблема легітимності влади має дуже давню традицію в європейській філософії. Вже в працях середньовічного філософа Ф. Аквінського ми знаходимо теологічні джерела легітимності влади. В період Нового часу до неї зверталися такі видатні мислителі як Н. Макіавеллі, Т. Гоббс, Дж. Локк. Розвиток концепцій легітимності в ХХ столітті в основному відбувається в руслі традицій західно-європейської філософії та ліберально-демократичної думки. За останній час питання легітимності влади висвітлювалися в роботах М. Вебера, Р. Арона, Х. Аренд, М. Дюверже, Д. Істона, Б. Рассела, Т. Парсонса, О. Тоффлера, Р. Беркера, Ст. Конноллі, А.Б. Міллера, Н. Лумана, О. Хеффу, К. Фрідріха, Р. Алмонда, Р. Даля, Б. Д. Дениха, А. Геллера.

Поняття «легітимність», використовується в різних галузях гуманітарного знання, кожна з яких наповнює поняття специфічним змістом.

Поняття «легітимність», походить від латинського *legitimus*, що означає відповідний до закону, правомірний, належний, правильний.

Згідно сучасної багатотомної німецької енциклопедії Брокгауза, поняття «легітимність» (*Legitimität*) відноситься до сфери державного права і політичної науки і означає «виправдання держави, його сили панування і його дій уявленнями про цінності і принципи, на відміну від формальної законності (легальності) або чистого фактичного здійснення влади»

[6, с. 210] Тут ми спостерігаємо розмежування понять «легітимність влади» і «легальність влади». Що ж означає поняття легальність?

У словнику ми знаходимо такі визначення: легальність – це 1) відповідність влади чинним законам; 2) законна діяльність, яка ґрунтується на документах і загальноприйнятих нормах; 3) поняття, що виражає формально-юридичну законність, об'єктом якої може бути влада, політичні інститути, політичні організації, суб'єкти політики. [3, с. 493].

Виходячи з цього можна стверджувати, що будь-яка влада, незалежно від того, вона приймається більшістю громадян чи ні, вважається легальною, якщо вона ґрунтується на діючих у даній країні законах. Будь-яка влада, що видає закони, навіть непопулярні, але забезпечує їх виконання – легальна. У той же час така влада може бути нелегітимною. Влада може бути нелегітимною, а отже не прийматися народом, якщо закони нав'язані народу силою і використовуються як знаряддя реалізації і захисту інтересів якогось одного класу, верстви, клану, групи.

Відомий німецький філософ ХХ століття К. Ясперс наступним чином висловив сутність відмінностей між легітимною і нелегітимною владою: «Носій законної влади не тільки може правити безбоязно, спираючись на згоду народу. Володар, який не спирається на законність, відчуває страх перед народом, здійснюване ним насильство породжує насильство інших, через страх він змушений вдаватися до всезростаючого терору, а це, в свою чергу, веде до того, що страх стає переважаючим почуттям у даному суспільстві. Легітимність подібна чарівнику, безупинно створює необхідний порядок за допомогою довіри, нелегітимність – це насильство, яке всюди породжує насильство, яке ґрунтується на недовірі і страху» [5, с. 172].

І якщо легальність передбачає формальну законність влади, то поняття «легітимність» не є строго юридичним і не фіксується в якомусь правовому документі. Таким чином, ми можемо розмежувати поняття легітимності від поняття легальності.

Вже в Середньовіччі виникають теоретичні обґрунтування того, що монарх, стає тираном і не виконує свого призначення, позбавляє свою владу легітимності. У цьому випадку народ має право скинути таку владу про це, зокрема, говорив Ф. Аквінський: «Якщо несправедливе правління здійснюється багатьма особами, то широкі маси завдяки своїй силі і чисельній перевазі пригнічують багатих. Тоді весь народ виступає як один єдиний тиран» [4, с. 239].

В епоху Нового часу проблема правового державного устрою вивчалася багатьма видатними мислителями. Так, Д. Локк вважав принцип народного суверенітету правовою гарантією «правильної» державності, що дозволяє уникнути зловживань владою. У центрі уваги Локка – загальне благо. Адже саме загальні або, як ще каже Локк, суспільне благо виступає критерієм легітимності (і справедливості) застосування сили політичною та судовою владою, коли будь-які дії влади, спрямовані не на досягнення цього блага, розглядаються як такі, що порушують договір, які уклали між собою індивіди [2, с. 353].

Поняття «легітимність влади» в його сучасному значенні ввів в науковий обіг М. Вебер. Легітимність, згідно з Вебером, означає визнання влади в її неправовому значенні. За його переконанням, будь-яка влада потребує самовиправдання, визнання і підтримки. «Кожне панування намагається збудити віру у свою «легітимність» і потурбуватися про неї» [1, с. 485]. У легітимності влади М. Вебер бачив гарантію стабільності суспільства.

Проводячи дослідження політичної системи американський політолог Д. Істон розробив теорію підтримки. Він був упевнений, що взаємодії політичної системи та зовнішнього середовища полягають у проникненні імпульсів середовища в політичну систему в формі вимог і підтримки. Він стверджував, що політична система не може існувати без вимог та підтримки, що свідчать про певний інтерес громадян до самої системи та її інститутів. Разом з цим Д. Істон класифікував і прихильності підтримки, які створюють типи легітимних сценаріїв. Він виділяв такі різновиди легітимності: ідеологічну, структурну та *особистісна (персональна)*. Легітимність в даній класифікації зв'язується з конкретними джерелами (sources of legitimacy), залежність від яких і визначає дефініцію сценарію політичної легітимності. При персональній легітимності відбувається наділення довірою конкретного об'єкта влади, в результаті чого відбувається ідентифікація політичної системи з ним. Система стає легітимною завдяки певній комбінації легітимованих об'єктом рис і якостей конкретного об'єкта влади, об'єкт влади ідентифікує суб'єкта з певними досягненнями, успішністю, ефективністю. Ідеологічна легітимність базується на цінностях і нормах, які використовує владою для свого відтворення. Ідеологічна легітимність може бути заснована на «брехливих міфах», які захоплюють уяву, і які, на переконання Д. Істона «є потужним і виразним елементом служить основою для інтерпретації минулого, сьогодення і майбутнього і дає

відчуття мети, а також інструментальним і маніпулятивним елементом, який перетворює його на інструмент контролю для еліти» [7, с. 21]. Структурна легітимність означає ціннісне ставлення людей до структури даної політичної системи, політичних інститутів, які займаються розподілом владних ролей у суспільстві. Цей вид легітимності пов'язаний з схваленням принципів, норм, механізмів функціонування влади безвідносно до проведеної нею політики.

Таким чином, поняття легітимності являє собою сутнісну властивість державної влади. Дане поняття формувалося і зазнавало змін у процесі своєї еволюції. Нині розуміння легітимності влади стала означати не лише законність походження і способу встановлення влади, але і такий стан влади, коли громадяни держави визнають право пропонувати їм той або інший спосіб поведінки, а також виражають готовність підкорятися існуючим державним інститутам.

Література

1. Вебер М. Избранные произведения / М. Вебер – М.: Прогресс, 1990. – 808 с.
2. Локк Джон Два трактата о правлении / Джон Локк ; пер. с англ. Е.С. Лагутина и Ю.В. Семенова. – М., Челябинск : Социум, 2014. – 494 с.
3. Філософія політики: Короткий енциклопедичний словник / Ред. кол.: Губерський Л.В. (керівник) та ін.; Авт.–упоряд.: Андрущенко В.П. (керівник) та ін. – К.: Знання України, 2002. – 670 с.
4. Фома Аквинский. О правлении государей [Фрагменты] (Пер. и примеч. Н.Б. Срединской) // Политические структуры эпохи феодализма в Западной Европе (VI-XVII вв.) / Под ред. В.И. Рутенбурга, И.П. Медведева. Л., 1990. – С. 233-243.
5. Ясперс К. Смысл и назначение истории / К. Ясперс: Пер. с нем. – М.: Политиздат, 1991. – 527 с.
6. Brockhaus Enzyklopädie in vierundzwanzig Bänden. Neunzehnte, völlig neu bearbeitete Auflage. Dreizehnter Band. Lah-Maf.- Band.13.- Hamburg: F.A.Brockhaus Mannheim, 1990. – 704 s.
7. Easton D. A Systems Analysis of Political Life. – New York. London. Sydney, 1965.

Левченко Т.Г.

*кандидат філософських наук,
доцент кафедри філософії та політології
Університет державної фіскальної служби України*

ФІЛОСОФСЬКА РЕФЛЕКСІЯ УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Формування української нації, започатковане в добу модерну, актуалізувало проблеми політичної, економічної та соціальної консолідації народу. Цей процес нерозривно пов'язаний із відродженням та реформуванням духовності нації, її національної самосвідомості. Важливу роль в цих процесах, на наш погляд, відіграє філософія, що часто виступає ціннісно-світоглядною основою суспільних трансформацій. Філософська думка є виразником особливостей національного характеру і світосприйняття українців, їхніх суперечливих одвічних прагнень до щастя, самоусвідомлення та ціннісних орієнтацій.

Складовими українського національного характеру стали схильність до моральних настанов і життєвого повчання, людиноцентризм та кордоцентризм. Споконвічним було бажання отримати волю. Життя українців завжди було насичене емоціями, подіями, переживаннями, боротьбою за свої прагнення та інтереси. Водночас ця боротьба мала метафізичний, ірраціональний, трансцендентний виміри, що зумовлювалося специфікою українського національного характеру.

Визначальною рисою української ментальності є її дихотомічний характер. Наші предки сприймали життя як важке випробування, сповнене безперервної боротьби за існування. Звідси терплячість і стійкість українців, але разом з тим, і душевна імпульсивність, емоційність, ліричність, жертвовність. Народу вдалося всупереч всьому зберегти доброту і щедрість, героїство і мужність, релігійність і освіченість. З іншого боку, онтологічний вимір українського характеру позначений елементами жорстокості, залишками рабської психології, якоїсь особливої, важкозрозумілої субстанції, що заважає остаточному ціннісно-світоглядному та цивілізаційному вибору.

Українці намагаються відкинути негативне минуле, але разом з тим не можуть визначитися із шляхами розбудови гідного майбутнього. Рухові до Європи заважає азійський спосіб мислення, що відкидає європейські цінності, лібералізм та вільну творчість як головні рушійні сили людської цивілізації.

Інтеграція до світового співтовариства вимагає від українців поєднання загальнолюдських цінностей із національними, державними та соціальними пріоритетами. Необхідно відмовитися від старих національних стереотипів і фобій, що є запорукою приєднання до основних цивілізаційних процесів. Водночас цей рух повинен носити гуманний характер і не породжувати нових антагонізмів. Великі потрясіння, що пережило українське суспільство упродовж останніх років, висока ціна, заплачена за прагнення людей змінити свою країну, вимагають вибудувати нову архітектуру взаємовідносин життєоблаштування вітчизняного соціуму. Шлях насильства, варварські форми колоніальної експансії повинні відійти в минуле. А в майбутньому – діалог цивілізацій, обмін культурними надбаннями й інформацією, інтеграція, яка повинна бути закладена в структуру вітчизняного соціального організму. Не зіткнення і протилежності, а збалансування елементів багатогранності. Об'єднання українців необхідне для збереження загальних духовних цінностей, які нас поєднують. Реалізація цих принципів стане основою для діалогу культур і будуть синтезом західної і східної моделі суспільств.

Марічану К.Д.

*студентка 1 курсу факультету адвокатури
Національний університет «Одеська юридична академія»*

ІДЕОЛОГІЯ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФЕНОМЕН

Ідеологія – це дуже важливе суспільне явище. Сучасна держава базується на стратегії розвитку, яка знаходить своє відображення в ідеології. Жодне державне утворення не може існувати без духовно-ідеологічних основ, які складають фундамент його єдності, цілісності і одночасно містять цілеспрямовану програму соціальної життєдіяльності народу, суспільства і держави. Щоб краще зрозуміти це явище, ми розглянемо історію його виникнення, розкриємо зміст поняття, а також вивчимо, яку роль відіграє ідеологія в сучасному суспільстві.

Ідеологія – це, перш за все, система поглядів і ідей. Ідеології підпорядковані диктату певних цілей і політичних мотивів, претендують на завершеність і соціальну істинність. Навіть самий сумлінний дослідник, який

прагне бути об'єктивним, не може бути байдужим, так як для людини характерно ціннісне ставлення до світу, і у нього виникають ціннісні орієнтири, соціально-політичні симпатії і антипатії. Відсутність ідеології може призводити до соціокультурного розколу суспільства, до дестабілізації політичної та соціально-економічної ситуації в країні. Саме ідеологія найтіснішим чином пов'язана з політикою.

Вперше про ідеологію заговорили у Новий час, тут ідеологія виступає детермінантою політики і визначає вибір соціально-значущих цілей, соціальні дії та індивідуальну поведінку. А. Дестют де Траси і Етьєн де Кондільяк в кінці 18 століття намагалися створити науку, предмет якої був би присвячений ідеям і принципам їх формування. Вони вважали, що це вчення має структурувати правила керівництва в соціальному житті, тому його основою повинні виступати елементи права, політики і моралі.

Ідеологія держави – це не застигла ідіома, а рухлива і постійно трансформуюча система, націлена на реалізацію потреб і запитів суспільства, з'ясування його ставлення до різних інститутів влади. У ідеологіях фіксуються суспільно значимі ситуації, які виникають в житті і вимагають свідомого вибору. У процесі вироблення активного рішення та його послідовного втілення оформляються і соціальні ідеали як стратегічні прагнення того чи іншого шару.

Але ідеологія – це не просто теоретично оформлене усвідомлення соціальним шаром свого буття і тенденцій його розвитку. Система цінностей, які закріплюються в ідеології, створює орієнтири для соціальної дії. Відображаючи соціальні конфлікти і доводячи їх до кінця в ідеальній, теоретичній формі, будь-яка ідеологія виходить на людину як на суспільну істоту, сприяючи її соціальної, політичної, національної самоідентифікації. Ідеологічні цінності надають сенс суспільним вчинкам. Ідеологічні конструкції – це не цинічна брехня, а природна форма, в якій групи і класи усвідомлюють своє становище.

Великий внесок в еволюцію поняття «ідеологія» внесли відомі німецькі вчені К. Маркс і Ф. Енгельс, які підходили до аналізу ідеології з класових позицій, («Німецька ідеологія» і «Святе сімейство»). Марксизм розглядав ідеологію як частина надбудови над економічним базисом, опосередкованим соціальною структурою суспільства. Вони використовували термін «ідеологія» для позначення такої свідомості, коли знання про суспільство і його конфліктах переломлюється крізь призму соціально-класових інтересів.

Основоположники марксизму вважали ідеологію помилковим свідомістю, спотворюють дійсність [2, с. 236].

Ще один німецький вчений К. Мангейм займався науковою розробкою терміна «ідеологія». Його позиція близька до марксистського розуміння ідеології. Фактично розвиваючи вчення К. Маркса про ідеологію, К. Мангейм доповнив останнє та зробив його більш послідовним. Увага К. Мангейма була зосереджена, передусім, на конкретизації марксистського поняття «ідеологія», яке поширилося і на сам марксизм, і на соціалістичні вчення. Значущим у теорії вченого був аналіз поняття «ідеології» не тільки щодо класів, але і щодо соціальних груп.

К. Мангейм розглядає ідеологію в першу чергу як спосіб проаналізувати мислення людини. Він хоче «показати, як людина насправді мислить» [1, с. 489]. Причому «дослідити мислення відповідно до його реального функціонування як знаряддя колективної діяльності в суспільному житті та в політиці» [1, с. 490].

Аналіз ідеології в цьому контексті є лише аргументом від парадигм, який застосовується для того, щоб зрозуміти принципи роботи нашого мислення. К. Мангейм доходить висновку, що ми мислимо в першу чергу як суспільні істоти, за допомогою суспільства, будучи включеним в нього, в його динаміку. К. Мангейм зауважує, що «люди не дистанційовані один від одного, вони співіснують «не лише фізично, як дискретні індивіди <...> Навпаки, вони діють спільно, <...> у складі різних груп» [1, с. 491]. Розвиваючи ідею ідеологічності соціальних груп, К. Мангейм стверджує, що індивіди в таких групах намагаються або змінити навколишній світ і природу, або зберегти їх в успадкованому вигляді.

Аргументація ідей соціальними реаліями, фактами, безумовно, цікавить К. Мангейма. Він дискутує не з питання вибору між і ідеями і фактами соціального контексту, а з питання первинності, причинності в ідеології – факт, який породжує ідею.

Ще один дослідник ідеології – Антоніо Грамші. У своїх роботах він ретельно аналізує марксизм, який називає «філософією практики». Грамші прийшов до висновку, що життєздатність буржуазної системи заснована не тільки на матеріальних, а й на ідеологічних (культурних і інтелектуальних) факторах. Панування певного класу (наприклад, буржуазії) засновано як на примусі (домінуванні), так і на ідеологічному лідерстві, яке він назвав гегемонією. Гегемонія здійснюється за допомогою інститутів громадянського суспільства (партії, профспілки, освітні та культурні установи,

церква, ЗМІ і т.д.). Грамші вважав, що громадянське суспільство і становить ідеологічну надбудову (тоді як «політичне суспільство» є державний апарат).

Отже, ідеологія – це сукупність суспільних ідей, теорій і поглядів, які відображають соціально-економічні умови життя людей з позицій певної соціальної спільності, а також програми із закріплення або зміни існуючих суспільних відносин. Ідеологія – складне духовне утворення, яке включає певну теоретичну основу, а також програму дій і механізми поширення ідеологічних настанов у масах, що впливають з цієї теоретичної основи. Різні дослідники в різний час зверталися до ідеології, але всі вони сходяться на думці, що кожна соціально-політична організація суспільства повинна мати свою ідеологію.

Література

1. Манхейм К. Диагноз нашего времени / Карл Манхейм // К. Манхейм Диагноз нашего времени. – М.: Изд-во Юрист, 1994. – С. 411–571.
2. Маркс К. Німецька ідеологія // К.Маркс і Ф.Енгельс. Твори: В 50 т. – К., 1959. – Т. 3. – С. 7–521.

Охмуш-Ковалевська О.І.

*викладач кафедри інновацій та інформаційної діяльності в освіті
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова*

ГУМАНІСТИЧНА ЕТИКА В ІНКЛЮЗИВНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

На сьогоднішній день основною тенденцією розвитку сучасної освіти є її всебічна і багаторівнева гуманізація, орієнтована на людину і її потреби. Одним з головних завдань розвитку як освітнього середовища, так і суспільства в цілому, є створення умов для можливості максимальної самореалізації кожної людини. Ця ідея визначає цінності, цілі, суть і напрями розвитку освіти і пов'язана з таким сучасним напрямом у сфері освіти, як інклюзія. У свою чергу, досягнення успіхів в цьому процесі безпосередньо залежить від того світогляду, який домінує в суспільній свідомості. Безпосередньо напрям освітньої системи залежить від філософської ідеї, переважаючої в суспільстві.

Сучасна філософська думка розглядає проблему інклюзії з позиції гуманістичних поглядів, суть яких полягає в розумінні того, що люди з обмеженими можливостями на рівні з іншими громадянами суспільства мають право вільного вибору в усіх сферах життя [2]. Виходячи з гуманістичного підходу суспільної свідомості, що нині склався, можна виділити такий напрям, як гуманізація освіти. Цей напрям включає розгляд таких питань, які торкаються питання етики, норм і правил людської поведінки, обов'язків людей по відношенню один до одного в умовах сумісного навчання, проблему формування атмосфери інклюзивного освітнього середовища. Гуманістична етика, етика життя розглядає всіх людей у єдиному людському співтоваристві незалежно від того, чи можуть вони що небудь дати суспільству чи ні, чи задовольняють вони певним критеріям корисності, значущості для суспільства, встановленим ззовні, чи ні [2]. Одним з основних гуманістичних принципів, на яких ґрунтується сучасна державна політика в області освіти, є загальнодоступність освіти, адаптивність системи освіти до рівнів і особливостей розвитку [1]. Підтвердження і розвиток концепції етики життя присутній в етичному підході запропонований французьким філософом Емануелем Левінасом (1998). Цей підхід отримав назву етики від іншого, етики, що необхідна в орієнтованих соціальних відносинах. Цей підхід починається з позитивного прийняття образу іншої таким, яким він є насправді, реального, а не прикрашеного. В його основі – конкретна жива людина, в образі якого читається прохання про допомогу.

Отже, етика життя розглядає всіх людей, які належать до суспільства незалежно від того, чи можуть вони задовольнити певні критерії значущості, що встановлені ззовні. Повага до дару життя, її цінності, недопущення зниження цінності життя окремих людей. Така етична концепція стверджує цінність життя будь-якого людського істоти як єдиного і неповторного в цьому світі, його безумовне право на повноцінне життя, право на освіту.

Література

1. Ахметова Д.З., Яковлєва Є.Л. та ін. Педагогіка і психологія інклюзивної освіти: Навч. посібник / Д.З. Ахметова, Є.Л. Яковлєва – Казань: Пізнання, 2013. – 255 с.
2. Назарова Н.М. Теоретичні та методологічні основи освітньої інтеграції // Інклюзивна освіта: методологія, практика, технології. – Москва, 2013 р.

Соколова Ю.И.

студентка 3 курса

Одесская национальная академия связи имени А.С. Попова

АТТРАКТОРЫ СОСТОЯНИЙ БИФУРКАЦИОННОЙ ЛИЧНОСТИ

Ускорение глобализации, в основе которой, лежит так называемое «тиражирование» элементов западной культуры, обилие источников информации, формирующих в определённом смысле непредсказуемые комбинации поверхностных знаний, а также интенсификация темпов жизни индивида в целом, порождают объективную необходимость возникновения абсолютно нового типа личности. Личности, способной и, что весьма важно, желающей, как можно быстрее приспособиться к условиям постоянных метаморфоз. Актуальность темы не вызывает сомнений, т.к. на каждом новом этапе развития общества возникают нестабильные состояния, выводящие из жизненного равновесия человека. Такой новый этап переживает и современная Украина.

Целью работы является анализ вероятностных векторов развития личности с бифуркационным сознанием.

Одна из наиболее активно развивающихся постмодернистских наук, а именно социальная синергетика определяет подобную разновидность ментальности комплексным понятием «бифуркационного человека». Стоит, однако, отметить, что проблемы адаптации личности в периоды активных перемен затрагивались задолго до выделения синергетики, как междисциплинарной сферы знания. Особенно ярко, к примеру, обращает на это внимание представитель экзистенциализма Ж.-П. Сартр, весомые замечания также присутствуют в трудах Х. Ортеги-и-Гассета и многих других философов, социологов и психологов. Харизматическая личность, конструктор-индивидуалист, бифуркационный или флюгерный человек – все эти термины – возможные характеристики личности в исследованиях темы.

И, всё же, является ли готовность к разного рода переменам позитивным явлением? Ответ неоднозначен. В своей статье «Бифуркационный человек в глобализирующемся мире» В.П. Шалаев наделяет новый тип личности такими характеристиками, как «одномерность, маргинальность, и овеществлённость», отмечая, при этом, что бифуркационный человек играет роль своеобразного трамплина для развития более высоких форм ментальности [1, с. 271]. Противоположную позицию в данном вопросе

занимает автор тезиса «Личность с новыми типами сознания» А.А. Нерубасская: «Бифуркационного человека не всегда можно назвать духовно бедным (духовная деградация – это лишь один из многих аттракторов системной организации человека в бифуркационные периоды жизни), как раз наоборот, такие люди бывают высокодуховными, интеллектуальными, но попавшими в зону неустойчивости общественной системы, раскаченной флуктуациями, с непредсказуемыми и неконтролируемыми процессами развития экономических, политических, социальных и культурных факторов» [2, с. 247]. Существует также мнение, что бифуркационный человек не является новым типом личности, а представляет собой скорее неопределённое состояние индивида, возникающее в период интенсивных преобразований различных сфер жизни. На примере политического поведения постсоветского общества середины 90-х Г.Г. Дилигенский пытается показать недолговременность подобных состояний: «Эта амбивалентность объясняется не какими-либо интеллектуально-психологическими свойствами людей среднего класса, но разрывом между теми общественными ожиданиями, которые пробудила либерализация и ее официально декларируемые цели («идея была хороша», как выразился один из респондентов), и реальными последствиями вызванных ею процессов» [3, с. 227]. Тем не менее, постоянство перемен сделало константной и бифуркацию индивида. Таким образом, большинство людей, родившихся, на рубеже нового тысячелетия и, следовательно, незнающих, устойчивости в какой-либо сфере жизни, можно с уверенностью причислить к новому типу личности.

Не зная, как функционирует идеальная система, невозможно исправить ошибку в данной. Парадоксальность же бифуркационного человека состоит, по большей части, в том, что он способен быстро «перепрограммировать» себя на новый лад и фактически вслепую ориентироваться в пространстве политических, социальных, бытовых и т.д. проблем. Ориентация, однако, не значит правильность нахождения решения. В качестве примера можно привести поведение главных героев романа «На игле» И. Уэлша. Все они, с точки зрения исторических обстоятельств (деволюция в Шотландии, первые вспышки СПИДа), – бифуркационные люди. Люди, вне всяких сомнений, чувствующие новые веяния и подверженные им, люди, тем не менее, страдающие от собственной чувствительности и пытающиеся забыться с помощью дурмана. Не исключено, что им в какой-то степени присущи черты, названные В.П. Шалаевым, однако их маргинальность и девиантность

воспринимаются общественностью особенно остро. Х. Ортега-и-Гассет объясняет непринятие человека (названного современниками бифуркационным) в социуме следующим: «Суть стремления обособиться в том, что каждая отдельно взятая группа перестает считать себя частью общества и потому уже не в состоянии разделять настроения остальных. Ее больше не волнуют нужды или чаяния других, она отказывает им в солидарности и никак не помогает. Поскольку никого не волнует беда соседа, тот остается с ней наедине, несчастный и слабый. Наоборот, в этой же ситуации растет и обостряется внимание к собственным проблемам и трудностям» [4, с. 73].

Нельзя не согласиться, что сосредоточение на себе (определённая доля эгоизма) всё же относится к описанию бифуркационного индивида; полная обособленность, тем не менее, характерна ему в меньшей степени. Такие люди, исходя из крайне противоречивого набора личностных качеств, позволяющих им быстро адаптироваться к условиям внешней среды, просто не могут отделять себя от социума, хотя, вполне возможно, не принимают его таким, какой он есть на данном этапе. Следовательно, любовь к масс-культуре, названная В.П. Шалаевым одной из отличительных черт нового типа личности, можно сравнить со своего рода мимикрией – способом приспособиться, слиться с современным обществом.

Бифуркационный человек – человек, сомневающийся и, казалось бы, потерявшийся в слоях неструктурированных, перемешанных знаний. Но ведь ещё Р. Декарт утверждал: «*Dubito ergo cogito, cogito ergo sum*» – «Я сомневаюсь, значит мыслю; я мыслю, значит существую».

Литература

1. Шалаев В.П. Бифуркационный человек в глобализирующемся мире / В.П. Шалаев. – Мат. IV ВСК. – М., РОС, 2012.
2. Нерубасская А.А. Личность с новыми типами сознания / А.А. Нерубасская / The International multidisciplinary congress «Knowledge is power, power is knowledge!», 27 July, Vienna (Austria), 2015. P. 246-248.
3. Дилигенский Г.Г. Люди среднего класса / Г.Г. Дилигенский. Москва: Институт Фонда «Общественное мнение», 2002. – 284 с.
4. Ортега-и-Гассет Х. Восстание масс: сборник статей. – Москва: АСТ, 2008. – 352 с.

Амарян М.Х.

*кандидат исторических наук, доцент
доцент кафедры социально-политических и экономических дисциплин
Криворожский факультет
Национального университета «Одесская юридическая академия»*

ТАДЕУШ МАЗОВЕЦКИЙ – «ПРЕМЬЕР ВСЕХ ПОЛЯКОВ»

Политические перемены в Восточной Европе, в частности в Польше, остаются в центре внимания европейской и мировой общественности. Происшедшее изменения оказали сильное воздействие на обстановку в Европе, на продолжение наследия «холодной войны» и установления доверия в отношениях между Востоком и Западом. Проблемы перемен Польши становятся предметом изучения ученых и политиков как на Западе так и на Украине.

К осени 1989 года в Польше сложилась ситуация, когда все попытки правительства М. Раковского провести какие – либо реформы в рамках либерализации экономики торпедировались сопротивлением предприятий необходимому ужесточению кредитно-финансовой политики, усилению налогообложения и разумному ограничению роста заработной платы. Правительство же не могло устоять перед бесконечными ультимативными требованиями трудовых коллективов, интересы которых оно было призвано выражать. Лишь новое правительство, назначенное в августе 1989 г., Т. Мазовецкого в силу своего исторического и политического статуса сумело обеспечить справедливое разделение тягот переходного периода и получить доверие народа в этом вопросе. И когда в октябре того же года Совет Министров Польши утвердил программу экстренных мер по экономическому оздоровлению страны, названную «планом Бальцеровича» (по имени министра финансов, ученого-экономиста Л.Бальцеровича), её шоковый характер был принят обществом спокойно [5, с. 41, 253-254].

Программа основывалась на комплексной системе мер, которые в пределах приемлемого отрезка времени должны привести Польшу к рыночной экономике. Меры эти были таковыми:

- макроэкономическая стабилизация и либерализация, которые обеспечивают ликвидацию дефицита и инфляции на основе разрешения, свободы принятия решений предприятия и свободы торговли;
- приватизация, имеющая целью передать большинство мелких и средних предприятий в частный сектор;
- привлечение иностранной финансовой и другой помощи, которую дает Запад для уменьшения социальной напряженности и финансирования необходимых инвестиций;
- развертывание системы социальной защиты беднейших членов общества от роста цен и безработицы, обеспечение справедливого распределения тягот переходного периода так, чтобы народ видел: все слои населения, включая обладающих политической и экономической властью, честно принимает свою долю трудностей;
- передачу прав по контрактации и установлению цен предприятиям;
- ликвидацию бюджетного дефицита за счет сокращения инвестиционных расходов государства и субсидий (дотаций);
- ужесточение налоговой политики по отношению к предприятиям, ликвидацию многочисленных налоговых и кредитных льгот;
- контроль за ростом заработной платы с этой целью при Совете Министров была создана «финансовая полиция» для контроля за финансовой дисциплиной;
- девальвацию в 1,6 раза курса злотого относительно твердых западноевропейских валют и доллара для стимулирования экспорта и конкуренции на внешнем рынке [3, с. 356].

По замыслу Т. Мазовецкого реализация программы стабилизации должна была создать приемлемую экономическую среду для достижения главной цели реформ: изменений в системе собственности, приватизации. Кроме того, устойчивый курс национальной валюты относительно доллара должен был стать основой для преодоления автаркических тенденций в экономике и монополизме. Создание либеральной экономической среды должно было также компенсировать явный недостаток внутренних источников развития и отсталость национальной экономики за счет привлечения в Польшу иностранного капитала [2, с. 86].

«Я хочу быть премьером всех поляков. Независимо от их взглядов и убеждений, которые не могут быть критерием разделения граждан на категории». Эти слова премьера были встречены овацией в парламенте. Вскоре сдвиги, особенно в формировании нового облика польской

экономики, в преобразовании общественного устройства стали явными. [1, с. 26]. Отметим довольно успешные меры по укреплению курса польской валюты в отношении доллара США, торможение темпов инфляции, появление на потребительском рынке много дефицитных прежде товаров, ускорение процесса передачи государственной и общественной собственности в частные руки, создание правовой базы под иные экономические отношения, преобразования в функционировании общественно-политической системы [4, с. 386].

Тадеуш родился 1927г. В г. Плоцк. По образованию юрист, основатель и главный редактор органа Клуба Католической интеллигенции (ККИ) ежемесячного журнала «Вензь». В 1961 -71гг. депутат сейма Польской народной Республики (ПНР) от католической группы «Знак». Уже в первом своем выступлении в парламенте, в ходе дебатов, касавшихся системы просвещения и воспитания в стране, он критиковал так называемое научное мировоззрение, призывал к плюрализму школы и автономии высших учебных заведений. Также в дальнейших выступлениях будущий глава правительства домогался от парламента и властей демократизации общественной жизни во всех ее проявлениях, облегчения социального положения разных слоев трудящихся, в том числе пенсионеров. [5, с. 253].

Крутые повороты и перемены в жизни многих поляков внесла волна августовских забастовок 1980 года, и прежде всего на Балтийском побережье Польши. Т. Мазовецкий выступает в качестве инициатора письма группы интеллектуалов в поддержку бастующих судостроителей, а 22 августа прибывает на Гданскую Судоверфь. Позже Л. Валенса (президент Польши) будет множество раз вспоминать, как запросто спал на пенопласте под одним столом на верфи с будущим председателем Совета Министров. Т. Мазовецкий создает и возглавляет группу экспертов при руководстве межзаводского забастовочного комитета, а затем – «солидарности». С этого момента находится в центре «солидарности» (независимый самоуправляемый профсоюз) и оказывает на нее влияние, участвует практически во всех переговорах лидеров профобъединения с представителями правительства. В конце 80-х годов он активно принимал участие в переговорах, между правительством и конструктивной оппозицией, получивший название «круглый стол» [6, с. 91-92]. Важным решением этого органа было проведение общенациональных выборов 1989 года. Выборы в сенат были свободными, они прошли в два тура и принесли оппозиции колоссальный

успех. Она провела практически всех своих кандидатов в парламент уже в первом туре, завоевала 99 из 100 мест в сенате [3, с. 355].

В феврале – апреле 1989 г. Он был сопредседателем рабочей группы по проблеме профсоюзного плюрализма, член комиссии по политическим реформам и подкомиссии по средствам массовой информации, координатор рабочих групп оппозиции на переговорах между оппозицией и Польской объединенной рабочей партией за «круглым столом».

По утверждению его сотрудников Т. Мазовецкий мог работать по 20 часов в сутки, указывали на его работоспособность, упорство и последовательность. Он знал, чего хотел. Занимая должность главы Правительства, демонстрировал способности к компромиссу, ибо считал, что компромисс – это не нечто плохое, не проигрыш, а метод делать политику и проявления уважения к партнеру. Был способен внимательно выслушать собеседника и убеждать без излишних эмоций. Многие из перечисленных личных качеств председателя совета Министров, поворот в политических характеристиках высшего аппарата исполнительной власти, осуществленный с его приходом на этот пост, – вот те основные причины, которые по всей видимости, вызвали граничащий с энтузиазмом прием, оказанный Т. Мазовецкому большинством измученной затяжным кризисом и перипетиями конца 80-х начала 90-х годов XX века польской общественности.

Таким образом, можно согласиться с мнением, что Т. Мазовецкий производил впечатление человека, предпринимающего хотя бы попытку подняться выше некоторых качеств и чувств, мешающих рафинированному политику. Заложенные под его руководством социально-экономические основы в последующие годы дали свои положительные сдвиги. А это в свою очередь дала возможность Польше стать полноправным членом Европейского Сообщества и НАТО. Он воспринимался большинством поляков как интегратор нации, способный интересы нации поставить выше интересов партий.

Литература

1. Бесараб М. Євро інтеграція Польщі у сусіда «Хата біла»? // Віче.- 2002. – № 10. – С. 16-19.
2. Бжезинский З. Великий провал. Рождение и смерть коммунизма в двадцатом веке. – М.: 1989. – 225 с.
3. История государства и права Славянских народов: Учеб.посоие / авт.-сост. И.Н. Кузнецов. – М.: Новое знание, 2004. – 587 с.

4. Краткая история Польша. С древнейших времен до наших дней. – М.: 1993. – 410 с.
5. Кто есть кто в мировой политике. / Редкол.б Кравченко Л.П. и др. – М.: Политиздат, 1990. – 559 с.
6. Шмераль Я. Восточная Европа: по ком звонит колокол? // Диалог №, 1990. – С. 86-93.

Артеменко О.В.

*аспірант кафедри глобалістики,
євроінтеграції та управління національною безпекою
Національна академія державного управління при Президентові України*

ЕКОЛОГІЧНІ ОБМЕЖЕННЯ ЯК ФАКТОР СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ НА ДЕРЖАВНОМУ, РЕГІОНАЛЬНОМУ ТА МІСЦЕВОМУ РІВНЯХ

«Стратегія національної безпеки України», затверджена Указом Президента України (№ 287/2015) 26 травня 2015 року, значно поглиблює перелік пріоритетів екологічної безпеки держави таких, як збереження природних екосистем, зниження рівня забруднення навколишнього середовища, створення ефективної системи моніторингу довкілля, забезпечення контролю джерел забруднення атмосферного повітря, поверхневих і підземних вод, зниження рівня забруднення ґрунтів [3]. Для досягнення поставлених цілей постає необхідність встановлення обмежень у використанні природних ресурсів. На сьогодні в Україні майже на 2,5% території за формальними ознаками встановлено режим обмежень господарської діяльності (заповідники і резервати з відповідним статусом природоохоронної діяльності) [3, с. 101].

Екологічні обмеження економічного зростання в Україні обумовлені загальними причинами та тенденціями що склалися у світі у процесі використання природних ресурсів. До них, в першу чергу, відносять обмеженість природних ресурсів, що виступають в якості предмета праці, а також, в цілому, їх екстенсивним характером використання. Це пов'язано зі збільшенням не тільки загального населення планети, а й загальними показниками споживання, які значною мірою пов'язані з рівнем розвитку того чи іншого суспільного утворення.

Неможливість природним шляхом подолати вплив промислового і комунального забруднення поверхневих і підземних вод, атмосфери, виснаження природних ресурсів та нерозривно пов'язаного з цим чинником здоров'я населення України становить реальну загрозу національній безпеці

України і є головною причиною виникнення кризового стану довкілля [1]. Стосовно України можна говорити про те, що хоча чисельність населення зменшується, слід очікувати зростання негативного техногенного впливу на територію держави у зв'язку із зацікавленістю у природних ресурсах глобальних економічних систем. Наслідком цього, з великою долею ймовірності, виникають умови та можливості примусу України, з одного боку, до розвитку ресурсоємного первинного сектору економіки, а, з другого боку, до обмеження розвитку високотехнологічних виробництв.

Крім того, суттєвим фактором, що формує екологічні обмеження, стає забруднення навколишнього середовища. Особливо це стосується проблеми розвитку виробництв, що базуються на використанні високих технологій, у тому числі, і нано-технологій. Високотехнологічне виробництво, зазвичай правило, отримує найбільшого розвитку в умовах агломераційної концентрації, що призводить до актуалізації додаткових екологічних проблем. Таким чином, екологічні обмеження мають як внутрішні так і зовнішні джерела походження. Це потребує формування відповідної політики, яка переносила б акценти вирішення проблеми раціонального використання природних ресурсів та забезпечення сприятливого середовища на територіальні господарські системи, в рамках не тільки «зеленої», але й «синьої» економіки.

Екологічні обмеження збалансованого, сталого економічного зростання можна диференціювати таким чином [2, с. 101]:

- землересурсні щодо можливостей використання родючості земель, використання земель для певних видів агропромислового виробництва, розвитку систем поселень, збереження біорізноманіття тощо;
- водоресурсні, що пов'язані із дефіцитом водних ресурсів для промислових, господарських, та головне, питних проблем населення, у тому числі на територіях значного антропогенного навантаження та інтенсивного сільськогосподарського виробництва;
- лісоресурсні, що стосуються як безпосередньо кількості та якості лісових ресурсів, так і врахування лісоресурсного потенціалу для забезпечення асиміляційного потенціалу навколишнього середовища, зорієнтованого на підтримання здатності екосистем відновлювати свої властивості після зовнішнього втручання та збереження екологічного балансу навколишнього середовища;
- мінерально-сировинні, що пов'язані з використанням певних видів мінеральної сировини для продуктивного розвитку промисловості та

паливно-енергетичного комплексу держави, структурою економіки в цілому: тобто обмеження торкаються формування вартості кінцевої продукції та обмежують розвиток ресурсозалежних галузей національної економіки;

- вторинні ресурси, що зумовлені нераціональним поводженням з відходами;

- системні природні ресурси асиміляційного типу, які зорієнтовані на використання у бальнеологічних і рекреаційних цілях. Ці обмеження регулюються системою генерального планування території, його дотримання та розвитку природно-заповідних територій їх збереження та відновлення, зокрема місцевого значення.

Механізмом врахування та регулювання екологічних обмежень є інституційні запобіжники. Вони поділяються на глобальні та міжнародні, національні, регіональні, територіальні та локальні, що визначаються не тільки ієрархічною та інституціональною будовою рівнів протікання економічних процесів, а й специфікою реалізації цілей соціально-економічного розвитку. Так, глобальні й міжнародні обмеження являють собою систему інституційних застережень та ресурсних можливостей для регулювання процесів зростання, а саме інтеграції до зовнішніх ринків.

Міжнародні обмеження стосуватимуться також розвитку і трансферу технологій, що сприятимуть захисту навколишнього середовища або розвитку виробництв, які мінімально впливатимуть на екологічну безпеку суспільства і території.

Національні екологічні обмеження економічного зростання пов'язані з особливостями загальнодержавного розвитку економіки, нормативно-правового та інституційного забезпечення політики сталого розвитку й екологічної безпеки. Це система національного законодавства, регуляторної та податкової політики стосовно адміністративних та економічних методів природокористування й охорони навколишнього природного середовища.

Регіональні екологічні обмеження пов'язані з системою застосування нормативно-правових важелів та регуляторної бази регіонального рівня до конкретних проектів, планів і програм територіального розвитку, суспільного поступу територіальних громад. Саме на регіональному рівні в Європейському Союзі формується політика як економічного зростання, так й охорони довкілля і використання природних ресурсів. На рівні регіональних обмежень утворюються регулятори щодо розвитку природно-заповідного фонду, виявляються та регулюються об'єкти підвищеної екологічної

небезпеки, реалізується державна екологічна політика. Остання практично визначає ефективність національних природоохоронних стратегій і програм.

На територіальному або локальному рівні екологічні обмеження розвитку стосуються реалізації конкретних проектів, які можуть бути економічно та соціально непривабливими через трансформацію природних екологічних систем, виснаження природних ресурсів, деградацію місцевих ландшафтів, неможливість реалізувати необхідні рекреаційні та бальнеологічні функції життєдіяльності людини і суспільства.

Таким чином, екологічні обмеження економічного зростання наявні на всіх ієрархічних рівнях і реалізуються через обмеження природно-ресурсного та асиміляційного потенціалу навколишнього середовища і пов'язані рекреаційно-бальнеологічні функції територіального розвитку.

Конкретним виразом екологічних обмежень можуть бути встановлені на конкретних територіях, підприємствах і екосистемах граничні межі викидів або скидів забруднюючих речовин у навколишнє середовище та розміщення відходів, а також граничні межі використання або вилучення природних ресурсів з урахуванням екологічної обстановки в регіоні.

Отже, встановлення таких меж має здійснюватися в руслі державного та регіонального стратегічного планування, узгоджуватися з показниками економічних та екологічних програм розвитку регіонального та галузевого рівня. Встановленню кількісних та якісних критеріїв для визначення екологічних обмежень може сприяти оцінка екологічної ємності території як узагальнюючої екологічної характеристики, що виражає максимум техногенного і антропогенного навантаження, яке може витримувати протягом певного часу екологічна система, не втрачаючи своїх структурно-функціональних властивостей і зберігаючи можливості самовідтворення.

Література

1. Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього середовища в Україні. – [Проект]. – Міністерство екології та природних ресурсів України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.menr.gov.ua/press-center/news/123-news1/5358-kontseptsiya-reformuvannia-sistemy-derzhavnoho-nahliadu-kontroliu-u-sferi-okhorony-navkolyshnoho-seredovyshcha-v-ukraini> (станом на 07.11. 2016).

2. Сталий людський розвиток: забезпечення справедливості: Національна доповідь / Кер. авт. колективу Е.М. Лібанова / Інститут

демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи. – Умань : Вид.-поліграф. центр «Візаві», 2012. – 412 с.

3. Указ Президента України від 26.05.2015 №287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (станом на 07.11.2016).

Весельська Л.А.

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри глобалістики, євроінтеграції та управління
національною безпекою
Національна академія державного управління при Президентові України*

ЄВРОПЕЙСЬКА ПОЛІТИКА УПРАВЛІННЯ МІГРАЦІЙНИМИ ПРОЦЕСАМИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Міграційні процеси тягнуть за собою зміни в соціальній і демографічній структурі українського суспільства. Вони істотно впливають на суспільний поділ і рівень оплати праці, на ринок праці в цілому, а також на рівень соціальної напруженості в регіонах з тривалим і інтенсивним припливом людей.

Перш за все, міграції дуже впливають на демографічні процеси. Вони призводять до змін статеві-віковою і соціальної структури населення в районах, звідки мігранти їдуть і куди приїжджають. У районах з відтоком, що перевищує темпи відтворення населення, чисельність його скорочується, знижується народжуваність, оскільки в міграціях бере участь переважно молоде населення. Відповідно, в цих регіонах збільшується частка населення старших вікових груп. У районах же припливу мігрантів підвищується частка молодих вікових груп і, як правило, зростають темпи відтворення населення [3, с. 217].

Цілями регулювання міграційних процесів в Україні є забезпечення сталого соціально-економічного та демографічного розвитку держави, національної безпеки, задоволення потреб вітчизняної економіки в трудових ресурсах, раціональне розміщення населення на території країни,

використання інтелектуального та трудового потенціалу мігрантів для досягнення благополуччя і процвітання нашої держави.

Регулювання міграційних процесів в Україні ґрунтується на наступних принципах:

- захист прав і свобод людини на основі законності та неухильного дотримання норм міжнародного права;
- захист національних інтересів і забезпечення безпеки і територіальної цілісності України
- поєднання інтересів особистості, суспільства і держави;
- диференційований підхід держави до вирішення проблем різних категорій мігрантів.

Основними напрямками діяльності з регулювання міграційних процесів є [2, с. 161]:

1. Створення єдиної системи міграційного контролю та вдосконалення діяльності державних органів виконавчої влади, які здійснюють міграційний контроль на території України, координація їх взаємодії з органами прикордонного та митного контролю;
2. Посилення відповідальності органів виконавчої влади за порушення міграційного законодавства України;
3. Інформування відповідними органами виконавчої влади іноземних громадян і осіб без громадянства на території України про їх правове становище та про порядок набуття українського громадянства.
4. Реалізація заходів із депортації незаконних мігрантів з України в держави їх громадянської належності чи постійного проживання.

На сьогоднішній день побудова ефективної міграційної політики – пріоритет національних проектів більшості сучасних держав, оскільки міграційні процеси в XX столітті значно впливають на економічні, політичні та культурні інститути як держав, що є постачальниками мігрантів, так і приймаючих держав.

Зарубіжний досвід в міграційній політиці країн Європейського Союзу, незважаючи на деякі відмінності і національні особливості, характеризується в даний час наступними принципами [1, с. 237]:

- проведення політики по обмеженню в'їзду в країну низькокваліфікованої робочої сили;
- боротьба з нелегальною міграцією;
- проведення політики реєміграції.

У сучасній Європі усвідомлюють політику міграції як політику майбутнього, і подальше посилення законів стосується тільки нелегальної міграції.

Рада ЄС ухвалила План глобальних дій проти нелегальної міграції та торгівлі людьми. Основні пункти Плану – удосконалення візової політики, обмін інформацією та її аналіз, заходи, що регулюють порядок перетину кордонів і репатріацію – були враховані при розробці стратегії Євросоюзу по боротьбі з нелегальною міграцією. Потім Комісія ЄС представила Пропозиції, що містять проект загальної директиви, прописала основні права всіх легально працюють в ЄС мігрантів, а також чотири директиви щодо критеріїв прийняття іноземних працівників і отримання ними права на проживання та роботу в ЄС.

Важливим кроком у сфері захисту прав нелегальних мігрантів на території ЄС і протидії нелегальній міграції стало рішення про введення єдиних на території всього Євросоюзу головних санкцій проти роботодавців, які використовують працю нелегальних мігрантів [4].

Міграційна політика країн характеризується в даний час наступними принципами: проведення політики по обмеженню в'їзду в країну низькокваліфікованої робочої сили; боротьба з нелегальною міграцією, особливо після масового потоку нелегальної міграції із Сирії.

З метою ефективного регулювання міграційними процесами, країнами Європейського Союзу було розроблено єдину політику, фінансові інструменти та механізми, що спрямовані на удосконалення механізмів державного управління міграційними процесами на національному та наднаціональному рівнях. Це амбітна мета була реалізована в форматі реалізації зовнішньої політики ЄС, що має назву «Європейська політика сусідства».

Для України нагальною є потреба створення ефективних механізмів державного управління міграційними процесами, які б сприяли запровадженню дієвих заходів з протидії нелегальній міграції. Важливою складовою процесу є використання європейського досвіду державного управління з протидії незаконній міграції.

На нашу думку, позитивний досвід Європейського Союзу в управлінні міграційними процесами може послужити прикладом. Оскільки Україна в даний час також стикається з проблемою міграції і шукає шляхи її ефективного регулювання, то вже досягнуті напрацювання Європейського

Союзу в цій сфері можуть бути корисні і для української державної міграційної політики.

Література

1. Левітан А.Л. Європейський досвід державного управління з протидії незаконній міграції / А.Л. Левітан // Вісник АМУ. – С. 233–240.
2. Малиновська О.А. Україна, Європа, міграція: міграції населення України в умовах розширення ЄС / О.А. Малиновська. – К. : Бланк-Прес, 2004. – 172 с.
3. Малиновська О.А. Міграція та міграційна політика / О.А. Малиновська. – К : Центр учб. л-ри, 2010. – 304 с.
4. Migration and migrant population statistics. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://epp.eurostat.ec.europa.eu>

Коліжак В.В.

*аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою*

Національна академія державного управління при Президентові України

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ РЕФОРМУВАННЯ СЕКТОРА БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В розвинутих країнах світу діють потужні центри, авторитетні незалежні мозкові центри (так звані «think tanks»), що опікуються питаннями удосконалення сектору безпеки і оборони. Серед них широко відомі американська корпорація RAND Corporation, Гаазький центр стратегічних досліджень, британський аналітичний центр DEMOS та ін. На запрошення відповідних урядових структур, у тому числі закордонних, вони здійснюють аналіз ситуації, що склалася в секторі безпеки, надають попередні рекомендації.

Останнім часом все більшого визнання у світі набуває Шведська національна контактна група щодо реформи сектору безпеки (The Swedish National Contact Group for Security Sector Reform (NCSSR) , яка була утворена у 2008 р. за ініціативою Міністерства оборони та Міністерства Зовнішніх відносин і юстиції. Її метою була координація шведського підходу до

реформування сектору безпеки крізь поширення інформації, спільні місії та аналіз. За цей час NCSSR працювала в Ліберії (2009 р.), Колумбії (2011 р.), Демократичній Республіці Конго (2011 р.). Група включає наступні шведські агенції: Збройні Сили; Оборонне дослідницьке агентство; Академію Folke Bernadotte; національну адміністрацію судів; поліцію, Службу тюремних установ та випробувального терміну, прокуратуру; Шведське агентство з міжнародного розвитку та співробітництва (Sida) [1, с. 7].

3 травня 2015 р. NCSSR працює в Україні. А вже 1 грудня 2015 р. шведська національна контактна група представила доповідь з попереднім аналізом справ. Найбільше занепокоєння у експертів викликає стан справ Міністерстві оборони та Генеральному штабі Збройних Сил України. У першу чергу вимагає посилення демократичний контролю над оборонною сферою. Відповідно до західних стандартів, міністр оборони є політичною фігурою і на цю посаду зазвичай призначається цивільна особа. Однак діючий міністр оборони України С. Полторак до свого призначення обіймав посаду Командувача Національною гвардією і у жовтні 2015 р. він отримав звання генерала армії України. Крім цього, більшість цивільного персоналу Міністерства оборони України складають колишні військові. На думку фахівців така диспропорція навряд чи виправиться, якщо зарплати цивільному персоналу не будуть суттєво підвищені.

Засилля військових (діючих та у запасі) всередині Міністерства оборони створює значну проблему з огляду перспектив демократичного цивільного контролю на оборонним сектором, оскільки там переважають військові, а не політичні підходи.

Іншою серйозною проблемою постали добровольчі батальйони. З початку свого заснування вони мали вороже ставлення і сумнівну лояльність щодо уряду і військового керівництва держави. Волонтери відкрито піддавали критиці мінські домовленості і могли не виконати накази про припинення бойових дій. Деякі підрозділи фінансувалися ззовні, в тому числі олігархами. Відтак, в країні й досі існує побоювання, що вони можуть стати часткою приватної армії, а не урядових військ [2].

Слід зазначити, що надійність добровольчих батальйонів ставлять під сумнів не тільки очільники держави. Соціологічні опитування березня 2015 р. показали, що тільки 2,2% повністю довіряють активістам добровольчих батальйонів, 22,4% переважно довіряють, 37,6% – скоріше не довіряють та 31,6% – повністю не довіряють і 6,1% не мають усталеної думки.

Іншою серйозною проблемою залишається прозорість та підзвітність дій високопосадовців. Корупція залишається однією з найсерйозніших проблем в Україні. За даними Transparency International, країна у 2015 р. посідала 140 місце серед 168 держав, тобто входила до 40 найбільш корумпованих країн світу [3]. Оборонний сектор також був важко вражений цією «хворобою», що не тільки позначилося на здатності виконувати завдання щодо забезпечення національної безпеки, але й підірвало довіру суспільства до армії як інституту. Корупція спостерігається в усіх сферах оборонного сектору, включаючи різноманітні види закупівель, будівництво, розміщення у військових містечках, призив на військову службу, призначення на посади тощо.

Радикального покращання вимагає і ситуація із забезпеченням прав людини, особливо в зоні проведення Антитерористичної операції. Під час бойових дій на Донбасі за свідченням впливової організації Amnesty International, обидві сторони скоїли чимало злочинів. Серед них вбивство мирних мешканців, насильство та пограбування, тортури над військовополоненими тощо. При цьому дії уряду України щодо покарання винних не відрізняються цілеспрямованістю та ефективністю [10]. До цього слід додати, що у 5 лютого 2015 р. був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» № 158-VIII, що дозволяє командирам застосовувати фізичну силу, спеціальні засоби і зброю в бою проти військовослужбовців, які чинять «злочинні діяння» [4]. Такі заходи навряд чи відповідають західним стандартам в галузі захисту прав людини.

Західні експерти справедливо нарікають на відсутність ефективних мотиваційних важелів у якісному відборі та підготовці кваліфікованих кадрів для сектору безпеки і оборони України, насамперед для ЗС України. Пр це свідчить соціальний склад війська. Серед призовників переважає бідна й неосвічена молодь без відповідної професійної підготовки. Не спостерігається класової диверсифікації і серед співробітників Міністерства оборони України. Таким чином актуалізована гостра проблема нерівності, яка з часом може мати катастрофічні наслідки.

Анексія Криму довела, що ЗС України мали поганий бойовий вишкіл і недостатню мотивацію для супротиву ворогу. Відтак гостро постає питання покращання бойового тренінгу в умовах ведення так званої гібридної війни. Стосовно його актуальності у суспільстві досягнуто консенсус. Інтенсивна та

масштабна мобілізація нових призовників дозволила збільшити склад українського війська за рахунок нових призовників та погано тренованого резерву з 130 тис. осіб у 2014 р. до 250 тис. осіб у 2015 р., хоча переважна більшість з них має тільки початкові навички у бойовій професії.

Зазначені проблеми лише частково почали розв'язуватися останнім часом і значною мірою залежать від загального поступу українського суспільства та успіху загальнонаціональних масштабних реформ.

Література

1. Hanssen M. International support to security sector reform in Ukraine. A mapping of ssr projects. Global Reporting / Måns Hanssen. – Folke Bernadotte Academy, 2016 – 100 pp.
2. Klein M. Ukraine's Volunteer Battalions – Advantages and Challenges. / Margarete Klein // RUFS Briefing, No 27, FOI Memo 5312, April 2015. – 32 pp.
3. Transparency International (2016). Corruption by country/territory. – [Електронний ресурс] – Режим доступу URL: <https://www.transparency.org/country/#UKR>.
4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення відповідальності військовослужбовців, надання командирам додаткових прав та покладення обов'язків в особливий період» № № 158-VIII від 5 лютого 2015. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/158-19>

Коновалова М.В.

*кандидат наук з державного управління,
викладач кафедри соціальної політики*

Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ДЕРЖАВИ ЯК УМОВА СОЦІАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасний бізнес як гнучка та динамічна система спрогнозував подальші споживчі очікування і активно розробляє корпоративну соціальну відповідальність (КСВ) як довгострокову перспективу процвітання компанії. Чи можливі подібні перетворення з боку держави? Чи можливим є

формування соціальної відповідальності держави з метою подолання логіки короткострокової перспективи соціального розвитку та забезпечення соціальної безпеки суспільства?

Вагомою складовою політики, що дасть змогу зламати тенденцію падіння рівня життя населення, є формування і поширення практики соціальної відповідальності. Її принципам має підпорядковуватися діяльність держави, поведінка економічних суб'єктів і населення. Відсутність традицій і правового поля не видається нездоланною перешкодою. Значно важливішими, як зазначає Президент України у щорічному посланні до Верховної Ради, «є готовність і соціальний запит населення України підтримувати ідеологію і впроваджувати практику соціальної відповідальності» [1, с. 91].

Світова наука вивчає проблему соціальної відповідальності вже понад 150 років, відтоді як Л. Штайн увів у науковий обіг поняття «соціальна держава», а слідом за тим А. Боен – поняття «соціальна відповідальність». Вагомий внесок у розробку теоретичних засад формування соціальної відповідальності влади зробили Х. Байєр, В. Бакуменко, Б. Венер, В. Винниченко, Ю. Габермас, Є. Танчев, В. Ткаченко, Ф. Фабрициус, Г. Хартвіг, К. Хессе, Е. Хубер, І. Яковюк, та ін.

Ще в давнину філософи античної Греції вивчали питання свідомості вчинків та відповідальності держави перед суспільством, а не лише знання і виконання законів людиною, тобто її обов'язків перед державою. Соціальна відповідальність держави, в загальному, полягає у виконанні нею загально соціальних завдань, забезпечення суспільних благ та підтримання порядку, тому що без цього під загрозою нормальне функціонування суспільства, а також формування соціальної відповідальності у суспільства для зменшення кількості протиріч та згладжування можливих конфліктів [3, с. 23].

Соціальна відповідальність держави повинна базуватись на визначенні та конкретизації обов'язків держави та її інститутів щодо прийняття та виконання законів, нормативно-правових документів, які спрямовані та забезпечують збереження, ефективне використання людських та природних ресурсів, додержання та реалізацію у повному обсязі державних соціальних гарантій та державних соціальних стандартів; створення умов та можливостей формування та накопичення людського та соціального капіталу, забезпечення соціальної безпеки суспільства.

Одним із пріоритетних напрямів соціальної політики є державна політика, спрямована на формування та збагачення соціальної безпеки

людини і суспільства. Класичне визначення соціальної безпеки – це сукупність заходів, спрямованих на захист інтересів країни й народу в соціальній сфері, на розвиток соціальної структури й відносин в суспільстві, системи життєзабезпечення і соціалізації людей, способу життя відповідно до потреб прогресу, теперішніх і майбутніх поколінь. Зеркалов Д.В. визначає соціальну безпеку як дбайливе відношення держави до головного свого багатства – людини. Підхід до вирішення соціально-економічних проблем з точки зору розвитку людини передбачає зміну пріоритетів. Не людина – заради досягнення економічних цілей, а економіка – в інтересах розвитку людини. Не людина – заради охорони державних кордонів, а держава – для охорони інтересів людини, створення і використання тих переваг розвитку, які досягаються завдяки суспільній солідарності, і т.д. Одним із важливих факторів соціальної безпеки науковець визначає розвинену соціальну відповідальність як суспільства, так і держави [2, с. 13].

Соціальна безпека держави покликана забезпечити сталий розвиток суспільства. Глобальний рівень розкриває зміст соціальної відповідальності через визначення проблем та умов існування людства та пошук шляхів їх розв'язання завдяки поширенню соціальної інтеграції, спрямованої на забезпечення сталого розвитку суспільства, а отже соціальної безпеки.

Сталий розвиток передбачає збалансованість розвитку економічної, екологічної та соціальної систем і одночасну їх здатність до саморегуляції та відтворення. Найбільш впливовим важелем на шляху впровадження сталого розвитку стала соціальна відповідальність.

У вже згадуваному посланні Президента України до ВР України присвячений цілий підрозділ соціальній відповідальності як фактору, що зможе зупинити падіння життя населення України (одна із загроз соціальній безпеці країни). Цікавим видається те, що мова йде лише про корпоративну відповідальність бізнесу [1, с. 92].

Вважаємо, держави, як і приватні компанії, теж можуть сприяти новій соціальній тенденції. Проте, держава, на відміну від бізнесу має певні перешкоди на шляху формування власної соціальної відповідальності. Часто посадові особи чи політики використовують таку соціальну дію, якої вимагає електорат в певний проміжок часу, а отже використовують логіку короткої перспективи.

Відповідальність держави є зобов'язанням забезпечити захист невід'ємних соціальних прав, які властиві людській природі (наприклад, право на життя, здоров'я і т.д.). Це можна розглядати як класичну функцію

держави. Відповідальність держави стає державною соціальною відповідальністю коли держава захищає права нинішніх і майбутніх поколінь своїх громадян та громадян інших держав, та / або підвищує обізнаність суспільства щодо власних соціальних прав та обов'язків (екологічна відповідальність), чим і досягає триєдину мету сталого розвитку. Враховуючи, що на сучасному етапі в Україні як соціальні, так і економічні фактори є досить нестійкими, важливим є моральна та етична переорієнтація державного управління на кшталт функціонування сучасного приватного сектору.

Але варто розуміти, що приватні компанії, навіть якщо прагнуть максимізувати прибуток шляхом прийняття підходу КСВ, не зобов'язані гарантувати забезпечення соціальних інтересів суспільства в цілому. Корпорації часто вирішують лише деякі пролемні питання в соціальній сфері. Тоді ж як соціальновідповідальна державна політика має на меті слідувати інтересам всього суспільства і допомагати державній системі досягти вищого рівня добробуту всього суспільства. Адже соціальна відповідальність держави як певна форма організації влади існує на певній соціальній базі, і виступає як представник всього суспільства, а отже, тут має місце найвищий рівень відповідальності перед суспільством.

Звертаючи увагу на те, що основою соціальної відповідальності є динамічна система цінностей, властивих індивіду, соціальній спільноті та суспільству загалом, інституціям та органам державної влади, органам місцевого самоврядування, їх посадовим особам, важливо визначати етичний та ціннісний рівень особистості в системі державного управління. А також на державному рівні пропагувати ціннісні орієнтири суспільства, що детермінують діяльність та поведінку всіх учасників соціальних дій.

Соціальна відповідальність є одним з базових механізмів реалізації сучасних демократичних цінностей в державному управлінні на різних рівнях: базисному, цивілізаційному; загальнодержавному, суспільному; груповому, рольовому та персональному, ситуативному.

На першому рівні соціальна відповідальність стосується проблем вищого політичного порядку – війни та миру, екологічної безпеки, техногенних та природних загроз, шляхів розвитку цивілізації тощо. На другому рівні соціальна відповідальність посадових осіб пов'язана з визначенням оптимального шляху розвитку країни, запобіганням громадянського протистояння, забезпеченням розвитку нації та соціального порозуміння. На третьому та четвертому рівнях соціальна відповідальність

відображає ступінь громадянської зрілості людини. Її здатність обирати національні, професійні та особистісні пріоритети, готовність відстоювати національні інтереси та національну державну політику.

За низький ступінь реалізованості та високий рівень укорінення негативних явищ у суспільному та економічному розвитку несе відповідальність держава. Вважаємо, необхідним фактором розвитку соціальної відповідальності держави визначення чітких санкцій як для державних службовців, так і для представників влади за безвідповідальну діяльність. Адже сама сутність поняття «соціальна відповідальність» визначає застосування до порушника соціальних норм заходів впливу, передбачених цими нормами.

Отже, хоча визначити і сформулювати бажаний стійкий розвиток та соціальну безпеку держави є непростим завданням соціальної політики, відправною точкою для зміни є соціальна відповідальність держави, що виражається в етичних та культурних цінностях системи державного управління, обов'язку реагувати на соціальні тренди та чітко визначеній системі санкцій за безвідповідальні соціальні дії.

Література

1. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2016 році». – К. : НІСД, 2016. – 688 с.
2. Зеркалов Д.В., Арламов О.Ю. Соціальні проблеми сталого розвитку Електронний ресурс : Монографія. – К.: Основа, 2013. – 562 с.
3. Охріменко О.О., Іванова Т.В. Соціальна відповідальність. – Навч. посіб. – Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». – 2015. – 180 с.
4. Приятельчук А.О. Соціальна безпека в контексті управління розвитком суспільних відносин / А.О. Приятельчук, О.М. Іщенко // Альманах. Філософські проблеми гуманітарних наук. – К. : Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка, 2010. – № 19. – С. 135-140.

Коптелов А.О.
соискатель юридического факультета
Гуманитарный университет
(Екатеринбург, Россия)

ПРАВООЗАЩИТНАЯ ФУНКЦИЯ ГОСУДАРСТВА НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

История развития правовой жизни общества показывает, что правовому регулированию подвергаются три группы общественных отношений: по обмену ценностями, по управлению обществом, по обеспечению правопорядка. Урегулирование последней группы общественных отношений позволяет обеспечить нормальное протекание процессов обмена ценностями и управления в обществе. В рамках отношений по обеспечению правопорядка устраняются препятствия на пути осуществления прав и интересов отдельных субъектов права, то есть реализуется правозащитная функция.

Возникновение в обществе экономического неравенства и переход к политически организованному обществу предполагает осуществление публичных функций государством. В политически организованном обществе такие функции становятся функциями государства и осуществляются его аппаратом.

Как указывает, М.М. Рассолов, «функции современного государства – это жизненно важные, нормативно регламентированные и организационно-обеспеченные в условиях современного демократического общества сферы конкретной деятельности государства, обусловленные объективно необходимыми его целями и задачами, выражающие его цивилизационную сущность и социальное назначение» [7, с. 108].

Каждая из функций государства имеет сложный состав. Элементами, образующими в совокупности отдельную государственную функцию, являются подфункции. Последние не выступают пассивными составными частями функции государства. Они активно воздействуют на систему конкретной функции, формируя или изменяя ее различные параметры. При этом реализация подфункций в рамках отдельной функции подчинена достижению основной цели этой функции, как более общего направления государственной деятельности.

Первоначально правозащитная функция государства не формировалась как самостоятельная функция и поглощалась функцией правоохранительной, выступая ее подфункцией.

С гуманизацией правозащитной системы и утверждением прав человека в качестве важнейшего общественно-политического и социально-правового института правозащитная подфункция получила свое развитие и фактически выделилась из функции правоохранительной, сохраняя с ней тесную связь.

Как указывает Беспалова М.А., «правозащитная функция государства представляет собой возникшее на определенном этапе развития общества и государства под воздействием гуманитарных аксиологических требований, детерминированное конституционной обязанностью государства защищать права и свободы человека и гражданина сущностное направление деятельности государства, содержание которого выражается в пресечении нарушения и восстановлении нарушенного права посредством адекватных мер, принимаемых от имени государства публичными субъектами с учетом специальных механизмов и инстанций ответственности» [4, с. 10].

Основаниями выделения в отдельную государственную функцию, правозащитной функции выступают: расширение масштабов и возрастание деятельности государства в правозащитной сфере; структурное выделение в относительно самостоятельную систему государственных органов и учреждений, деятельность которых направлена на защиту прав и свобод человека; формирование и развитие нормативно-правовой базы в правозащитной сфере; значительное улучшение использования нормативно-правового порядка при реализации права на защиту и успешное применение средств борьбы с последствиями его неисполнения; более точное обозначение правозащитной сферы в законодательстве и правоприменительной практике.

По мнению, Земсковой А.И., «под правозащитной функцией государства следует понимать обусловленную естественно-социальными потребностями личности и сущностью правового государства его способность к правозащитной деятельности компетентных субъектов по устранению препятствий на пути осуществления прав человека, восстановлению нарушенных прав и наказанию виновных в их нарушении, а также реализация данной способности совокупностью нормативных, индивидуально-правовых, организационно-правовых и международно-правовых средств обеспечения защищенности прав человека» [5, с. 26].

Исследуя сущность правозащитной функции, необходимо выделить определяющую, главную роль государственных органов и структур в системе специальных субъектов правовой защиты человека.

Как отмечает В.С. Нерсисянц, реализация правозащитной функции в первую очередь предполагает «деятельность государства по защите прав и свобод человека и гражданина, утверждению законности и правопорядка во всех сферах общественной и политической жизни» [6, с. 260].

При этом функционирование государственной системы обеспечения и соблюдения прав человека должно осуществляться при взаимодействии органов и учреждений государства с институтами гражданского общества.

По словам Аракелян М.Р., «современному государству необходимо трансформироваться в институциональный центр, который объединял бы демократические институты, формирующие и реализующие общественные потребности, исходя из примата интересов человека» [3, с. 32].

Однако в любом случае деятельность компетентных государственных и негосударственных субъектов должна рассматриваться в плоскости реализации права человека на правовую защиту, под которой автор настоящей статьи понимает основывающуюся на системе нормативных правовых актов систему взаимосвязанных правовых форм деятельности межгосударственных органов, правозащитных организаций, органов и учреждений государства, общественных структур и отдельных лиц, направленную на создание необходимых условий, устранение препятствий в реализации прав и свобод человека и, в случае необходимости, их восстановления, посредством применения разнообразных методов и средств для достижения общей цели – состояния полной правовой защищенности личности.

А.П. Семитко уровень правовой защищенности личности рассматривает в качестве критерия правового прогресса, под которым он понимает расширение круга лиц, становящихся объектом правовой защиты, и повышение правовой защищенности человека в целом [8, с. 4-5].

Основной целью правозащитной функции государства является состояние максимально возможной правовой защищенности личности в обществе. Состояние защищенности прав человека, как основная цель правозащитной функции государства, достигается в первую очередь через признание или установление за каждой личностью юридического права на правовую защиту.

В статьях 2, 17 и 18 Конституции Российской Федерации правозащитная функция упоминается как важнейшее направление деятельности всех государственных органов, в существенной степени отвечающее самому предназначению современного государства [2].

Так, в статье 2 Конституции РФ указано, что признание, соблюдение и защита прав и свобод человека и гражданина является обязанностью государства.

Согласно ст. 17 Конституции РФ в России признаются и гарантируются права и свободы человека и гражданина согласно общепризнанным принципам и нормам международного права и в соответствии с настоящей Конституцией.

В частности, в статье 7 Всеобщей декларацией прав человека провозглашено, что «все люди равны перед законом и имеют право, без всякого различия, на равную защиту закона» [1].

Как следует из смысла ст. 18 Конституции РФ, права и свободы человека и гражданина являются непосредственно действующими, определяют смысл, содержание и применение законов, деятельность законодательной и исполнительной власти, местного самоуправления и обеспечиваются правосудием.

Таким образом, правозащитная функция призвана решать комплекс задач, стоящих перед государством в правозащитной сфере на современном этапе. Она охватывает все стороны жизни людей и характеризуется комплексным подходом к постановке и решению такой социальной задачи, как создание и совершенствование более удобной для граждан среды жизни в обществе.

В содержании правозащитной функции выражена достигнутая степень развития общества, характер и структура потребностей людей в сфере защиты их прав и свобод, требования гармоничного развития человека и общества. Выделение правозащитной функции государства является закономерностью в развитии современного государства и развития в нем гуманистических начал.

Литература

1. Всеобщая декларация прав человека. Принята Генеральной Ассамблеей ООН 10 декабря 1948 г. – [Электронный ресурс] // Официальный сайт компании «КонсультантПлюс». – URL: <http://www.consultant.ru> (дата обращения 29.10.2016 г.).
2. Конституция Российской Федерации, принята 12 декабря 1993 г. (в ред. от 11.08.2014). – [Электронный ресурс] // Официальный интернет-портал правовой информации «Государственная система правовой информации». – URL: <http://www.pravo.gov.ru> (дата обращения 29.10.2016 г.).

3. Аракелян М.Р. Новое содержание правозащитной функции современного Украинского государства / М.Р. Аракелян // Актуальні проблеми держави і права: зб. наук. пр. / редкол.: С.В. Ківалов (голов. ред.). – Одеса: Юрид. лит. 2012. – Вип. 67. – С. 32-33.

4. Беспалова М.А. Становление правозащитной функции российского государства в условиях современного конституционного строительства / М.А. Беспалова / Автореф. дисс. на соиск. уч. ст. канд. юр. наук. – Белгород, 2011. – 24 с.

5. Земскова А.И. К вопросу о сущности правозащитной функции государства / А.И. Земскова // Общество и право. – 2009. – № 3 (25). – С. 21-27.

6. Нерсисянц В.С. Общая теория государства и права / В.С. Нерсисянц. – М.: Норма: Инфа-М, 2012. – 560 с.

7. Рассолов М.М. Проблемы теории государства и права / М.М. Рассолов. – М.: Юнити-Дана: Закон и право, 2007. – 431 с.

8. Семитко А.П. Правовая защищенность личности как критерий прогресса правовой культуры / А.П. Семитко // Советское законодательство и правовая защищенность личности: межвузовский сборник научных трудов. – Свердловск: Изд-во СЮИ, 1991. – С. 4-5.

Сиромятнікова А.І.

студентка 2 курсу

Інститут прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ КООПЕРАЦІЇ РОБОТИ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА НАСЕЛЕННЯ

Держава здійснює управління в сфері забезпечення охорони порядку за допомогою державних правоохоронних органів, спеціальною функцією яких є забезпечення законності та охорони правопорядку, боротьба з правопорушеннями, охорона законних прав та інтересів громадян, юридичних осіб, суспільства та держави в цілому. До них належать органи внутрішніх справ, прокуратури, служби безпеки, органи охорони державних кордонів, державної податкової служби та інші. Але до системи

правоохоронних органів належать деякі інші державні установи та громадські організації, які, відповідно до законодавства, наділені значними повноваженнями у сфері правоохоронної діяльності. Останні можна характеризувати як безпосередню допомогу органам, що здійснюють охорону правопорядку.

В Конституції України закріплено право громадян на свободу об'єднання у громадські організації для здійснення і захисту своїх прав та інших інтересів. Одними з таких організацій є громадські формування з метою сприяння органам охорони правопорядку у сфері охорони порядку.

Основним законом щодо такої діяльності громадських об'єднань є Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону». В якому вказуються правові та організаційні засади створення громадських формувань з охорони громадського порядку, основні завдання, права та обов'язки таких формувань та їх членів, умови та порядок застосування заходів фізичного впливу і спеціальних засобів та основи взаємодії держави та громадських об'єднань у цій сфері [1].

Громадяни, які виявляють бажання до участі в таких формуваннях мають безперешкодне право здійснювати таку діяльність, окрім випадків встановлених законодавством.

Залучення громадських об'єднань до діяльності правоохоронних органів позитивно впливає на діяльність останніх. По-перше, це сприяє формуванню самосвідомості у громадськості та формуванню розуміння спільноту, що вони можуть власноруч безпосередньо приймати участь у діяльності органів внутрішніх справ. По-друге, можливість таких заходів сприяє формуванню позитивної тенденції зростання довіри населення до Поліції та інших органів виконавчої влади. По-третє, покращується зовнішній та внутрішній імідж таких органів [2, с. 6-8].

Слід констатувати, що до цього часу розвиток співробітництва між поліцією та громадянами відбувався спонтанно, без належної організації і системного підходу. Заходи щодо залучення громадськості до правоохоронного процесу проводилися, як правило, внаслідок гучних і резонансних подій із масштабними негативними наслідками для суспільного життя. Тому тепер взаємодія поліції з громадськими організаціями ґрунтовно сформована на правовій основі і згідно з нею реалізується [3].

Спектр завдань, які в тісній взаємодії з працівниками поліції виконують активісти, досить широкий:

- патрулювання житлових масивів і селищ;

- участь у розшуку зниклих безвісти;
- участь у розшуку та затриманні підозрюваних у скоєнні злочину;
- спільне проведення профілактичних, просвітницьких, виховних заходів серед різних категорій населення;
- робота з підлітками «групи ризику» та безпритульними [3].

Окрім того, члени громадських об'єднань можуть вживати спільно з ОВС заходів до припинення адміністративних правопорушень і злочинів, представляти та захищати інтереси своїх членів у державних органах та підприємствах, установах, організаціях, навчальних закладах та взаємодіяти з іншими органами громадської самодіяльності, що беруть участь у заходах, спрямованих на забезпечення безпеки дорожнього руху.

На жаль, яскравих позитивних прикладів ще не так багато – бракує досвіду й громадської самосвідомості. Загальноприйнятою є думка, що правоохоронні органи, які покликані охороняти громадський порядок і вести боротьбу зі злочинністю та іншими правопорушеннями, не потребують допомоги населення. Але нерідко саме громадяни, котрі стали свідками правопорушення або знають про запланований злочин, можуть надати представникам органів внутрішніх справ неоціненну допомогу у справі профілактики та розслідування злочинів, а також підтримання правопорядку на конкретній території (насамперед за місцем проживання громадян). Не випадково в більшості країн наголос у правоохоронній та правозахисній діяльності органів державного управління робиться передусім на запобіганні злочинам та іншим правопорушенням за допомогою громадськості. Практика свідчить, що значно легше й дешевше і для держави, і для платників податків витратити зусилля й кошти на просвітницьку, виховну роботу, профілактику злочинів та інших правопорушень, ніж на їх розкриття і перевиховання осіб у пенітенціарних закладах [3].

А отже, проблемним місцем в цій діяльності є донесення до громадськості важливості їх участі у заходах запобігання правопорушенням та формування у населення позитивного ставлення до співпраці з органами внутрішніх справ. Насамперед, для цього ОВС має виконувати кропітку роз'яснювальну роботу, безпосереднім спілкуванням працівників цих органів з громадянами. При цьому досягнення ефективності цього процесу забезпечується застосуванням різноманітних форм роботи з населенням. З метою досягнення очікуваного результату представники ОВС мають організовувати і практикувати в повсякденній роботі проведення:

- робочих зустрічей у трудових колективах підприємств, установ, організацій;
- сходів і зборів громадян;
- нарад з керівним складом громадських організацій та зборів з їх членами;
- зустрічей з працівниками охорони приватних установ та фірм [4, с. 15].

Результативність зазначених заходів значно зростає при їх належному організаційному забезпеченні, коли громадянам заздалегідь повідомляється про проведення таких зборів і зустрічей, розсилаються запрошення на них, визначається час, місце і мета їх проведення. Щоб полегшити навантаження на працівників ОВС, можуть запрошуватись до виконання такої діяльності громадські об'єднання, діяльність яких направлена на охорону правопорядку.

Розроблення чіткої та ефективної системи співпраці громадян та органів виконавчої влади у сфері охорони правопорядку в перспективі може дати неочікувані результати. Як мінімум – полегшення навантаження на Органи внутрішніх справ, зменшення кількості правопорушень та зростання правосвідомості у населення. А отже від працівників ОВС необхідне тільки розуміння необхідності таких заходів та прикладення хоч найменших зусиль та спроб до реалізації політики співпраці з населенням.

Література

1. Закон України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» від 01.01.2016.
2. Бесчастний В. М. Імідж як складова успіху правоохоронця: до постановки проблеми / В. М. Бесчастний, О. В. Тимченко // Віче. – 2012. – № 2.
3. Взаємодія міліції й населення як стратегічний напрям діяльності органів правопорядку [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.viche.info/journal/3714/>.
4. Методичні рекомендації / – К.: Молотай В.А., Пелагеша О.Г., Сивухін В.С., Костюк В.Л., – К.: Нац. академія внутр. справ, 2011. – 40 с.
5. Публічна політика та адміністрування (теорія та історія державного управління).

Чигринський В.А.
*аспірант кафедри глобалістики, євроінтеграції
та управління національною безпекою
Національна академія державного управління при Президентові України*

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ У СФЕРІ БЕЗПЕКИ

Одна з рушійних сил, яка докорінно змінює композицію міжнародних відносин і заслуговує на переосмислення є характер і дифузія влади в усьому світі. Беззаперечним є факт, що влада та вплив США останніми роками стали менш домінуючими, ніж це було у період після Другої світової війни до закінчення Холодної війни. Біполярне протистояння цементувало протистоячи воєнно-політичні блоки та відповідні коаліції, сформовані за ідеологічною основою. Сьогодні важко формуються та утримуються будь-які, навіть ситуативні союзи, досягається консенсус стосовно вирішення актуальних проблем, пов'язаних, передусім, з безпекою у самому широкому розуміння цього питання.

Нові небезпеки, загрози, виклики та ризики, які перешкоджають прогресу у розв'язанні численних міжнародних питань, можуть виходити не тільки від держав але й недержавних акторів. Легітимність держави руйнується у багатьох регіонах, де населення починає ототожнювати або ідентифікувати себе більше через релігію, етнічність, расу, плем'я, клас тощо.

Як справедливо зауважує М.Найм, конкуренція між великими суб'єктами світової політики відволікає увагу від реалістичного погляду на роль недержавних акторів [1, с. 221–224]. Іншою рушійною силою є прискорення темпів та полегшення доступу до нових небезпечних технологій. Раніше вони були виключною прерогативою потужних країн і їх сектору безпеки і оборони [2]. Сьогодні революційні прориви у науково-технічному прогресі, розвитку новітніх технологій здійснюється, насамперед, комерційним сектором. Серед найбільш перспективних напрямків початку XXI ст. називаються наступні: 3D-друк; робототехніка і штучний інтелект; формування і зберігання енергії; синтетична біологія; біотехнології; нанотехнології; інформаційні технології.

При цьому експерти застерігають, що відносно дешева та ефективна зброя самого широкого спектру, до абсолютно катастрофічної може потрапити в руки окремих осіб або групи. [3].

Треба також більш пильно подивитися на роль глобальних комунікацій, насамперед, Інтернет та соціальні мережі, які мають як позитивний, так і негативний ефект. Вони прискорюють та розповсюджують ідеї та події у безпрецедентний спосіб, що поступово підриває монополію держав у інформуванні населення. Сучасні комунікації надають можливість швидко набирати та радикалізувати нових прихильників, підтримувати і координувати діяльність терористичних організацій, повстанські рухи, кримінальні структури та інші види злочинної діяльності.

Якщо у 2013 р. 630 млн. осіб з 1,3 млрд. користувачів щодня входили в Facebook, Twitter, Google+ та інші соціальні мережі, то сьогодні їхня чисельність зросла майже у півтори рази. Так 72% всіх інтернет-користувачів проявляють активність в соціальних мережах, в тому числі 89% – у віці 18 – 29 років. Серед тих країн, які протягом години найбільше часу віддають соціальних мереж лідирують США (16 хвилин), Австралія (14 хв.) і Великобританія (13 хв.).

Як справедливо зауважує Х. Рахім, протестні рухи під час подій арабської весни, можуть здійснювати просто тектонічні зрушення в свідомості людей. Туніс був першою країною арабського світу, де значну роль в поваленні Президента Бен Алі зіграв підцензурний в країні з 2008 р. Facebook.

Роль соціальних медіа в мобілізації протестуючих на площі Тахрір в Каїрі і надання сирійською опозицією відеоматеріалів щодо урядових репресій привернуло особливу увагу з боку міжнародних засобів масової інформації. Конфлікт в Лівії перетворив характер «арабської весни» і привів до великомасштабних бойових дій, які розгорнулися уздовж південно-африканського узбережжя між силами, лояльними законному уряду, і повстанцями, підтримуваними арміями країн НАТО.

Сьогодні ми повинні зосередитися на соціальному вимірі Інтернету і тих соціальних рухах, які створює публічна сфера для звільнення людини у всіх сферах його життя, тим самим переходячи в політичну площину, в той простір, де існують суверенні спільноти, які надають право на висловлювання домінантних інтересів і цінностей. Таким чином здійснюється подальший перехід від суспільного мовлення до суспільного Інтернету

Ще однією важливою тенденцією сучасного світу є зміщення економічних потужностей з Заходу на Схід. Це зачіпає політичні і безпекові питання глобального перерозподілу світового балансу сил. Відтак дуже багато буде залежати від змісту та спрямованості розвитку американо-

китайських відносин, які у найближчий і віддаленій перспективах будуть визначати композицію і зміст світового порядку.

Значна частка американської громадськості США розчаровані глобальними зобов'язаннями США і вимагають від уряду приділяти більше уваги поліпшенню їх рівня життя, а не займатися сумнівними міжнародними проектами на кшталт Іраку, Сирії тощо. Треба підкреслити також, різноманітні глобальні інститути поступово втрачають своє значення і вплив. Серед них ООН, МВФ, СОТ, Світовий банк тощо. Таким чином втрачаються вагомі важелі розв'язання найважливіших глобальних проблем, насамперед у сфері забезпечення міжнародної, регіональної та національної безпеки [4, с. 7].

Прикладами таких можливих проблем є поширення ядерної зброї, міжнародний тероризм, зміна клімату та негативні екологічні наслідки, глобальна фінансова нестабільність, економічна стагнація, потенційні глобальні пандемії, доступ до енергоносіїв, кіберзлочинність тощо

У світі все більше панує безлад, посилюється стан нестабільності. При цьому слід зважити на швидке зростання регіональних гегемонів, насамперед, Китаю, Росії та Ірану. Сьогодні при користуванні інформацією, що знаходиться у публічному доступу, окремі індивіди та малі групи у змозі з малими витратами синтезувати летальні біологічні речовини. За рахунок використання можливостей 3-D друку можна виготовляти надзвичайно малі дрони (розміром з комаху), які можуть нести отрую для, зокрема, вбивства світових лідерів. У попередженні таких подій неймовірно зростає роль багатонаціональних розвідувальних та спостережних структур.

Але найбільша загроза все ж таки буде виходити від нелегального розповсюдження зброї масового ураження. При цьому грубо порушуються або взагалі ігноруються міжнародні угоди, обмеження тощо. Зростання кількості країн, що володіють ядерної зброєю у Східній Азії на Близькому Сході підвищує ймовірність надзвичайних інцидентів, а також виникнення криз і конфліктів.

Література

1. Naím M. The End of Power: From Boardrooms to Battlefields and Churches to States, Why Being in Charge Isn't What It Used to Be. / Moisés Naím – New York: Basic Books, 2013. – 320 pp.
2. Lynn III W.J., and Stavridis J. Creative Disruption: Technology, Strategy and the Future of the Global Defense Industry / – William J. Lynn III and James

Stavridis – Washington, DC: Center for a New American Security [CNAS], June 2014. – [Электронный ресурс] – Режим доступа URL: www.cnas.org/sites/default/files/publications-pdf/CNAS_FutureDefenseIndustry_Fitz-GeraldSayler.pdf.

3. Hammes T.X. Cheap Technology Will Challenge U.S. Tactical Dominance / T.X. Hammes // Joint Force Quarterly. – 2016. – № 81 – P. 76–85.

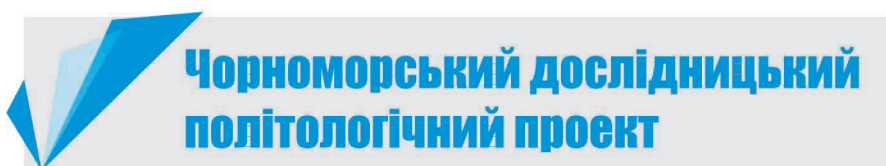
4. Benedict, Jr., J. R. Global Power Distribution and Warfighting in the 21st Century / John R. Benedict, Jr. // Joint Force Quarterly. – 2016. – № 83 (4). – P. 6-12.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»**

**ОДЕСЬКЕ ВІДДІЛЕННЯ МІЖНАРОДНОЇ АСОЦІАЦІЇ СТУДЕНТІВ
ПОЛІТИЧНОЇ НАУКИ**

**ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«ІНСТИТУТ ДЕМОКРАТИЧНОГО ВИБОРУ»**

IV МІЖНАРОДНА НАУКОВО-ПРАКТИЧНА КОНФЕРЕНЦІЯ

**«Політологія, філософія, соціологія, психологія:
контури міждисциплінарного перетину»**

11-12 листопада 2016 року

Видання та друк – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.

Телефон: +38 0552 399580

E-mail: mailbox@helvetica.com.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 4392 від 20.08.2012 р.

Підписано до друку 15.11.2016 р. Формат 60x84/16.

Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.

Ум.-друк. арк. 9,30. Тираж 200. Замовлення № 1116-320

Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.